

Onze Taal. Jaargang 17

bron

Onze Taal. Jaargang 17. Genootschap Onze Taal, Amsterdam 1948

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014194801_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Het Nederlands in den vreemde

Dikwijls heb ik mij afgevraagd: Hoe komt het toch, dat het Nederlands zo weinig is verbreid, hoewel Nederland destijds op deze wereld toch zo veel in de melk te brokken had? De 350 jaren, gedurende welke wij in Indië de leiding hadden, waren niet in staat onze taal daar maar enigermate bij het volk ingang te doen vinden, al is dit gedeeltelijk te wijten aan het verbod uitgaande van de V.O.C. om aan inlanders Nederlands te leren.

In de West is het niet beter. Op de ‘eilanden’ wordt òf Spaans, òf Engels gesproken, in Suriname heel weinig Nederlands, maar wel Spaans, Engels en Papiamentó. In ons buurland Cayenne daarentegen spreekt men wel Frans.

Op Ceylon is geen spoor van het Nederlands meer te vinden, evenmin in Nieuw-Holland (Australië) of Nieuw-Zeeland, noch in de USA of de westkust van Brazilië. Daarentegen zien we dat in heel Zuid-Amerika Spaans en Portugees de voertalen zijn; in N-Amerika Engels en Frans (Canada). Alleen in Zuid-Afrika hebben we een been aan de grond gekregen.

Gaan we dit alles na en vergelijken we die verschillende talen met de onze, dan komen we tot de samenvatting, dat het Nederlands zeker niet moeilijker is dan Duits, Engels, Frans of Spaans. Portugees kan ik niet beoordelen, maar als behorende tot de Latijnse taalgroep, zal daarvan de gramatica wel niet veel verschillen met die van het Frans of Spaans, met hun vele onregelmatigheden en uitzonderingen. Bij het Engels moge het Nederlands in ‘soepelheid’ achterstaan, maar over die soepelheid wil ik het straks nog even hebben.

De oorzaken moeten dus ergens anders liggen en één ervan is m.i. de weinige belangstelling van de gemiddelde Nederlander voor zijn taal. Het ‘droge’ taalonderwijs, zoals dat tenminste in mijn tijd op de lagere scholen werd onderwezen, is hier zeker niet vreemd aan. De Nederlandse taal was een der verschrikkingen; dan nog maar liever rekenen! Ik moet dan ook bekennen dat mijn eigen belangstelling voor onze taal pas veel en veel later is ontstaan, voornamelijk toen ik andere talen ging leren. Toen heb ik leren inzien, dat ons Nederlands veel ongekende schoonheden bevat, die een andere taal niet kan aanwijzen.

Als tweede oorzaak noem ik de eigenschap van de Nederlander om er prat op te gaan, meer dan één taal te spreken, althans te verstaan. Komt hij met een vreemdeling in aanraking, dan geeft hij zich alle moeite om de taal van die vreemdeling te spreken, ook al weet hij dat die vreemdeling wel Nederlands verstaat en begrijpt. Spreekt hij zelf de vreemde taal niet volkomen, dan is het gevolg dikwijls een rare kromsprekerij, waarin dan de vreemdeling, door de betere beheersing van zijn taal, de meerdere in het discours is. De motieven hiertoe liggen m.i. tussen een vaak verkeerde hoffelijkheid en... waanwijsheid.

Worden we in een volle tram op de tenen getrapt, dan horen we (meestal niets) soms ‘sorry’. Een Engelsman zou nog zeggen: ‘I’m sorry’ of ‘Beg your pardon’.

Waarom kunnen wij niet zeggen: 'Neem mij niet kwalijk' of 'Vergeef mij', ja, waarom dat laatste niet; het klinkt beschaafd maar ons wat 'gek' in de oren, dus dan maar liever 'sorry'.

Laten we een Engelse gast iets van ons land zien, dan spreken we met hem mee van Emsterdam, The Heek of Joetrek, inplaats van hem de Hollandse namen op z'n Hollands uit te leren spreken. In dat opzicht waren de oude Nederlanders meer vasthoudend aan hun eigen wereld en spraken

van Solebaai, Noord-Voorland, Plymuiden of Duins. Een beetje gevoel van eigenwaarde misstaat niet!

De nieuwe tijd heeft ons veel nieuwe zaken geschonken, maar wij verzuimden deze goede Nederlandse namen te geven, wij snappen immers elke taal wel. Is er een buitenlands (tegenwoordig liefst Engels) woord voor, dan nemen we dat grif over en spreken het dan ook nog op z'n Engels uit. Het woord vlieger heeft het veld moeten ruimen voor het Engelse pilot, (pailut zeggen we dan), hoewel, o ironie! piloot van Nederlandse afkomst is. (? Red.) In oude reisbeschrijvingen leest men dat de 'peilloten' bij het naderen van een kust, zoveel vadem peilden met het lood.

Zo heeft de wetenschappelijke en technische pers het maar steeds over 'researchwerk' terwijl toch het goed Nederlandse 'speurwerk' de bedoeling volkomen weergeeft en... 't is nog korter ook. Men heeft het over Sea-minded, air-minded; kan daarvoor nu geen goed Nederlands woord gevonden worden, b.v. 'zeelievend, vliegminnend'. Verval daarbij niet in omschrijvingen, maar durf een nieuw woord te maken, m.a.w. wees 'soepel' als in het Engels. Na een paar jaren gebruik weet men niet beter en zegt zo'n nieuw woord juist wat we bedoelen.

De Nederlandse stuurman op de brug van een Nederlands schip zal in IJmuiden tegen de Hollandse sluisknecht nog eerder 'lekko' (let go) roepen, om de tros van de bolder los te gooien, dan het kortere en krachtigere 'los'. De scheepsmachinist heeft het over damage en winch i.p.v. averij, machineschade of lier.

Wanneer we door Radio Brussel horen aankondigen: 'U gaat nu horen naar de vervloeking van Faust door Berlioz' kijken we elkaar eerst eens even aan, maar moeten dan toch erkennen: ja, waarom ook niet? 'La damnation' moet den Fransen even rauw in de oren klinken als ons 'vervloeking' doet. 't Is maar een kwestie van durven. Juist door het durven maken van nieuwe woorden staat het Vlaams onzer Zuiderburen zo sterk, men heeft er minder vreemde infiltratie te vrezen.

Onlangs las ik een klacht van Zuid-Afrikaanse zijde. Zuid-Afrika is een tweetalig land, Suid-Afrikaans en Engels zijn er gelijkberechtigd. Nu doet het Suid-Afrikaans den Nederlandse emigrant wat vreemd aan en is hij niet direct overtuigd dat dit een eigen taal is geworden, maar hij beschouwt het als een gebrekkig Nederlands. Voeg daarbij de bovengenoemde neiging tot het spreken van een vreemde taal, dan is de Zuid-Afrikaanse opmerking wel zeer waarschijnlijk juist, dat de Nederlandse emigranten, inplaats van zich van het Suid-Afrikaans te bedienen (dat zij toch in korten tijd meester kunnen worden), zich liever met Engels behelpen en dan 'in no time' verengelsen.

H.v.E.

C.K. Elout †

Opnieuw heeft Onze Taal een verlies geleden: Elout, zijn eerste Voorzitter, later zijn Ereid, is overleden.

Wie van ons die in de jaren 1931 tot 1935 de vergaderingen van het Genootschap bijwoonde herinnert zich niet Elout's markante verschijning, zijn strakke leiding der besprekingen, de krachtige overtuiging die uit zijn woorden, uit zijn gehele levenshouding sprak. Waarlijk, in vele opzichten een bijzonder mens.

Onze Voorzitter heeft er aan Elout's graf van getuigd en het worde ook van deze plaats gezegd: het Genootschap Onze Taal zal nimmer vergeten wat het aan Elout verschuldigd is.

‘Hier aan de bank...’

‘Sinds hier aan de bank het groepsabonnement bestaat wordt er heel wat meer dan vroeger over “taal” gesproken...’

Ziehier een uitspraak die tot verheuging stemt. Al zou Onze Taal met zijn zestien, zeventien jaar werken alleen dit maar bereikt hebben dat er ‘heel wat meer dan vroeger over de taal wordt gesproken’, dan zou dit reeds het werken waard geweest zijn.

Wie een studie van de taal maakt, wie lering zoekt, vindt wat hij nodig heeft in de studieboeken, die te kust en te keur worden aangeboden. Wat w i j nodig hebben is alleen maar een tegenwicht tegen onze onverschilligheid: een zachte herinnering telkens dat de taal toch waarlijk onze aandacht waard is. En dat is het dat Onze Taal wil geven. En als dan tengevolge van die herinnering af en toe onderling, op kantoor of thuis in den familiekring, eens over de taal gesproken wordt, dan is het doel dat Onze Taal nastreeft voor een aanzienlijk deel reeds bereikt. Dan kan het niet anders of de taal zal ten slotte haar plaats in onze belangstelling herkrijgen en, verlost uit haar isolement, weer deel gaan uitmaken van ons bezit. Een kostelijk deel, dat wij niet zullen nalaten te beschermen, met alle kracht die in ons is.

Er is hier sprake van ‘groepsabbonementen’. Tot goed begrip diene, dat instellingen, die als lid tot ons Genootschap zijn toegetreden met een jaarlijkse bijdrage van ten minste f 10, -, het recht verkrijgen ten behoeve van haar personeel een collectief abonnement af te sluiten. De deelnemers aan zulk een collectief abonnement ontvangen dan geregeld ons maandblad en de andere publicaties, en dat wel tegen een nominale betaling; een minimaal bedrag. De maandbladen worden dan telkens in één zending aan de betrokken instelling toegezonden, waar dan de uitreiking plaats heeft. Op deze wijze kunnen grote groepen deel krijgen aan ons werk, die anders misschien daarbuiten zouden blijven.

Dilemma

Naar ik verneem wordt de aanwezigheid van zekere in ons land vertoevende vreemdelingen niet langer wenschelijk geacht. Het voornemen bestaat dezen vreemdelingen een verder verblijf in ons land te ontzeggen, hun zal worden aangezegd het land te verlaten. Voldoen zij niet aan deze aanzegging dan zullen zij met den sterken arm daartoe gedwongen worden. Ja, precies: over de grens gezet, het land uitgezet.

De Duitscher spreekt in zoo'n geval van 'ausweisen': die Leute werden ausgewiesen. Sommigen van ons zouden in de verleiding kunnen komen van dit ausweisen: 'uitwijzen' te maken. Het zou hun niet geraden zijn aan die verleiding toe te geven, want dan zouden zij de kans loopen zelf als 'ongewenschte vreemdeling' over de grens geleid te worden. Neen, uitwijzen zullen zij niet zeggen. Maar wat dan wel?

Hu.

Wij raden inz. aan maar even geduld te hebben. Er zullen denkelijk commissies benoemd worden wier taak het zal zijn te beoordeelen op welke personen de bedoelde maatregel toegepast dient te worden. Wij behoeven er waarlijk niet voor te vreezen dat zij zich zullen noemen: Commissie tot regeling van den uitwijs van ongewenschte vreemdelingen, of zoo iets; zij zullen denkelijk wel een goed-Nederlandsche aanduiding kiezen. En dan zullen wij hun voorbeeld maar te volgen hebben!

Marsepein

De uitgezochte lekkernij, dat mengsel van amandelspijs en suiker, geurig gemaakt door toevoeging van rozenolie, het 'marsepein', heeft ons weer in de uitstalling van den koekbakker verlokt.

Hoe komen wij aan dat woord? Marce, merce: band? pein, pain: brood? Amandelbrood in den vorm van een band? - Goed bedacht, maar het is heel anders. Het zit zóó:

Byzantium had een munt, een dubbeltje laat ons zeggen, een tiende van de munteenheid in elk geval. Dat muntje vertoonde de beeltenis van een zittenden Christus. Tijdens de kruistochten kregen de Saracenen dit 'dubbeltje' te zien; 'zittende Koning' noemden zij het; 'mauthâban'.

Dit 'mauthâban' drong tot de Romanen door: in 1193 werd in Venetië, en later ook elders, een gangbare munt - alweer ter waarde van een tiende der munteenheid - 'matapan' genoemd. 'Matapan', elders 'marzapane', werd zoo de uitdrukking voor: een tiende van de munteenheid, van elke maateenheid; te Lajazzo b.v. werd het gebruikt ter aanduiding van een tiende moggio. En op Cyprus werd marzapane het woord voor: een kistje met een inhoud van een tiende moggio. En aangezien nu onze lekkernij doorgaans aan de markt kwam in zulke kistjes, heette dat al spoedig 'marzapane'!

Dubbeltje, onsje, kistje amandelspijs!

Maaidorschen

In de N.O. Polder werkten dezen zomer z.g. combines, dat zijn landbouwmachines, die, rijdende langs de korenvelden, het graan maaien en, in één bewerking door, tevens dorschen. Deze wijze van oogsten kan men dus niet noemen ‘maaien en dorschen’, aangezien hier sprake is van één handeling. Ter onderscheiding dus van het op de oude wijze maaien en (apart) dorschen, is het woord maaidorschen gebruikt. Vandaar het ‘gemaaidorschte graan’. Ik ben over het woord ook niet voldaan, doch weet er geen andere uitdrukking voor in de plaats te stellen. Een afleiding van ‘combine’ is niet fraai en geen Nederlandsch. Het ‘gecombined’ graan is evenmin fraai!

Ve.

In zijn (haar?) geheel

‘Deze muziek is in zijn geheel goed geslaagd.’ Moet dit niet zijn: in h a a r geheel?
Ha.

Dat behoeft niet; een ‘staande’ uitdrukking, waarbij wij zonder onderscheid van persoon, geslacht en getal, spreken van z i j n.

Wij laten welgemoed een meisje iets op z i j n elf-en-dertigst doen. Acht vrouwen mogen zonder bezwaar constateren dat zij ‘met z'n achten’ zijn. Nieuw is dit verschijnsel geenszins. Verdam geeft een voorbeeld uit het begin van de 16de eeuw: ‘Tafelspeelken van twee personagien, eenen man ende een wijf, gecleet op z i j n boersche’.

Kopschuwe excellenties

‘Het dragen van een jacquet in Parijs ter conferentie maakt al deze Excellenties nog lang geen voorvechters van het kapitalisme, hoewel niemand van hen een ogenblik kopschuwt om de hand uit te steken naar het kapitalistische Amerika voor voedsel, kolen, machines, grondstoffen, meststoffen en duizend andere producten.’

Me.

Excellentie, zou ik U mogen vragen: welke houding denkt Uw gouvernement aan te nemen ten aanzien van de hulp die Uw land van de Verenigde Staten zou kunnen verkrijgen? - U bedoelt de verstrekkingen volgens het plan-Marshall? Wel, politiek is politiek, en zaken zijn zaken. Wat mij persoonlijk aangaat, ik kopschuw niet, schuw niet kop, enfin... Maar laten we over wat anders praten.

Steeds meer meerderen

Een onderwijsinrichting heeft geld nodig, veel geld, wel f2000, - à f2500, -. Hebt gij niet zoveel te missen, geef dan maar wat ge hebt. ‘Lening kan ook door meerderen in ged. worden verstrekt’, zo zegt onze onderwijsinrichting.

En een luchtvaartmaatschappij verzekert ons dat wij ‘meerdere malen per week’ naar Amerika kunnen vliegen.

Een studente zoekt een kamer ‘liefst waar meerderen in huis zijn’. Vraag: wie is de meerdere van een studente? Een prof?

Krantenzonden

Nog altijd kan men af en toe van onregelmatigheden lezen, terwijl blijkbaar ongeregelheden bedoeld worden. - Campagne is te uitheemsch, dus schrijft men liever slag. - In plaats van een keuze doen schrijft men, op zijn winkeljuffrouws, keuze maken. - Voor verspreiden gebruikt men uitsmeren.

Wanneer verschillende belangen gecombineerd worden spreekt men van bundelen; wanneer er van gebondenheid sprake is gebruikt men het in deze beteekenis onbekende bindingen.

Ten spijt van wordt spijs; dat is inderdaad korter en journalisten hebben haast. - Iets of iemand van zekere richting is ergens op ingesteld, heeft een bepaalde instelling. - Keuren van personen op zekere eigenschappen heet tegenwoordig steeds testen. - Alles wat niet particulier is heet zakelijk (ik kwam hem zakelijk spreken).

Me.

Klassenoudste

Ongetwijfeld is dit woord het duitse Klassenältester in nederlandse spelling. Met 'klasseraad' kan het niet vertaald worden. In Nederland kent men wel een 'raadsheer', maar niet een Herr Rat. Men kan zeggen 'voorste', 'klassenvoorste' (vgl. de verwante vorm 'overste' en 'Haantje de voorste').

Fo.

(De Rector van het Praedinius-Gymnasium te Groningen deelt ons mede: '...', dat deze inderdaad weinig fraaie uitdrukking om de vermelde reden reeds geruime tijd is vervangen door de term "Klasse-vertegenwoordiger". Juist is echter, dat, zoals begrijpelijk, de oude naam "in de volksmond" nog wel enige tijd blijft voortleven alvorens zijn natuurlijke dood te sterven'. Red.)

Kromme taal

Indertijd heb ik Charivarius eens geschreven, dat, dank zij de liefhebberij, om ten onzent de Engelschen en de Duitschers na te apen, de artisten: brengers of kruiers en showers zullen worden. Thans zie ik het eerste bevestigd in een advertentie, waarin een humorist de 'brenger' van 'Cheerio' wordt genoemd in een Show, welk woord in den regel als 'sjouw' wordt uitgesproken. Ik hoor althans dikwijls zeggen, dat er hier of daar weer een mode-'sjouw' is.

Vo.

Op zich

'Op zichzelf' lijkt mij een goede uitdrukking, bijv.: Dit gebouw is op zichzelf mooi, maar het past niet in de omgeving.

Nu hoor ik de laatste tijd hiervoor vaak zeggen 'op zich'. Is dat fout? Is het goed, doch lelijk? Is het goed en niet lelijk? Zou het aan het Duits (an sich) zijn ontleend? Kan het ook zijn dat de sprekers gehoord hebben dat fout is: 'hij heeft zichzelf vergist' en dat zij nu overal 'zichzelf' door 'zich' vervangen?

Ha.

Landelijk

Ik vestig Uw aandacht op het toenemende verkeerde gebruik van ‘landelijk’, n.l. in den zin van ‘nationaal’. Het Nederl. landelijk is de tegenstelling van ‘stadsch’. Het verkeerd gebruikte is een ‘vertaling op de klank’ van het Duitsche ‘ländlich’ (ländlich sittlich enz.) en dient te worden vervangen door ‘nationaal’, ‘algemeen’ ‘Nederlandsch’.

Bn.

(Wij lezen in het WNT: ‘In den zin van: zich uitstreckende over -, betrekking hebbende op het geheele land, en derg., dus in tegenstelling met “plaatselijk” of “gewestelijk”, is “landelijk” in de laatste jaren van de 19de eeuw, vooral in socialistische kringen in gebruik gekomen’. Red.)

Overlappen

Moet ik uit Uw verklaring van het werkwoord ‘overlappen’ opmaken dat U het goedkeurt? Charivarius rangschikt het onder de anglicismen en mij staat het ook tegen.

Ke.

(Uit het feit dat wij de beteekenis van ‘overlappen’ toelichtten mag men niet opmaken dat wij het woord in bescherming nemen. Ook voor ons gevoel is overlappen een anglicisme. Red.)

Maaidorsen

Dat U in het Novemhernummer over ‘maaidorsen’ geen woorden vuil wilt maken, is uw goed recht. Maar is het zo moeilijk om er iets goeds voor in de plaats te stellen? Bedoeld wordt immers eenvoudig ‘(al) maaiend dorsen’, en een machine die dat doet is een ‘maaiende dorsmachine’, en het graan dat in de zakken gedaan wordt is ‘maaiend gedorst graan’.

Fo.

Krantentaal

Het wegwijnende Madoera wordt ‘verkommerd’ Madoera genoemd, en in het verslag van een proces lees ik dat de verdediger eenige getuigen à décharge ‘voorvoerde’. ‘Verkommerd’ en ‘voorvoeren’ lijken mij letterlijk de Duitsche woorden ‘verkümmerd’ en ‘vorführen’ nageschreven.

Vo.

Watersnood

Op Urk zit men zonder water; daar heerst - volgens de krant dan altijd - ‘watersnood’. Als Urk nu eens schade beliep door een overstroming, door een teveel aan water, hoe zou de krant dat dan uitdrukken?

Ke.

Gelijk

‘Gelijk’ wordt nogal eens gebruikt in den zin van ‘tegelijk’ of ‘dadelijk’, ‘tevens’.
Onnodig te zeggen dat zulks fout is.

Bn.

In... tact

‘... er mag niet op gerekend worden dat alles nog in tact is.’ Er mag niet op gerekend worden dat alle kranten weten dat intact één woord is.

Ke.

[Nummer 2]

Spreektaal en schrijftaal

Naar aanleiding van een - enigszins sarcastische - opmerking van onze zijde: ‘... want zo iets zegt men wel, maar schrijft men niet’, neemt een lezer het op voor het onderscheid tussen deze beide ‘talen’, voor het handhaven van de afstand tussen onze mondelinge en schriftelijke uiting. Natuurlijk z e g g e n wij: dat h o e f t niet, maar s c h r i j v e n wij: dat b e h o e f t niet. Waar zou het heen gaan als wij in welverzorgde schrijftuur woorden als: erg, of heel, gingen bezigen, voor z e e r; als wij schreven: het is al gebeurd, waar ‘het is reeds geschied’ op zijn plaats zou zijn. Een zekere distinctie kunnen wij niet missen; een zeker decorum.

Aldus onze lezer. Natuurlijk zijn wij het met inz. in zo ver eens, dat wij het ons in het gesproken woord wat gemakkelijker mogen maken dan wanneer wij onze gedachten op schrift stellen. Trouwens, het hangt er ook van af hoe de omstandigheden zijn; bij het familiare gesprek uiten wij ons anders dan bij het toespreken van een vergadering; bij dit laatste komt onze taal vrij dicht bij het geschreven woord.

Het ‘woord’; is het het ‘woord’ alleen dat de door inzender gevraagde ‘distinctie’ waarborgt? is een woord eo ipso ‘gedistingeerd’?

Herinnert men zich nog wat wij dienaangaande in onze aflevering van Februari 1944 schreven, toen wij ten bate onzer lezers bij Professor Muller ter school waren gegaan? Het is alweer een tijd geleden en misschien is het goed de hoofdzaken nog eens weer te vermelden.

Prof. Muller dan, leerde ons dat onze spreektaal en onze schrijftaal geen loten zijn van één stam; de schrijftaal voornamelijk gevormd uit (Oost) Vlaamse, Brabantse en misschien ook Zuidhollandse bestanddelen, de spreektaal in vele opzichten aansluitend bij den tongval van Noordholland-Waterland-Westfriesland. Dat de vreemde, de Zuid-Nederlandse taal hier gemakkelijk ingevoerd kon worden, vindt zijn grond in de omstandigheid dat vele Hollandse letterkundigen Zuid-Nederlanders waren, of althans Zuid-Nederlands bloed in de aderen hadden. De Statenbijbel heeft groten invloed gehad op onze schrijftaal: twee der gecommiteerden tot de Statenoverzetting waren Vlamingen.

Zo kwam het dat het uit het Zuiden gekomen taalgoed werd aanvaard niet alleen, maar ook, als uit den vreemde afkomstig, als deftig, voornaam beschouwd, terwijl het eigene op de tweede plaats werd gesteld. Het spreekt van zelf dat die ‘deftigheid’, die ‘voornaamheid’ niet inhaerent was aan het woord zelf: wat hier als deftig gold, was elders, vooral in Vlaanderen en Brabant, een gewoon v o l k s w o o r d. ‘Schoon’, op zichzelf beschouwd, is in geen enkel opzicht beter, voornamer dan ‘mooi’; ‘zeer’ is niet uit eigen hoofde verheven boven ‘heel’; ‘reeds’ behoeft niet hoovaardig neer te zien op ‘al’. Wij zijn het die deze rangorde, willekeurig, geschapen hebben, en als wij willen, wissen wij deze onderscheiding weer uit; stellen wij het eigene weer gelijk met het oneigene. In het levensbericht van Prof. Muller, dat Dr. Van Lessen schreef voor het Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, lezen wij dat Muller het denkbaar achtte (wij citeren:) dat de heele

onderscheiding tusschen beide ‘over korter of langer tijd algemeen als een onnatuurlijke scheidsmuur, eene erfenis uit den tijd der “puikpoëten” zal worden beschouwd’.

Neen, in de woorden zelf zit het niet; wat onze taal stempelt tot goede taal is: de logische gang van het betoog, de klaarheid van uitdrukking, het weloverwogen, het begrip scherp uitdrukking, het is: de zorg die wij aan de taal besteden - aan de geschreven, en aan de gesproken taal.

In Suriname... Papiamento?

Een belangstellende lezer schrijft: ‘In het laatste nummer van Onze Taal verklaart een inzender dat in Suriname heel weinig Nederlandsch, maar wel Spaansch en Engelsch en Papiamento wordt gesproken. Is dat zoo? In mijn tijd, een goede 25 jaar geleden, spraken in Suriname alle ambtenaren - voor 90% geboren en getogen Surinamers - Nederlandsch. In de winkels werd men te woord gestaan in het Nederlandsch. De huisbedienden spreken Nederlandsch. Er verschenen twee in Suriname gedrukte bladen in het Nederlandsch. Men was daar heel wat keuriger op de taal en den stijl dan in Nederland. Is dit alles veranderd?’

Wat heeft de Surinamers bewogen zich het Papiamento eigen te maken? Leeren de kinderen die vreemde taal op school? In mijn tijd leerden ze op school Nederlandsch.

Spaansch heb ik in Suriname nooit hooren spreken. Zijn er in Suriname ook lieden, die die taal kunnen verstaan? Ik zou denken niet vele. En wat heeft men er dan aan? Het Negerengelsch was destijds de taal, waarin Britsch-Indiërs, Surinamers, Javanen, Chineezzen zich aan elkaar verstaanbaar maakten. Maar het Nederlandsch won veld mede dank zij het onderwijs. Beschaafde Surinamers behoefden het Nederlandsch niet als een vreemde taal aan te leeren. Het was hun eigen taal.

Is dat alles veranderd? Het is haast niet te gelooven. Suriname, de twaalfde provincie van Nederland, overgeschakeld naar het Papiamento?

Maar als het niet waar is wat de Heer H.v.E. schrijft, dan is het toch wel grievend voor een Surinamer in een Nederlandsch blad te moeten lezen, dat in zijn provincie heel weinig Nederlandsch en veel Papiamento wordt gesproken.’

Een andere lezer, eveneens der zake kundig, schrijft: ‘Met de algemeene strekking der bijdrage onder het hoofd “Het Nederlands in den vreemde” zal wel iedereen het eens kunnen zijn. Wat de West betreft echter is de schrijver er eenigszins naast. Papiamento is de volkstaal der Benedenwindsche Ned. Antillen; Spaansch wordt daar gesproken als vreemde taal. Op de Bovenwindsche is nog altijd het Engelsch de algemeene omgangstaal, wat uit de geschiedenis dezer eilandjes te verklaren is. In Suriname is het Negerengelsch de volkstaal en tevens de lingua franca tusschen verschillende volksgroepen, Creolen, Indianen, Britsch-Indiërs, Javanen en Chineezzen. Spaansch zal men er heel weinig hooren, omdat er niet, zooals op Curaçao, een levendig verkeer met de landen van Spaansch Amerika bestaat.

Het Nederlandsch is overal in onze West de officieele taal en tevens de voertaal bij het onderwijs.’

Vanwaar ‘-taria’?

‘Ik lees in Onze Taal dat Cafetaria komt van Cafeteria. Het woord, met klemtoon op i, lijkt italiaansch, maar zelfs de “Novissimo Melzi” vermeldt dat woord niet’. Aldus een lezer.

Wij hebben onzen lezer daarop aangeraden het eens met een Spaansch woordenboek te probeeren, maar kregen daarop ten antwoord: ‘U wilt het woord “cafeteria” de spaansche nationaliteit verleenen, maar ik geloof niet dat de spaansche academie er mede accoord gaat. De spaansche Larousse, Van Dam's spaansch woordenboek en

Tolhausen's sp. Wörterbuch hebben mijn moeite niet beloond. Ik vermoed dat de schepper van het woord "cafeteria", varia of prullaria als voorbeeld heeft genomen en dat hier van verbastering van een of ander woord uit een romaansche taal geen sprake is.'

In dit stadium hebben wij de hulp van ons lid den Heer Menkman ingeroepen en deze schrijft ons thans als volgt: 'De Nuevo Diccionario Enciclopedico Hispano-Americana Ilustrada van Calleja zegt: Cafetería, f. Tienda de café al por menor (dus winkel waar koffie in het klein verkocht wordt). De Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana (Espasa-Galpe) is iets uitvoeriger: Cafetería f. am (americanismo) C u b a . Tienda en que se vende café al por menor.

Gegeven het levendige verkeer tusschen Cuba en de V.S. (verbinding Habana-Key West) is het zeer goed mogelijk dat het woord van het eiland Cuba afkomstig is; het wordt echter in Noord Amerika evenals bij ons, gebruikt voor een soort restaurant, niet voor een winkel, waar koffie(boonen) in het klein verkocht wordt. De schrijfwijze is in de V.S. ook steeds cafeteria.'

Waarom...?

Waarom bezigt iemand die in de krant schrijft met geweld andere taal dan hij gebruikt als hij zich tot een enkelen persoon wendt? Andere, slechtere, taal. Wij lezen: '... waarop zou het ontgoochelde tussen-oorlogse geslacht nog hebben mogen hopen, hoe kon het vertrouwen hebben in een perspectiefloze toekomst?' - Normalerwijze zou men hier verwachten 'een toekomst, zo zonder enig perspectief', of zo iets. Maar perspectiefloos is blijkbaar mooier.

Een paar regels verder maakt de schrijver het nog erger; perspectiefloos is lelijk, storend, maar het is ten minste niet in strijd met de taal. Dat is aarzelloos, dat de schrijver later gebruikt, wel; 'het aarzelloos aanvaarden van de verantwoordelijkheid'. Hier wordt de taal eenvoudig geweld aangedaan; ter wille van...? Van wat? Van een zekere mooidoenerij? Gewoon zou immers zijn: 'het zonder aarzeling aanvaarden'.

'Mooi' moet blijkbaar ook heten: 'naar te vermoeden gegeven andere aspecten... kan men slechts gissen'. 'Te vermoeden gegeven andere aspecten'!

Potje met pieren

Een lezer heeft de uitdrukking ‘een potje met pieren’ gehoord en vraagt of dit een algemeen bekend gezegde is.

Het komt ons voor van wel. Naar wij in het WNT lezen wordt de uitdrukking gebruikt om aan te duiden: ‘iets waar het krioelt; vooral schertsend toegepast op een plaats die zoo vol met menschen is dat men er zich verdringt’. ‘t Leek (in zeker vertrek vol menschen) noch naar de beurs van Amsterdam, noch naar de Sijnagoog, noch naar een pot vol pieren.’

Heiig

Als het zicht slecht is, de lucht dampig, spreken wij van ‘heiige’ lucht. Waar kan dit ‘heiig’ van afgeleid zijn; van ‘hei’? En wat zou dit woord dan betekenen?

v. B.

Het kan niet anders of er moet in onze taal een woord ‘hei’ bestaan hebben, waar dit ‘heiig’ van afgeleid is, maar in de tegenwoordige taal komt het niet voor. In het Mnl. was het bekend; Verdam noemt het. In het Ohd. stond ‘hei’ voor: hitte.

‘Bedenking’

In het December-nr. '47, in het artikeltje ‘aanvoelen’ spreekt u van ‘de geopperde bedenking’. De Woordenboeken zullen ‘bedenking’ wel als goed Nederlandsch opgeven, maar het wekt toch den indruk, alsof de invloed van het Duitsche ‘Bedenken’ en ‘Bedenkung’ teweegbrengt, dat het het zuiverdere ‘bezwaar’ verdringt.

Ta.

(Het W.N.T. althans maakt geen bezwaar tegen het door inz. gewraakte woord; het omschrijft: ‘Een overweging waarbij men bezwaar maakt tegen een plan, een bewering enz.’. Vele citaten uit vroegeren en tegenwoordigen tijd. Eenige aanwijzing dat ‘bezwaar’ zuiverder Nederlandsch zou zijn, vinden wij in het W.N.T. niet. Gevoelt inz. ‘bedenking’ en ‘bezwaar’ als geheel synoniem? Is er niet een zeker nuanceverschil? Geel schreef: ‘Deze aantekening is het gevolg eener scherpzinnige en geleerde bedenking van mijn jongen vriend, den Heer Cobet’; in dezen zin zouden wij ‘bedenking’ niet door ‘bezwaar’ willen vervangen.)

Is ‘formaat’ groot?

Iemand is ‘van formaat’. Wat wil dat zeggen, vroegen wij, dat ‘van formaat’? Groot formaat, klein formaat? ‘Natuurlijk groot formaat’, oordeelde een lezer; een staatsman van formaat, dat is een groot staatsman.

Goed, groot dan; maar waarom dan formaat zeggen als wij groot bedoelen. Te meer nu het niet eens meer zeker is dat formaat ‘groot’ is. Hoor wat de krant zegt: ‘Hij zou in elk geval een schrijver van formaat, misschien een groot schrijver zijn geworden’. ‘Formaat’ schijnt dus, als het groot moet voorstellen, niet zo heel erg groot te zijn.

Hoofdje gevraagd

Een belangstellende lezer schrijft ons:

De kleine landen hebben noodgedwongen schooluren beschikbaar moeten stellen voor het leren van vreemde talen. Vele Nederlanders, die talen hebben geleerd, kunnen zich echter slechts gebrekkig in die talen uiten en hebben moeite die talen te verstaan of te lezen. De meerderheid kent slechts Nederlands en kan alleen door vertalingen kennis nemen van buitenlandse gedachten.

Het contact tussen de landen zal in versneld tempo steeds inniger worden. Meer buitenlandse personen, boeken, tijdschriften en kranten zullen ons land binnendringen en als gevolg daarvan zult U een zware strijd moeten voeren om onze taal zuiver te houden.

Met alle respect voor Uw actie rijst de vraag of het niet verstandig en praktisch zou zijn om Uw strijd, welke U toch stellig in de toekomst zult moeten verliezen, tijdig te staken en het roer om te gooien.

Over een zeer groot gedeelte van de wereld wordt Engels gesproken. Engeland ligt zeer dichtbij. Laten we proberen met behulp van een 25-jarenplan het Nederlands te vervangen door Engels.

De Taal is slechts middel; het doel, weergeven van gedachten, is van hogere orde.

Hoe - vragen wij - moet het hoofdje luiden dat boven deze bijdrage geplaatst dient te worden?

Ontvijanding

In circulaire van het Nederlands Beheersinstituut wordt herhaaldelijk het woord 'ontvijanding' gebruikt. Hoe denkt U hierover?

Tu.

Ontvijanden? Wij kennen reeksen van deze denominatieve afleidingen met ont-, uitdrukkingen een losmaking, een bevrijding; ontijzeren, ontzwellen, ontluizen, enz. Wij zouden dus kunnen zeggen van een land, dat zich van zijn vijanden heeft weten te ontdoen, dat het 'ontvijand' is. Mooi is het niet, maar het zou er mee door kunnen; in elk geval is het begrijpelijk. Natuurlijk alleen in deze betekenis; een andere zouden wij niet weten te noemen.

Afgewezen vordering

Een Mevrouw loopt naar den rechter; zij vraagt echtscheiding, c.q. scheiding van tafel en bed. En dan vraagt zij nog het een en ander er bij.

Wij hebben daar niets tegen; als het van ons afhing kreeg die Mevrouw haar echtscheiding of haar scheiding van tafel en bed; en, vooruit dan maar, ook wat zij daar nog bij wenst.

Maar dit wete zij wel: als haar deurwaarder die bijvorderingen als 'neven'-vorderingen presenteert, dan bereikt zij niets bij ons. Nevenvorderingen wijzen wij van de hand; onverbiddelijk.

Meerwerk en minderwerk

‘In een bepaald stuk wordt gesproken van meerwerk en minderwerk. Wat is dat?

Vo.

Meer werk en minder werk (bij voorkeur niet aaneengeschreven) zijn vaste uitdrukkingen in het bouwvak; wat meer of minder verricht is dan in het bestek stond aangegeven en ten aanzien waarvan een nadere verrekening moet plaats hebben.

‘Staat van meer en minder werk’.

Oorzaak

‘Waar de oorzaak der vertraging aan machineschade is te wijten’. Er zit in dezen zin een lelijke contaminatie.

Sn.

(Inderdaad. De ‘oorzaak’ is niet te wijten aan, maar te zoeken in machineschade, ligt daarin. Wij kunnen, niet de oorzaak, maar de vertraging zelf aan iemand of iets wijten. Red.)

Aanden

Een lid vroeg ons of wij ‘aanden’ aanvaarden kunnen als nederlands equivalent van hd. ‘ahnen’ en wij hebben moeten antwoorden dat wij niets konden vinden dat dit woord ook maar enig recht op bestaan gaf. Heeft een onzer lezers het ooit ergens ontmoet?

Aanspreken

Gevraagd of ‘aanspreken’ in een zin als: het gedicht spreekt mij aan, goed nederlands was, hebben wij moeten antwoorden dat het ons als een hinderlijk germanisme in de oren klonk. ‘Iemand aanspreken’ heeft altijd een persoon tot onderwerp.

De uitspraak van -ti(e)

Ik hoop dat u mij gelijk zal geven, wanneer ik mijn afschuw uit over de almaar gepleegde vulgaire (? Red.) uitspraak, in de radio, van de lettergreep -ti(e) in woorden als: polietsie, democraatsie, distribuutsie, statsion, enz., enz.

Ha.

Aannemen!

‘Op deze prijs [van de claims] komen nieuwe aandelen Kon. Olie overeen met 276% en oude aandelen cum div. 1947 bij een aanneme van 9% dividend op 285%’.

Overleggen

‘Billiton overlegt nog geen cijfers’, schrijft een financieel blad. Na grondige overlegging ben ik tot de slotsom gekomen dat het hier moest zijn: legt nog geen cijfers over.

Ke.

De ‘betreffende’ bescheiden

‘De betreffende bescheiden worden toegezonden’; dit ‘betreffende’ moet zijn: desbetreffende (of anders: betrokken).

Vo.

‘Omgeven onthulling’

‘Er bestond’, schrijft de krant, ‘grote belangstelling voor de onthulling [van een monument], die omgeven werd door zang en klockgelui’.

Suggestie

Dikwijls lees ik tegenwoordig het woord ‘suggestie’, waarvoor tal van Nederlandse woorden bruikbaar zijn, o.a. voorstel, denkbeeld.

St.

Zwitsers

Een boek heet vertaald te zijn uit het Zwitsers. Vraag: wat is Zwitsers?

Ke.

[Varia]

Onze lezer De J. stelt een reeks van vragen. a) Wat is juist: tarifiering of tarifiëring? b) Men schrijft ‘motivering’, maar: ‘tarif(i)ering’, het eerste woord met v, het tweede met f. Is het hier wellicht een kwestie van afleiding uit een andere taal? c) Zeggen wij: ‘of anderszins’, dan wel: ‘als anderszins’? d) In officiële stukken kom ik vaak ‘zelve’ tegen. Kan dit niet beter door ‘zelf’ worden vervangen, of wordt er nog enig verschil gemaakt tussen zelve en zelf. e) Is ‘U aller aandacht’ beter dan: ‘Uw aller aandacht’? Zo ja waarom? f) Wat is juister: fuseren of fusionneren? g) Moeten ten aanzien van de nieuwe spelling uitdrukkingen als ‘in de(n) regel’, ‘op de(n) duur’, ‘iets van die(n) aard’ als staande uitdrukkingen beschouwd worden? h) Het persoonlijk voornaamwoord zij, meervoud, is in de 3e naamval hun en in de vierde naamval hen. Moet deze onderscheiding ook in de nieuwe spelling gehandhaafd blijven?

□ - a) Tarifiering schijnt ons juister dan tarifiëring, welk laatste woord ontstaan zal zijn door valse analogie naar woorden die terecht -iëren vertonen. b) Het Frans heeft: motiver, maar: tarifer. c) Wij lezen bij Van Lennep: ‘Bezittingen, verkregen door aanhuwelijking of anderszins’; ‘Dewijl het dier... misschien door tooverij of anderszins in staat is enz.’. Bij denzelfden schrijver, ‘als anderszins’ (dat eigenlijk dient voorafgegaan te worden door ‘zoo’): ‘velerlei bezwaren, uit oproerigheid van 't volk als anderszins ontstaan’; ‘Eenige schadevergoeding, door verhooging van zijn rang bij 't leger als anderszins’. d) Zelve is een oude vorm; die dikwijls in officiële stukken niet misstaat. e) De aandacht van U allen; U aller aandacht. f) Wij geven de voorkeur aan fusionneren, en dan met één n. g) Het komt ons voor dat dit staande uitdrukkingen zijn, die in de nieuwe spelling geen verandering ondergaan. Ook in het familiere gesprek hoort men de n; ‘in de regel’, ‘op de duur’, ‘van die aard’, dat klinkt niet erg natuurlijk. h) Het handhaven van de onderscheiding hen (acc. plur.) en hun (dat. plur.) is geen vraagstuk van spelling, maar van taal. Er bestaat bij velen van ons een neiging het ons op het stuk van de taal wat gemakkelijk te maken en moeilijkheden als distinctie tussen accusatief en datief uit den weg te gaan. Maar wie zich tegen zulke moeilijkheden opgewassen voelt, zal de onderscheiding: hen, accusatief, en hun, datief, handhaven. Laat het Engels maar spreken van: I was given, I was told; wij zijn over het algemeen niet gediend van zo'n vervlakking.

‘Eigennamen worden niet verbogen. Dus, naar ik meen: “Hij woont aan den Soestdijkscheweg, zij aan den Eerste Brandenburgerweg” en “een boek over Karel de Groote”. In mijn omgeving is men het veelal hiermee niet eens en voegt men den naamvals-n in; m.i. ten onrechte’.

Ge.

§§ - Men kan in dezen van opinie verschillen. Wanneer wij ‘Soestdijkscheweg’ als één geheel beschouwen, dus als eigennaam, niet meer als aanduiding van den weg die naar Soestdijk leidt, dan stellig zouden wij er voor zijn het eerste lid van de samenstelling niet te verbuigen. Iets anders is het met ‘Eerste Brandenburgerweg’; daar is o.i. alle reden het adjectief te verbuigen. Tusschen twee haakjes: wat zou het Bestuur der Gemeente bewogen hebben dezen weg Brandenburgerweg te noemen, en niet ‘Brandenburgsche’, zooals men zou verwachten?

Met den vorm ‘Karel de Groote’ is het een ander geval; laat ons in dezen mogen verwijzen naar hetgeen wij schreven in de afleveringen van Maart en Juni van verleden jaar.

‘1948 is een schrikkeljaar. Heeft dit woord iets te maken met schrik of schrikken? Dan is toch de betekenis van “schrikken” hier iets anders dan de gebruikelijke.’

Pl.

□ - In schrikkeljaar vinden wij schrikken in een oude betekenis, nl. die van: springen, opspringen, zich op eens verheffen. (Hd. ‘heuschrecke’, sprinkhaan.) Schrikkeljaar wil dus zeggen: springjaar; eng. ‘leap-year’. Die tussengevoegde ‘el’ vinden wij in meer samenstellingen; in: ‘lopeljaer’, een mnl. synoniem van schrikkeljaar; en in: mnl. werkeldach, sitteldach; later: endeldag, schorteldoek, enz.

[Nummer 3]

Archaïsmen in de rechtstaal

De rechtstaal bezigt niet zelden woorden en woordvormen, die in de dagelijkse spreektaal weinig of niet meer voorkomen. Een rechter zal spreken van ‘eischeresses vordering’, waar wij allicht zouden zeggen: de vordering van de eischeresse, of: van de eischeres.

Tegen dezen vorm ‘eischeresses’ is in den kring der rechtsgeleerden verzet gerezen; ten eerste tegen dien genitief met s bij een vrouwelijk woord, en dan ook op grond van aesthetische bezwaren: al die sisklanken!

Het wilde ons voorkomen dat op d e z e gronden de vorming moeilijk kon afgekeurd worden; die genitief-s bij een groep van vrouwelijke woorden is van ouds en blijft nog altijd door het gebruik geijkt; en wat het aesthetische bezwaar betreft: welluidendheid is een te subjectief criterium om te kunnen dienen bij de beantwoording van de vraag of een vorming in het Nederlands goed mag heten; men pleegt slechts te verwerpen wat heel moeilijk valt uit te spreken (b.v. de overtreffende trap ‘vastst’). ‘Eischeresses’ zeggen wij even gemakkelijk als ‘associatie’, met drie, en ‘associaties’, met vier sisklanken.

Maar wij hebben ons oordeel niet uitgesproken en liever afgewacht wat in dezen de mening van anderen zou zijn, van deskundigen, om wier oordeel gevraagd was geworden.

De antwoorden hebben niet op zich laten wachten. * Een er van luidt: ‘Heeft men tegen de genitief “eiseresses” aesthetische bezwaren, dan moet men liever omschrijven. Het is nu eenmaal zo, dat de genitieven met s het moderne oor onprettig aandoen. Ze gaan dus in aantal achteruit. Ook de rechtstaal zal meer en meer concessies moeten doen aan de werkelijk levende gesproken taal’.

Een tweede: ‘Een nabeschouwing over de possessieve genitief van “eischeres” heeft me gebracht tot de overtuiging, dat het gebruik van die genitief-v o r m geen aanbeveling verdient. Wij gebruiken naar analogie van de manlijke genitief wel s in het vrouwelijk: “hij is Moeders jongen”, maar treden daarbij eigenlijk nooit buiten het zuiver analogische geval. “Eischeres' vordering” zou derhalve een gewilde analogie zijn van “Paulus' bekering” en derhalve aangezien worden voor eigendommelijk gebruikt Nederlands. “Eischeresses vordering” in zekere zin ook, al verdoezelt het archaïstisch gebruik van de uitgang “-esse” de analogie enigszins. Ik zou, in voorkomend geval, grijpen naar “de vordering van eischeres” - of naar “van eischeresse”, wilde het archaïserende van de rechtstaal mij beter bevallen. Door de possessieve genitief te omschrijven blijf ik dan dicht bij het gewone idioom.’

‘Dichter bij het gewone idioom’; ‘concessies aan de werkelijk levende gesproken taal’. Nu rijst de vraag: heeft de rechtstaal, heeft de taal van enige groep recht op het bezigen van archaïstische vormen? heeft het enig nut, wordt er enig belang mee

gediend? Zou het verlies betekenen wanneer de rechtstaal zich zou gaan bedienen van de gewone, dagelijkse, gesproken taal, bij al haar uitingen?

Ziehier het antwoord op onze vraag, ons verstrekt ook van deskundige zijde.

* In den term 'de rechtstaal' ligt reeds iets van een antwoord. Er bestaat in feite een rechtstaal; men heeft in de sfeer van wet en recht een wijze van zijn gedachten en bedoelingen uit te drukken, die zich in menig opzicht onderscheidt van de manieren van spreken, die op andere gebieden

gebruikelijk zijn. Heeft zulk een speciale rechtstaal ook r e c h t van bestaan?

Stellig heeft zij dat. Sinds een halve eeuw heeft de taalwetenschap veel aandacht geschonken aan het bijzondere taalgebruik, waardoor elk vak, beroep of ambt zich kenmerkend onderscheidt van alle andere; het is een zeer voornaam deel van de sociale taalkunde. Die verscheidenheid is zeker een van de belangrijkste verschijnselen in het leven der taal, niet alleen in het Nederlandsch van onzen tijd, maar ook in andere beschaafde talen, van andere volken en andere tijden. Men moge soms wat overdreven hebben, en niet altijd genoeg hebben doen uitkomen, dat al die ‘groepstalen’ en ‘vaktalen’ slechts variaties zijn binnen de ééne nationale taal (die niemand in haar vollen omvang tot zijn beschikking heeft), en men moge in het eene of het andere geval van meening kunnen verschillen over noodzakelijke of wenschelijke beperking en begrenzing, niemand zal ze meer in beginsel het recht van bestaan ontzeggen. De zoo samengestelde maatschappij (dit genomen in den ruimsten zin van het woord) heeft ze noodig, en zij hebben zich mèt haar ontwikkeld. Voor een zeer groot deel ligt het verschil in den woordenschat, maar het kan zich ook breder en dieper uitstrekken, en vorm, vorming, verbinding van woorden, en den zinsbouw betreffen.

Onze ééne levende Nederlandsche taal kent zoo, buiten de gewichtige onderscheiding van spreek- en schrijftaal, de eindelooze afwisseling der plaatselijk bepaalde dialecten, en de variaties in de familiale taal, een veelheid van ambachts- en beroepstalen: de lagere vaktalen, zegt men wel. Daartegenover stelt men dan als de hogere de afzonderlijke taalsferen op het gebied van het leven des geestes. Het behoeft geen betoog, dat de scheidslijn tusschen dat lager en hooger niet altijd even gemakkelijk zal zijn te trekken, ook al laat men de ‘talen’ van de geestesontspanning: van spel, liefhebberij, sport, ter zijde; hoezeer die overigens uitgroeien kunnen (en ontaarden).

De volksgroepen, die zulke hogere vaktalen hanteeren, zijn zeer verschillend samengesteld: van nauw en duidelijk vakmatig verbonden, tot slechts door gelijkheid van aanleg en belangstelling onzichtbaar samenhangend. Wij denken onder meer aan journalisten (ten deele althans hierbij te rekenen), medici, filosofen, dichters en andere kunstenaars; zij verschillen in open- of geslotenheid van hun groep en hun groepstaal, en in bekendheid en invloed naar buiten, als men niet alleen op het actieve aanwenden, maar ook op het passieve verstaan letten wil.

Van die hogere vaktalen is de taal van het recht een der allerbelangrijkste. Zij is het werktuig van een zeer wel aanwijsbare groep: de wetgevers, rechters, wetuitleggers, maar haar invloed en gezag strekt zich uit over heel de volksgemeenschap. Het is dan ook geen toevalligheid, en geen willekeur, dat recht en rechtspraak zich volstrekt niet precies zoo uitdrukken, als het volk in zijn breedste lagen het in zijn dagelijksche omgangstaal pleegt te doen. Deze vaktaal heeft haar eigen eischen, klemmender dan die van vele andere, lagere niet alleen, maar ook hogere vaktalen: 1) de begrippen moeten verstandelijk precies en scherp omschreven zijn; 2) hetzelfde begrip moet altijd door hetzelfde woord of dezelfde uitdrukking weergegeven worden. Want vastheid, gelijkvormigheid van spraakgebruik is in de wetgeving en de daarmede ten nauwste samenhangende rechtspraak van alles beheerschende beteekenis. Ook al

omdat men niet alleen op goede, maar ook op kwade verstaanders rekenen moet. Deze beide grondregels sluiten intuïtieve gevoelstaal en literaire variatie ten eenenmale buiten.

Er is meer: 3) continuïteit is zeer gewenscht; terwille van het geheugen, het gevoel van vastheid, den steun der traditie, den eerbied voor het oude. Gedurige verandering van wet en recht ondergraven het gezag van beide; en verandering van woorden alleen bij behoud der zaken wekt nog vaak - bijv. in formulieren - ergernis en wantrouwen. 4) Ernst en strengheid van bewoording passen bij de ernstige en strenge bedoeling van wet en recht. Om deze beide punten kan het in het minst niet bevreemden, dat wet en recht in allerlei taal en tijd archaïstische vormen plachten te vertoonen. Voor den gemiddelden mensch hebben ouderwetsche termen en vormen iets plechtigs en eerbiedwaardigs, dat de juiste waardeering van het hooge gezag bij den staatsburger gerust ten goede mag komen. Het zou veel kwader zijn, wanneer men de rechtstaal gedurig ging aanpassen aan de grillige modewisselingen van gisteren en morgen in de taal van krant en conversatie. Is het zonder beteekenis, dat onze rechters nog altijd rechtspreken in toga, en niet in kantoortjas of ambachtelijk werkpak?

Natuurlijk zijn er grenzen; recht en rechtspraak bij een volk mogen niet onverstaanbaar worden voor dat volk, voor zoover het bereid is, zich tot verstaan eenige moeite te geven. Het is bekend, dat aan dien eisch in den loop der tijden wel eens vrij wat ontbroken heeft. Terecht heeft men meer dan eens aanzienlijk gesnoeid in al te welig uitgegroeide rechtstaal. Maar dat neemt in het minst niet weg, dat de rechtstaal een eigen karakter mag, ja moet hebben, omdat het recht hier noodzakelijke eischen stelt, die op andere gebieden voor de taal in het geheel niet, of niet in die mate gelden. En dat het al zeer ongewenscht zou zijn ze geheel over te brengen in de taal van allen dag van alleman.

Wat den vorm 'eischeresses' betreft: de ouderwetsche uitgang -esse is voor ieder volmaakt

verstaanbaar; overigens zijn eischer en eischeres ook al juridische termen, die buiten de algemeene conversatie plegen te blijven. De genitief op s, geplaatst vóór het bepaalde woord, is bij een belangrijke groep van vrouwelijke woorden zeer gewoon: bij alle voornamen, bij eenige verwantschapsnamen (grootmoeders, tantes, nichtjes portret), bij familienamen van vrouwen (al of niet met voorafgaanden voornaam): mevrouw Bosboom-Toussaint's werken, Truitje Toussaint's huwelijk.

Ook die verwantschapsnamen hebben in dit geval veel van eigennamen weg; men spreekt de bedoelde personen ook zoo aan (soms met den eigennaam er aan toegevoegd, zooals dat ook in bedoelden genitief voorkomt: tante Anna's hoed). Een bepalend lidwoord of voornaamwoord (met uitzondering soms van het bezittelijke) neemt de mogelijkheid weg (je tante's huis, dat kan nog desnoods, die tante's huis, lijkt kindergebrabbel). Het vrouwelijk heeft zich hier kennelijk bij het mannelijk aangesloten: ook daar zulke vooraan geplaatste genitieven van namen en wat daarmee gelijkgesteld wordt: Baron van Lynden's landerijen; Ooms huis (niet: die oom's huis).

Enkele gemeene zelfstandig-naamwoorden zijn nog in de groep gedrongen: dominee, dokter, meester, met hun echtgenooten: is mevrouws, juffrouws reis uitgesteld? Naast meester staat ook nog juffrouw, t.w. de onderwijzeres. Al die woorden hebben dan de functie van eigennaam. In de rechtstaal komen de woorden: eischer, verweerder, pleiter, beklagde, getuige, requestrant, en andere vaak voor zonder lidwoord, om toch één bepaalden persoon aan te duiden; voorzoover ze niet gemeenslachtig zijn, hebben ze vrouwelijke vormen op -ster, -es(se), of -e naast zich. Ze nemen alle een soort tusschenpositie in ten opzichte van eigennaam en gemeen zelfstandig naamwoord; men kon ook den eigennaam in de plaats stellen (en in bepaalde rechtsformulieren heeft men dit ook wel eens gedaan), maar de preciesheid eischt de vermelding der qualiteiten, en ook de vastheid en eenvormigheid noopt tot zelfde formulering onder gelijke omstandigheden, terwijl de gedurige verbinding van qualiteit met eigennaam overbodig lijkt voor de duidelijkheid; zoo vervult de qualiteitsnaam tegelijk de functie van den eigennaam. Wanneer men dan ook den (vooraangeplaatsten) genitief gebruikt: eischers, verweerdere, gedaagdes, getuiges [als leek weet ik niet, hoever men hiermede thans nog gaat], dan zijn deze genitieven op s niet (meer) rechtstreeks te verbinden met de gewone genitieven, die ook met bepalende woorden in den genitief oudtijds in vol gebruik plachten te zijn (des eischers, des gedaagden, des getuigen), maar met den genitief op s van eigennamen. Ten bewijze mag strekken, dat de zwakke substantieven hier ook den sterken uitgang -s aannemen, in plaats van -en.

Men heeft niet altijd te doen met een eischer, maar ook wel met een eischeres. De eenheid en gelijkvormigheid, de vaste gang der rechtstaal brengt mede, dat men de formulering niet wijzigt, als het niet hoeft. Dan doet de lichtelijk archaische vorm op -esse goeden dienst; wanneer men aan baronesse nog altijd de voorkeur geeft boven barones, prophetesse in de godsdienstige taal des volks nog leeft naast prophetes, en notuleerende jonge meisjes altijd particuliere secretaresse heeten (en nooit secretares), wat zou er dan tegen zijn zulk een statiger vorm te bezigen in de taal des rechts?

De uitspraak van -ti(e)

Men schrijft ons uit Hilversum:

‘Het heeft ons - 38 omroepers en nieuwslezers in Hilversum - erg veel genoegen gedaan, dat een inzender in het Februari-nummer de kwestie “de uitspraak van -tie” ter sprake brengt. Wij zijn over het algemeen ook van oordeel dat -tie in woorden als democratie als -sie moet worden uitgesproken, maar we durven eerlijk gezegd de consequentie “ziesie” in bijv. oppositie en compositie niet goed aan. Maar goed, als “Onze Taal” van mening is, dat het altijd -sie moet zijn, dan zullen wij -sie zeggen.’

v. H.

‘Als Onze Taal van mening is, dat het altijd -sie moet zijn’. Is Onze Taal dat van mening? Zeker, een inzender in onze aflevering van Februari is blijkbaar van oordeel dat een uitspraak van woorden op -tie, waarbij een lichte t-klank gehoord wordt, afkeuring verdient; ‘vulgair’ is.

Een wat boude bewering, dunkt ons. Wie zich houdt aan de Franse uitspraak, zal geen ‘t’ voor den sisklank laten horen, wie daarentegen de Latijnse afkomst van het woord indachtig is, zal die ‘t’ tot haar recht laten komen. Als dat nu ‘vulgair’ moet heten!

Wij zouden zeggen dat de ouderen onder ons over het algemeen aan de uitspraak met ‘t’ de voorkeur zullen geven; en dat de ‘Franse’ uitspraak veld gewonnen heeft in de laatste, zeg twintig jaren. Wij zeggen maar ‘Franse’ uitspraak, maar het zou best kunnen zijn dat hierbij niet de invloed van het Frans in het spel is, maar eer een zekere gemakzucht, een minder verzorgde hantering van de spraakorganen.

Wat dunkt onzen lezers hiervan? Mogen wij een beroep doen op hun oordeel: -tsie of -sie? Wij hebben nu uitentreuren gemopperd op ‘die’ radio-omroepers, die dit niet goed doen en dat verknoeien. Nu staan daar 38 van deze bêtes noires en schenken ons hun vertrouwen, en zeggen: oordeelt gij maar hoe het moet zijn en dat oordeel zullen wij aanvaarden. Het is aan ons, ons dit vertrouwen waardig te maken!

Cafeteria

Ik ben het woord cafeteria in 1937 tegengekomen op de prijslijst van een café in Palermo. Het stond daar als hoofd boven een groep van verkrijgbare dranken, als koffie, thee, chocolade enz. Men zou het dus kunnen vertalen met: ‘Koffie en dergelijke’ of ‘Koffie enz.’. Het woord cafeteria werd toen in Nederland al gebruikt voor café.

v. Ha.

In Portugal wordt - of moet ik zeggen: werd - onder ‘cafeteria’ verstaan zoiets als een koekbakkerswinkel met een gezellig zitje binnen, waar men de ‘spécialité's de la maison’ mitsgaders een kopje koffie kan savoureren, welke gelegenheden men in Nederland aantreft in welvarende op toerisme ingestelde dorpen.

Meij.

Gelijk

Een lezer merkt op dat naar het schijnt er zich bij ons een nieuw gebruik van het woord ‘gelijk’ gaat ontwikkelen. Men hoort, op kantoor: ‘Wilt U dezen brief maar gelijk tikken?’; in den winkel: ‘Wilt U het pakje gelijk meenemen?’. Blijkbaar het Duitse ‘gleich, sogleich’, dat gewoon maar: ‘dadelijk, onmiddellijk, onverwijld’ is.

(Wij wezen reeds in onze aflevering van Januari op dit verschijnsel. Elken dag wat nieuws; zelden wat goeds. Red.)

Oude bekenden

Een lezer vraagt nog eens de aandacht voor enige oude bekenden, woorden en uitdrukkingen die ondanks bestrijding zich hier en daar handhaven, t.w.: ‘invloed uitoefenen’, hetgeen moet zijn ‘invloed oefenen’. Een bedrijf, een beroep, een handwerk worden ‘uitgeoefend’; wij ‘oefenen’ invloed, macht, wraak enz. Dan het nog steeds niet geheel verdwenen ‘negentiger jaren’, voor: de jaren negentig. Verder het door onzen Raad, reeds hoe lang geleden veroordeelde ‘hopelijk’, dat onze Deskundigen vervangen door: ‘t Is te hopen, dat...; Men mag hopen, dat...; Gelijk te hopen is.

Tevoren

De politie heeft zich moeten verweren tegen enige jongemannen, die deze aanval ‘tevoren’ - zegt de krant - beraamd hadden. Doorgaans vindt zulk een beraming achteraf plaats, maar onze jongelieden waren blijkbaar wat heet gebakerd.

Rond

Dit ‘rond’ maakt bedenkelijke vorderingen, vooral ‘rond’ de jaarswisseling, wanneer de nabetrachtingen niet van de lucht zijn.

Vo.

Doorkruisen

‘De stakingsleiding heeft de plannen van de directie doorkruist’, vertelt ons de krant.
Vo.

Onze boys

Vroeger spraken we van ‘Jongens van Jan de Witt’. Afgaande op de namen van onze Nederlandsche voetbalverenigingen lijkt het mij consequent, dien term te vervangen door ‘Boys van Jan de Witt’. (Zwolsche boys, Enschedésche Boys, enz.)

Vo.

Hoofdzaken en...?

‘De maat, waarmede een kledingstuk wordt aangeduid zal heten “grootte (taille)”, de andere maten zullen worden gesplitst in hoofdmaten en nevenmaten.’

Als wij zó onze taal gaan normaliseren...!

Doorgang vinden

Een predikant kreeg de mededeeling dat de dienst om halfelf ‘geen doorgang zou vinden’, lees ik in de krant. Zou de boodschap niet hebben geluid dat de dienst niet zou doorgaan?

Vo.

Ten uitvoer leggen

Zoo lees ik ook telkens dat een plan ten uitvoer wordt gelegd. M.i. ware ‘uitgevoerd’ hier even duidelijk en minder omslachtig.

Vo.

Persoonlijk

Ik lees dat ‘Sir Jan een Afghaans mes heeft nagelaten dat hij in 1879 in een “persoonlijk” gevecht aan een Afghaans tegenstander afhandig maakte’.

Vo.

Jaarvergadering

De algemene vergadering van leden zal dit jaar weder te 's-GRAVENHAGE gehouden worden en wel op Zaterdag, 20 Maart a.s. Plaats en uur van samenkomst nader te bepalen.

Punten van behandeling:

Vaststelling der notulen van de vorige ledenvergadering

Ingekomen stukken

Jaarverslag van den Secretaris-Penningmeester

Rapport van de Commissie tot het nazien van de rekening, benoemd in de ledenvergadering van 18 October 1947

Benoeming van een Commissie tot het nazien van de rekening over het jaar 1948

Verkiezing van twee bestuursleden. (Aan de beurt van aftreding zijn de heren F.J.W. Drion en Ir. J.P. Smits. De aftredenden zijn terstond herkiesbaar.)

Rondvraag.

Het secretariaat zal gaarne de namen ontvangen van de leden die deze jaarvergadering denken bij te wonen, opdat hun t.z.t. plaats en uur van samenkomst kan worden bericht.

[Nummer 4]

Hier is Hilversum...

Hier is Hilversum... en werpt een knuppel in ons vreedzaam hoenderhok: vertel ons maar eens wat de juiste uitspraak is van woorden op -tie.

De ‘juiste’ uitspraak; dat is geen kleinigheid. Laat ons zien wat onze meest bekende phonetici er van zeggen. Bij Zwaardemaker en Eijkman, Leerboek der Phonetiek lezen wij: ‘De uitgang *t i e* van Fransche leenwoorden klinkt na een klinker, *n* of *v* als *t s i e* of *s i e*: posietsie of posiesie; vacantsie of vacansie; inertsie of inersie’ [zegt men dit laatste werkelijk? Red.]. Prof. De Voofs, Nederlandse Spraakkunst (1947): ‘geleerde woorden op -atie (uitgesproken als -asie of -aatsie) kwamen ook in omgangstaal voor’. Prof. Salverda de Grave: De Franse woorden in het Nederlands, in hoofdzaak over ‘nieuwgevormde woorden met franse elementen’: ‘Ik laat ter zijde de nieuwe formaties op... antie, atie, entie... daar deze naar Latijns model gemaakt kunnen zijn’. Hij had er die op -itie, -utie bij kunnen voegen: executie, vendutie, propositie, enz. Zo niet alle, dan zijn toch verreweg de meeste van deze woorden bij ons *n i e t* uit het Frans maar uit het Latijn. Het zijn geleerde woorden meest; de enkele die wij uit het Frans mogen hebben overgenomen, hebben zich dan toch aangepast bij de meerderheid die wij rechtstreeks uit het Latijn kregen. Immers het -io van het Latijn werd gemakkelijker tot -ie in het Nederlands dan het -ion van het Frans dat zou geworden zijn.

Wij zouden zeggen dat er weinig reden is voor ons om de van ouds gebruikelijke Latijnse uitspraak door de Franse te vervangen. Te meer, daar de vervanging van *t s* door *s* in onze taal veelal het karakter van platheid heeft, doordat het Hollandse dialect geneigd is elke *t s* midden in en op het einde van woorden tot *s* te maken; poetsen wordt veelal poesen, muts gaat over in mus, koets in koes; husselen voor hutselen, messelen voor metselen, rasel voor raadsel, zijn veel gehoorde overgangsvormen. ‘Een praas dat-ie het!’ Het ligt dus voor de hand dat een uitspraak: nasie, redenatie, orasie enz. velen als weinig beschaafd in de oren klinkt. Daarom denklijk durft Hilversum dan ook oppo‘ziesie’ en compo‘ziesie’ niet aan. Terecht, dunkt ons.

Vele van onze lezers hebben hun oordeel gegeven ten aanzien van de ‘behoorlijke’ uitspraak van den uitgang -tie. Weinige verkiezen de uitspraak -sie. Een hoogleraar te Amsterdam schrijft: ‘Natuurlijk “sie” en geen “tsie”. Het laatste hoort men bijna nooit en het klinkt gemaakt’. - En een belangstellende lezer schrijft ons uit het Missiehuis te Steyl: ‘Ik voor mij geef de voorkeur aan “-sie”, en wel in alle gevallen waar het de uitgang -tie betreft. Bij woorden als constitutioneel, politieel ben ik er niet helemaal zeker van of ik daar bij het “onbewust” spreken “tsie” of “sie” zeg. Dat het niet-uitspreken van de *t* een jonger verschijnsel is en aan gemakzucht te wijten wil ik voor kennisgeving aannemen. Alleen dit weet ik zeker, dat ik bij zeer verzorgd spreken de *t* evenmin uitspreek’.

Maar daarbij is het dan ook gebeven. Alle anderen laten de t, zij het dan ook zwak, horen. Een groep van dertig te Hengelo wijst de uitspraak -sie volstrekt af en zegt dat deze ‘algemeen als vulgair beschouwd wordt, ofwel als plat-Amsterdams’. Twee groepen te Utrecht, respectievelijk 100 en 120 man sterk, zijn unaniem voor de uitspraak met t. Een van deze beide groepen acht ‘de uitspraak sie in woorden als politie, distributie, enz. meer “vulgair” dan tsie’. Er volgen nog meer beoordelingen; laat ons dus ons oordeel opschorten.

Bij: het Nederlands in den vreemde

Een lezer, over wiens belangstelling voor ons werk wij ons steeds verheugen, maakt enkele opmerkingen ten aanzien van het artikel op de eerste pagina van onze eerste aflevering van dit jaar. ‘Wanneer’, vraagt hij, ‘zijn er Nederlandsche nederzettingen geweest op N. Zeeland en N. Holland? En: waar is de Westkust van Brazilië?’ ... ‘Verspeelde kansen? Laat de schrijver zich verheugen dat ten minste de namen behouden zijn, indertijd aan enkele door Nederlanders ontdekte landen gegeven, namen die ons zoo aangenaam in de ooren klinken’. En hij vervolgt: ‘Het gaat niet aan, “piloot” af te leiden van “peillood” (ook al begingen reeds sommige 17e-eeuwers die fout), terwijl wij toch weten dat stellig reeds vier eeuwen geleden onze voorouders het hebben overgenomen uit het Fransch: “pilote”. De Redactie geeft gelukkig al een wenk door een vraagteken te plaatsen’. [Inderdaad; de ‘peillood’-theorie is dood, dood als een pier. Van Haeringen signed it and Van Haeringen's name is good in these things; fr. ‘pilote’, dat via it. ‘pilota, piloto’, op een mgr. *pedootes, ‘stuurman’ wordt herleid.]

Onze inzender vervolgt: ‘Het meest gebruikte verontschuldigungswoordje van een Hollander die zonder opzet een medemensch eenigen hinder of last bezorgt, luidt “pardon!”’. Ondanks den uit het Fransch behouden klemtoon is het wel als geheel in onze taal ingeburgerd te beschouwen. Het ligt ons in den mond bestorven. Misschien is “sorry” bezig, het concurrentie aan te doen; in allen gevalle heeft het stellig betere kansen dan “Vergeef mij” of “Neem mij niet kwalijk”’.

En dan de “Vervloeking van Faust” van den Brusselschen radio! Wij Hollanders “durven” de vertaling van “Damnation” niet aan - zoo oordeelt de schrijver -, in tegenstelling met de zooveel dapperder Vlamingen. “Vervloeking” zou ons “te rauw” klinken, en dus zeggen wij, bij gebrek aan durf, dan maar damnation! Zoo tragisch is het echter niet; de heel simpele verklaring is, dat het nu eenmaal niet zeer gewoon is, zulke titels te vertalen. En wanneer wij blijven spreken van het “Buch der Lieder” van Heine, de “Lieder ohne Worte” van Mendelssohn, van Molière's “Misanthrope”, in plaats van voortaan te gaan zeggen Heine's “Liedboek”, Mendelssohn's “Liederen zonder woorden” en “De Menschenater” van Molière, enz., doen wij niet iets waardoor de Nederlandsche taal schade lijdt, maar houden wij ons eenvoudig aan een gangbare en geenszins belachelijke wijze van doen. Men moet in zulke dingen niet meer zoeken dan er in zit!

Zeker, de Vlamingen gaan dikwijls verder dan wij. (Daarvoor is een aannemelijke verklaring te geven); hun “hoofdopsteller” en “geheimschrijver” zullen echter in Holland niet licht hun plaats krijgen; m.i. bestaat er voor ons in 't geheel geen reden om daarover eenige schaamte te voelen. Zulk een op de spits gedreven purisme hebben wij niet noodig om de waardigheid onzer taal te behouden.

Liever binden wij den strijd aan tegen gedrochten als: “deze man behoort tot een der eersten des lands”, “die industrie heeft A. hier te lande gevestigd en is sinds tot grooten bloei gekomen”, “dit gebouw met haar hoogen toren”, “na langen tijd in verval te zijn geweest, kwam er een nieuwe bloeitijd voor onze kunst”, enz., enz., enz.!

Verdelgd moeten ze worden; ze vreten aan onzen zinsbouw als de mot aan onze kleeren.’

Levertijd of leveringstijd

Een lezer schrijft ons: ‘Er heerscht bij ons op kantoor nogal eenige verdeeldheid over het woord “levertijd” of “leveringstijd”. Bedoeld wordt aan te geven op welken datum de goederen geleverd zullen worden.

Koenen laat mij over deze kwestie in het ongewisse en spreekt alleen van “leveringstermijn”, terwijl het Deutsche woordenboek van Van Gelderen vermeldt: Lieferfrist, Lieferungsfrist, Lieferzeit; Lieferungszeit: levertijd.

Gaarne zou ik hierover Uw meening vernemen.’ Wij kunnen hieromtrent het volgende opmerken. Wanneer wij samenstellingen vormen met als eerste lid den stam van een werkwoord, dan beperken wij ons gaarne tot die werkwoorden, waarvan de stam een substantief kan zijn. Zoo vormen wij dus samenstellingen als: slaapkamer, rustbed en dgl. Maar dit is alweer geen wet van Meden en Perzen. De stam van stijgen is geen substantief, die van drinken evenmin; toch spreken wij van stijgbeugel en drinkbeker.

Wil onze lezer dus, met Van Gelderen, spreken van levertijd, dan zal niemand er aanmerking op mogen maken. Maar wij voor ons geven de voorkeur aan leveringstijd, tijd waarin de levering zal of moet geschieden. Leveringstijd, leveringstermijn, leveringscontract, leveringsplicht.

U hebt - u heeft

Uw Redactie heeft in ons blad herhaaldelijk gewezen op den zeer leelijken, maar zeer verbreiden vorm in de gesproken gemeenzame taal: hij hep, voor: hij heeft. Iets dergelijks hoor ik in het ook zeer verbreide: U hebt, voor: U heeft. Het is toch duidelijk dat alleen dit laatste goed is, want dit ‘U’ wil immers niets anders zeggen dan ‘Uwe Edelheid’.

Go.

De opvatting dat ‘U’, overblijfsel zijnde van ‘Uwe Edelheid’, een persoonlijk voornaamwoord van den 3den persoon is, is in ons blad meer tot uiting gekomen, maar een lid van onzen Raad heeft haar bestreden.

‘U’ is inderdaad voortgekomen uit ‘Uwe Edelheid’, maar dit ‘Uwe Edelheid’ was geen per-

soonlijk voornaamwoord: het was gewoon een zelfstandig naamwoord, voorafgegaan door een bezittelijk voornaamwoord. Niet anders dan b.v. Uwe Majesteit. Toen dit ‘Uwe Edelheid’, via U.E., Uwé, zich als ‘U’ in de rij der persoonlijke voornaamwoorden ging plaatsen, deed het dit t e r s t o n d als pronomen van den toegesproken persoon, dat is als voornaamwoord van den 2den persoon.

‘U hebt’ is dus goed; even goed als ‘gij hebt’. Toegegeven kan worden dat dit ‘U’ als herinnering aan zijn afkomst nog een tijdlang - en in een deel van ons taalgebruik ook nu nog - de verbinding met den 3de-persoonsvorm van het werkwoord behouden heeft.

De vormen ‘U hebt’ en ‘U heeft’ worden dus naast elkaar gebruikt, maar naar mate de herinnering aan de afkomst van ‘Uwe Edelheid’ verzwakt, zal de vorm ‘U heeft’ buiten gebruik raken.

Vertalen

Ook onze radio waagt zich wel eens aan vertaling der namen van buitenlandsche tooneelstukken, opera's en operettes, maar het Driemeisjeshuis klinkt toch wel wat krampachtig, zou ik zeggen. En moeten wij Nibelungen met Nevelingen vertalen? Eenige bedachtzaamheid is altijd gewenscht; wij kunnen maar niet voor al het vreemde Nederlandsche woorden en uitdrukkingen gaan verzinnen. Air minded, air born, sea minded, zijn specifiek Engelsche begrippen; hebben wij daarvoor geen equivalenten, welnu, wat dan nog? Onze taal is rijk genoeg om alles te kunnen omschrijven, zoodat duidelijk is wat wij bedoelen.

Dat in onze zeemanstaal vreemde woorden en uitdrukkingen opgenomen zijn, ligt voor de hand; soms kunnen zij vermeden worden. In plaats van ‘let go de voortros’ hoort men ook wel ‘varen (laat varen) de voortros’. Het Eng. a'fast is in het Ned. vast geworden en voldoet daar goed (vast hieuwen voor a'fast heaving).

Me.

Ons taalonderwijs

Van het taalonderwijs, zooals wij ouderen dat op de lagere school genoten (of ondergaan) hebben, zegge men niet te veel kwaads. In mijn tijd was dat onderwijs zóó, dat een goede leerling er zijn geheele verdere leven genoeg aan had. Ik heb herhaaldelijk oud-leerlingen der H.B.S. met 5-j. cursus fouten zien maken, die ons in de hoogste klasse der lagere school als domooren gebrandmerkt zouden hebben. Sedert schijnt dit onderwijs sterk achteruit gegaan te zijn. Als lid van Gecommitteerden voor de Eindexamens en van de Pl. Comm. v. Toezicht op het M.O. alhier heb ik gelegenheid gehad mij aan te sluiten bij hen die meenen dat aan de Ned. taal op de middelbare scholen niet voldoende aandacht geschonken wordt, wat zich vooral uitspreekt waar het den stijl betreft.

Me.

Zich inburgerende germanismen

Een lezer merkt op dat Van Dale geen bezwaar maakt tegen ‘van formaat’, als pregnante uitdrukking, noch tegen ‘aanspreken’, voor: in het gehoor vallen, genoten

kunnen worden. Dit ‘aanspreken’ heet dan wel een germanisme, maar ‘een langzamerhand zich inburgerend germanisme’. Onze lezer - leraar Nederlands - denkt er, zegt hij, natuurlijk niet over dit gebruik bij zijn leerlingen ‘fout’ te rekenen.

Inz. zegt van het door hem geraadpleegde woordenboek: ‘niet dat dit... ons nu de wetten moet voorschrijven’. Terecht. Wat ons betreft: wij achten Van Dale hoog, maar hoger nog de taal. En voor die ‘langzamerhand zich inburgerende germanismen’ blijven wij maar een beetje op onze hoede!

Onlosmakelijk

‘Kunt U zich verenigen met de uitbreiding van onze taal met het woord ‘onlosmakelijk’? Ik lees: ‘De naam Schouten is daar onlosmakelijk mede verbonden’.

Dij.

‘Onlosmakelijk’ is geen nieuw woord in onze taal; het komt reeds in de 17de eeuw voor. Het is een woord uit de taal der godgeleerden.

Het kan, in het gegeven verband, een germanisme zijn en wij neigen tot de onderstelling dat hier het Duits invloed geïeerd heeft, nu wij zien dat de schrijver in het hoofde boven zijn artikel spreekt van een ‘betekenisvol’ bedrijf. Want ‘betekenisvol’ is slecht Nederlands.

Red.

-Teria

De uitgang ‘teria’ (‘taria’ wanneer de voorafgaande component op ‘ta’ eindigt zoals bij ‘cafeta’) is in Italië heel gebruikelijk om een zaak of bedrijf, veelal een bedrijfje, aan te duiden dat zich bezig houdt met den verkoop of de vervaardiging van wat in den voorafgaanden component genoemd is. Op een reis door kleine plaatsjes in Italië zag ik dikwijls: cafetaria (een, meestal klein, café waar men kleine ververschingen kon gebruiken); panetteria, een broodbakkerswinkel, vermoedelijk verbonden met bakkerij; pasticceria, de winkel van een koek- en banketbakker, vermoedelijk ook verbonden met bakkerij (pastei-bakker); en soortgelijke woorden voor schoenmakerij enz. welke ik helaas vergeten ben.

Key.

Gelijk

Ik ken maar drie inwoners van Dordrecht en het is mij opgevallen, dat juist zij zich altijd van dien term [‘gelijk’ voor ‘dadelijk’] bedienen. Dat constateerde ik al vele jaren geleden. Is het nu mogelijk, dat hier aan een Dordtsch dialect moet gedacht worden? Dat lijkt mij wel vreemd, omdat het woord kennelijk van Duitschen oorsprong is.

Heeft wellicht Godfried met de Bult het woord mee naar Dordrecht gebracht, toen hij zijn kwesties met Dirk III had uit te vechten?

Re.

Eigenaardig gezegd

De krant vermeldt dat ‘enige wandelaars tot hun grote schrik zagen, hoe een personenauto plotseling de rivier inreed’.

Is dat niet eigenaardig uitgedrukt? Het doet de gedachte opkomen dat het heel normaal is dat personenauto's de rivier inrijden en dat men daar stellig niet van hoeft te schrikken. Dat zich hier schrik meester maakte van de omstanders was dus veroorzaakt, niet door het in de rivier rijden zelf, maar door de wijze waarop dit geschiedde. Afwijkende blijkbaar van de gebruikelijke manier.

Causaliteit

Gelezen: ‘In het Zuiden, waar de staking voornamelijk plaats vond in Stuttgart, Wurtemberg en Baden, deden zich geen incidenten voor. Het industriële leven in beide zônes, lag als gevolg hiervan vrijwel geheel stil’.

Conclusie: hadden er zich maar incidenten voorgedaan!

El.

Zondvloed

Moet, vraagt een lezer, de eerste lettergreep van zond(t)vloed niet met een ‘t’ geschreven worden, nu wij weten dat die eerste lettergreep ‘sint’, groot, voorstelt? Of is de schrijfwijze met ‘d’ door het gebruik geijkt?

Inderdaad; de schrijfwijze met ‘t’ mogen wij als verouderd aanzien, zouden wij zeggen.

‘Afzitters’

Een industrieel hier te lande kreeg uit België vraag naar zijn product; men wilde het uit ons land laten komen, of in België zien te krijgen, wanneer de firma daar dépôthouders zou hebben. Dit laatste drukte men als volgt uit: ‘Zijn er soms afzitters hier in België te vinden die van Uwe firma afhangen?’.

Vertaling

In zijn roman ‘Le Rêve’ geeft Zola voor de aanroeping: ‘Omnes Sancti Confessores, orate pro nobis’: Tous les saints confesseurs, priez pour nous; de Nederlandse vertaler maakt er echter van: Alle heilige biechtvaders, bidt voor ons. ‘Biechtvaders’, voor: belijders!

Wo.

[Varia]

In hun vergadering van 20 Maart j.l., te 's-Gravenhage gehouden, hebben de leden met eenparige stemmen

Prof. W.F.J.M. KRUL

tot lid van ons Bestuur verkozen.

Wij behoeven Prof. Krul niet aan onze lezers voor te stellen: lid van ons Genootschap van vele jaren, onvermoeide werker voor de belangen van onze taal, energieke Voorzitter van de Centrale Taalcommissie voor de Techniek...

Staan de vergadering heeft de nieuwbenoemde zijn plaats aan de bestuurstafel ingenomen.

Het gaat goed met Onze Taal!

‘Is de volgende schrijfwijze goed: “Wij hebben de inhoud aan ons kantoor te... doorgegeven”? Of kan het woord “inhoud” niet in concrete betekenis worden gebruikt, zoals b.v. wel geschiedt bij “een opdracht” doorgeven? Verdient het misschien de voorkeur in zo'n geval te schrijven: “Wij hebben de inhoud ter kennis van ons kantoor te... gebracht”?’

Ve.

§§ - Er is o.i. niets tegen, het begrip inhoud ‘concreet’ te nemen; het onderscheidt zich in dezen niets van ‘opdracht’. Maar wel zou men aanmerking kunnen maken op dat ‘doorgeven’, en het zou aanbeveling kunnen verdienen in plaats van ‘doorgeven aan’ te zeggen: ‘ter kennis brengen van’. Toen men ons eens gevraagd had: Hoe denkt gij over doorleveren, doorverkoopen, doorberekenen, en wij daarop geantwoord hadden dat wij niet het minste bezwaar tegen deze vormen hadden; ‘doorvertellen, doorgeven, doorsturen, doorzenden’, met ‘door’ i.d.b.v.: verder, voort - toen kregen wij een opmerking te hooren van een lid van ons deskundig college: wij moesten maar een beetje voorzichtig zijn met dit ‘door’. ‘Doorleveren’; de commissionair levert de stukken niet ‘door’, zoomin als een deurwaarder een vonnis ‘door’ geeft, of een grossier aan den winkelier ‘door’ levert. Als er brand is en hulpvaardige burenen aanrukken met leeren emmertjes die zij elkaar in lange rij aangeven, dan kan men zeggen dat zij elkaar die emmertjes ‘doorgeven’; maar als het kantoor te Amsterdam een brief krijgt en den inhoud daarvan aan het kantoor te Rotterdam overbrengt, den inhoud ter kennis brengt van dat kantoor, dan hebben wij niet te doen met een voortgezette handeling; en is ‘door’ niet op zijn plaats.

Gaarne zou ik Uw mening leren kennen over de schrijfwijze van de volgende uitdrukking: ‘Hij verrichtte werkzaamheden, bestaande uit (of: in) het stoken van een oven’. Naar mijn mening behoort hier bij het werkwoord bestaan het woord u i t gebruikt te worden, zoals b.v. in de zin: ‘De verzameling bestaat uit enige fraaie schilderijen’, enz.

In de Arbeidswet komt daarentegen de zin voor: ‘... bestaande i n het door trappen voortbewegen van een driewielig rijwiel’.

Ba.

□ - Wij bezigen ‘bestaande u i t ’ ter aanduiding van de bestanddelen; b.v.: Het gezin bestaat uit zes personen, den vader, de moeder, twee zoons en twee dochters. Bestaan i n iets wil zeggen: gevormd worden door, datgene z i j n wat de bepaling aanwijst. B.v.: Het hoogste geluk bestaat in het geven van zegen aan anderen. Zijn werk bestaat in het verzamelen van gegevens; wordt daardoor gevormd.

Zoudt U iets over de oorsprong of de afleiding van het woord ‘teerling’ kunnen vermelden. Het is een woord, dat alleen nog maar in bepaalde uitdrukkingen leeft

en dat volgens Koenen betekent ‘dobbelsteen’ en ‘kubus’. Ik kan mij echter geen zin herinneren, waarin ‘teerling’ voor ‘kubus’ wordt gebruikt.

Hu.

□ - Teerling, vroeger: teerninc; vermoedelijk afgeleid van het ofr. woord ‘terne’, een worp waarbij de dobbelstenen hetzelfde aantal ogen vertonen.

Teerling voor ‘kubus’ is in N.-Ndl. in de dagelijkse taal weinig in gebruik. Een bestek uit 1882 vermeldt: ‘Te metselen... onder de kolom in het gymnastieklokaal, een bekwame teerling’. In Z.-Ndl. komt het meer voor.

‘In Uw nummer van Augustus j.l. geeft U als voorbeelden: leidraad, glijbaan, snijmachine, scheikunde, enz. Naar mijn bescheiden mening is het voorbeeld leidraad hier onjuist. Het woord betekent m.i.. niet lei-draad, maar leid-raad; een boekje of een geschrift dat een goede raad geeft welke leidt (leiden kan) tot een bepaald doel. Is deze mening juist?

Go.

§§ - ‘Een goede raad, welke leidt (leiden kan) tot een bepaald doel’? Maar doet dat niet elke raad; goed of slecht? Neen; het is stellig een lei-draad, een draad die leiden kan; Hd. Leitfaden. De draad, die Ariadne meegaf aan haar (toenmaligen) vriend Theseus, toen deze zijn politioneele actie tegen den Minotaurus ondernam; de draad die het hem mogelijk moest maken zijn punt van uitgang weer te bereiken.

[Nummer 5]

Gevaarlijke helling

In een bekend dagblad las ik dezer dagen een artikel dat het opschrift droeg: ‘De Keerwende naar de nieuwe tijd’. Het betoogde: ‘In de keerwende van de tijd, waarin wij leven, zijn er leemten’, enz. Weet U, Redacteur, wat dat beteekent: ‘keerwende’? Is dat misschien heel oud Nederlandsch? Of kan het ook een nieuwbakken term zijn, die ons de herinnering wil levendig houden aan den heerlijken tijd, waarin super-Germanen, gezegender gedachtenisse, onze taal met heel onze cultuur op hooger peil trachtten te brengen? Ik meen mij vagelijk samenstellingen met ‘wende’ te herinneren. Het artikel eischt ‘spreiding van het bezit’; nu, daar wisten die wereldbeschavers ook raad op. Wat hebben zij op kranige wijze ons nationale en ons individuele bezit ‘gespreid’. In hetzelfde blad lees ik over ‘geëisde loonsverhoging’. Niets bijzonders, zult U zeggen. Maar ik bedoel ook niet, Uw aandacht te vestigen op de begeerte naar meer loon en de uiting daarvan (niet door vragen, maar door eischen); neen, maar die vorm ‘een geëisde verhoging’ doet mij zoo vreemd aan. Is men, nu alles vernieuwing ondergaat, ook bezig met de taal op de hoogte van haar tijd te brengen? - In een genealogisch tijdschrift lees ik zooeven: ‘Jan Gerrit... die het goed had geörven, ging een schikking aan’, enz.

Niet alleen de woordvorming, ook de woordkeuze schijnt onderhevig aan een ‘wende’. Een ‘vlotte’ journalist, die ons over het leven en de toestanden in Oost-Indië inlicht, verhaalt: ‘De zon staat ploertig brandend aan den hemel’. Mannentaal, vindt U ook niet? En - origineel. In de kunst van krachtige termen te gebruiken, zijn wij - onze woordvoerders bedoel ik - in de laatste jaren zeker aanmerkelijk gevorderd. Bedenkingen inbrengen, critiek oefenen op iemand doen wij niet meer; wij ‘rekenen met hem af’. Wat men vroeger uitdrukte met ‘zeer’, of huiselijker sprekend, met ‘heel’ of ‘erg’, noemt men sinds enkele jaren op zijn minst ‘ontstellend’; dit kan echter niet meer voldoen, waar men wezenlijk een hoogen graad of een krachtige werking wil aangeven. Daarvoor hebben wij nu ‘adembenemend’. Een dichtwerk van Nijhoff heet: ‘van een hevigheid (d'une violence), die adembenemend is’. Dat schreef men verleden jaar. Nu is het woord, en het begrip ‘adembenemend’ ook reeds tot een synoniem geworden van: kwaad, erg. Er is op politiek gebied in ons goede vaderland iets gebeurd, dat de eene partij verkeerd vindt en de andere heel gewoon (wij kunnen en willen het niet beoordeelen). De verdediger der laatste opvatting weegt de in geding zijnde feiten aldus af: (Alinea 2:) ‘Adembenemend kan men dit moeilijk noemen’. Enz. (Alinea 3:) ‘Adembenemend is evenmin, dat...’. Enz. (Alinea 4:) ‘Adembenemend is wel...’. Enz. Aan de andere zijde was, heel ouderwets, gesproken van een ‘ongehoord feit’.

Beter op de hoogte van zijn tijd was de man, die het avontuur van een der kort voor den 5den December rondgaande sinterklazen beschreef: ‘Een dienaar van den Heiligen Hermandad (nu ja, wie kent er ook Spaansch?) slingerde den bisschop uit Spanje en zijn zwarten knecht op den bon’. Wist U het nog niet? dit is de geijkte uitdrukking in de nieuwe Nederlandsche journalistiek voor: iemand bekeuren. Ook

een predikant vraagt in een waardig stuk op waardige wijze: ‘Waarom mag die man U op de bon slingeren?’ Hij is de tale Kanaäns glad te boven.

Iets dat goed in zijn soort is, en een persoon, die goed is in zijn werk, noemen wij, als wij niet achterlijk zijn: iemand of iets ‘van formaat en van allure’. Willen wij het of hem met iets of iemand anders vergelijken, dan gaan wij ‘con-

fronteeren', maar eerst moeten wij nog 'distantie nemen'.

Ik eindig maar; ik kan helaas de vaart in onze taalontwikkeling niet bijhouden. Kunt U voldoende 'afstand nemen' van vroeger geldend Nederlandsch? en het mede vernieuwen en verruimen, ook bijvoorbeeld door confrontatie met het Engelsch? Want ook dat is eisch van onzen dynamischen tijd. In Italië schijnt men zelfs de plaatsnamen al te verengelschen; mijn lijfblad vermeldde eenige maanden geleden: 'vorige week vertrokken uit de Noorditaliaansche haven L e g h o r n 2500 man Amerikaansche bezettingstroepen'. Heette dat vroeger niet Livorno? Wat zijn onze krantenschrijvers toch ontstellend, neen, adembenemend goed onderlegd!

Een zelfde lofspraak verdient degene, die schreef, dat bij de zwijgende processie werd 'gebeden voor ons volksbestaan en de band onzer rijkseenheid, en om uitkomst in de particuliere noden van Jan-en-Alleman'.

'Van Jut en Jul' een volgende maal waarschijnlijk!

De uitspraak van -tie

Het schijnt dat de voorkeur toch wel uitgaat naar de uitspraak waarin een (lichte) t gehoord wordt. Een groep in Den Haag, 42 man sterk, acht -sie voor de beschaafde omgangstaal de juiste uitspraak, maar een groep van 120 te Amsterdam neigt tot de uitspraak '-tsie', behalve dan na p, in b.v. consumptie, receptie enz. Een andere groep in de hoofdstad, met 135 deelnemers, heeft 90 personen ondervraagd; 76 waren voor de uitspraak '-tsie', en 14 voor '-sie'.

Wat de 'franse' uitspraak betreft, oordelen enige leden dat in die taal b.v. bij 'democratie', toch ook thans nog een, zij het zwakke, t gehoord wordt; de uitspraak is stellig anders dan wanneer het woord als 'democracie' zou geschreven worden.

'Zou', vraagt men, 'de uitspraak "-sie" onder invloed van het Engelsch kunnen zijn ontstaan?'

Ten slotte nog enige brieven van leden die hun oordeel over de in geding zijnde kwestie geven.

Inderdaad, wij ouderen zijn gewoon de uitspraak democraatsie en aristocraatsie voor beschaafd te houden; de man uit het volk zegt aristokrasie. Democrasie en aristocrasie zou mij helemaal niet hinderen, wanneer de klemtoon maar op de laatste lettergreep blijft vallen. Voor de Deutsche uitspraak dezer twee woorden, waarbij de t als een t gezegd wordt, zou ik echter niets voelen. Moeilijk wordt de zaak pas, zooals reeds opgemerkt, bij consequentie, competitie, compositie, politie enz. Maar, deze woorden hebben ook in het Ned. een anderen klemtoon dan democratie enz. Is het niet de klemtoon welke in dit geval beslist?

* * *

Gevolg gevende aan Uw uitnodiging omtrent de uitspraak -tsie of -sie geeft ik U hierbij mijn - wellicht zeer subjectieve - mening. Op de H.B.S., ongeveer 23 jaar geleden, leerde ik '-tsie'. Ik woonde in een omgeving, waar zeer correct Nederlands wordt gesproken, men grotestadsaffectatie schuwt en belachelijk maakt en het plaatselijk dialect zover van het beschaafde Ned. afstaat, dat vermenging onmogelijk is. Inbreuk op het beschaafd Ned. wordt er onmiddellijk als zodanig gebrandmerkt.

In deze omgeving is ‘-sie’ aanstellerij of een bewijs, dat men niet weet hoe het hoort. En ik herinner mij deze gevoelsreactie overduidelijk toen ter tijd bij een voorstelling van ‘Een Huwelijk onder Lodewijk de XVde’, gegeven door Ed. Verkade in het ‘Gebouw’ in den Haag. Sierlijke décors, prachtige costumes, een voorstelling geheel in stijl met alle gratie van Enny Vrede. Op een gegeven ogenblik komt Cor Ruys alleen op het toneel en houdt op pathetische toon een lange oratie. Ik weet niets meer van de inhoud, doch zijn met veel nadruk uitgesproken: ‘de tegenwoordige generatie....’ klinkt nog in mijn oren alsof het gisteren gezegd was en ik voelde het als een vlek in een op en top verfijnde sfeer. Het was voor mij de taal van een rasechte Amsterdammer.

.

De kwestie ‘-sie’ of ‘-tsie’ is geloof ik niet eenvoudig. In het algemeen zijn deze woorden naar ik meen wel via het Frans tot ons gekomen, en zou dus ‘-sie’ goed zijn. Ik meen dat deze uitspraak in de beide Hollanden dan ook de beschaafde is. In Saksische en Friese streken zegt daarentegen i e d e r e e n ‘-tsie’, beneden de Moerdijk i e d e r e e n ‘-sie’. Mij persoonlijk klinkt ‘-tsie’ zeer plat in de oren, maar ik ben ook van beneden de Moerdijk. Een beroep op het Latijn lijkt me zwak; wij weten niet hoe men het Latijn uitsprak en wie zegt dat ook in ons land de geijkte ts-uitspraak altijd in zwang is geweest.

Alles bij elkaar genomen geloof ik dat ‘-sie’ de voorkeur verdient.

.

En nu het oordeel van een groep van 100:

Gaarne hebben wij voldaan aan het in Uw schrijven van Maart gedane verzoek om U in kennis te stellen met de opinie van de lezers van Onze Taal te onzen kantore, betreffende de in het Maartnummer van Uw maandblad aan de orde gestelde vraag, of de uitgang van woorden als democratie moet worden uitgesproken als tsie dan wel als sie.

Op grond van de gehouden enquête kunnen wij zeggen, dat - behoudens die van één twijfelaar - de algemene opinie is, dat de bedoelde uitgang als tsie moet worden uitgesproken.

Voor zover bij deze meningsuitingen commentaar werd geleverd, blijkt daaruit dat men de neiging om in het bedoelde geval van sie te spreken aan-

voelt als een afglijden van de beschaafde uitspraak, waaraan de smaakbedervende pogingen om humoristisch te zijn door den man uit het volk te imiteren, niet vreemd zijn. De radio doet in dat opzicht heel veel kwaad.

Het spreekt haast van zelf, dat men een uitzondering maakt voor woorden, waarin tie volgt op een medeklinker en meer speciaal op een scherpe medeklinker (k-p): redactie-corruptie. Na de n laten velen nog een - zeer lichte - t horen: interventie (tsie), ofschoon sommigen in dergelijke woorden de grens bereikt achten en wel van intervensie willen spreken.

Het heeft geen zin U de motivering van de diverse schrijvers op te sommen. Het zijn ten slotte allen leken, die uiteraard hun meningen niet wetenschappelijk kunnen verdedigen. Slechts moge uit hun opmerkingen met nadruk blijken, dat zij hechten aan hetgeen zij als beschaafde uitspraak hebben leren kennen. Voor de 'pelisie' zijn zij, naar wij menen met recht, huiverig.

* *

Men ziet, de meningen zijn verdeeld, en wij zullen elkaar dus maar niet in het haar vliegen. Zou de stand zijn: 76 voor '-tsie' en 14 voor '-sie', de verhoudingsgetallen die de groep van 135 vond? Dit is wel gebleken dat wij de 'sie-ers' noch de aanhangers van den t-klank in dezen uitgang voor plat-sprekers mogen uitmaken.

(Een enquête onder de deelnemers aan een groep van 25 te Hengelo bracht aan het licht dat er een zekere voorkeur bestaat voor de uitspraak 'sie', wanneer de klemtoon op de laatste lettergreep valt, bijv.: democratie; een lichte voorkeur voor 'tsie' als de klemtoon valt op de voorlaatste lettergreep, bijv.: politie; een bepaalde voorkeur voor 'tsie' als in het laatstgenoemde geval de lettergreep die den klemtoon draagt met een z-klank begint: positie.)

Cafetaria

Wat 'n heerlijke vondsten van Ha. en Meij., de één in Palermo, en de ander in Portugal! Wat 'n prachtige tegenhangers van ons 'prullaria', Latijn-achtige verzameltermen, waar iedereen plezier in heeft! Goed Italiaans is het niet: het It. voor koffie èn voor koffiehuis is 'caffè', en een Italiaan, dien ik eens er naar vroeg, vertaalde het begrip cafetaria met 'un tea room'! (uitgesproken: 'ti-róem'). Noch in de grote encyclopedie van Mussolini, noch in enig groot woordenboek, is het te vinden. Maar ik denk dat het, hoe dan ook, z'n weg naar Amerika gevonden heeft, en van daar naar hier. Ik ben het 't eerst tegengekomen in 1930, in 'n grote Amerikaanse automobiefabriek in Antwerpen, waar het de moderne naam was voor 'schaftlokaal'. Het Amerikaans houdt wel van dat soort inlijvingen, zo b.v. ook 'a delicatessens' voor 'n winkel van fijne vleeswaren en primeurs.

Ho.

Dominé spreekt...

Dominé spreekt, over de Matthäus-Passion. 'Straks', zo zegt hij, 'zult U de Matthäus-Passion beluisteren. U zult dat doen samen met honderden anderen in

dezelfde ruimte, met duizenden anderen in ditzelfde jaar, met miljoenen in andere plaatsen en eeuwen’.

Dominé, luister nu eens. Gij kent immers het grote Woordenboek der Nederlandsche Taal? Sla dat nu eens op en lees wat ‘beluisteren’ wil zeggen. ‘Met een geluid als voorwerp, inzonderheid iets dat gesproken of gezongen wordt. Er min of meer tersluiks naar luisteren, vaak met slechte bedoeling. Met een persoon als voorwerp wiens woorden men tracht op te vangen; ook hier niet zelden met minder goede bedoeling.’

Stel U nu voor, Dominé, dat wij nu met zijn allen, met honderden anderen, met duizenden, ja met miljoenen, het kerkgebouw, de concertzaal, besluipen; besluipen, opdat wij niet ontdekt worden; de uitvoerenden bespieden - of zij soms door enig gerucht op onze tegenwoordigheid opmerkzaam zijn gemaakt -, en ze dan beluisteren. - Stil, verroer U niet, ze schijnen iets gemerkt te hebben! Neen, toch niet, ze spelen door. Zij zijn er zich niet van bewust gelukkig, dat wij hier in dit donkere hok - een kolenhok blijkbaar - met zijn honderden, duizenden, miljoenen, ze zo heerlijk te pakken hebben.

- Kom, Redacteur, niet zo grappig willen wezen. Dat beluisteren is door het gebruik bij de radio al lang geijkt. Niemand voelt er in wat gij er nu in z o e k t . Het is immers duidelijk dat ik hier alleen maar ‘luisteren naar’ wil zeggen.

- Ja, Dominé, dat weet de Redacteur ook wel; hij is ook niet van gisteren. Het was ook maar een grapje. Maar, Dominé, als U dan luisteren naar wilt zeggen... waarom zègt U het dan niet?

Licht over taria

Wij zijn thans in staat licht te verspreiden over de herkomst van het woord Cafeteria; de N.V. De Rutten's Bierbrouwerij ‘De Zwarte Ruiters’ heeft ons dienaangaande ingelicht. Deze firma heeft in 1933 en volgende jaren in ons land populaire eetgelegenheden ingericht; naar Amerikaans voorbeeld, maar aangepast aan onze toestanden. Ter onderscheiding nu van deze Amerikaanse inrichtingen, daar bekend onder den naam Cafeteria, heeft de Vennootschap voor ons land de aanduiding Cafeteria, met a, gekozen. Cafeteria heeft dus de oudste rechten; het woord Cafeteria is eerst later in zwang gekomen. Uit Cafeteria maakte de volksmond weldra ‘Taria’, en zo ontstonden diverse ‘Taria’-bedrijven, als ‘IJs’-taria's en dgl.

Wij onderscheiden nu: Cafeteria's, Cafeteria's, Lunchrooms, en ten slotte ‘Milkbars’. Aan een omschrijving, verstrekt door bovengenoemde N.V. ontleen wij, met dank voor deze inlichting:

Een *Cafeteria* is een populaire eetgelegenheid, waar men zèlf aan daartoe ingerichte buffetten spijzen, dranken en gerechten uit het in deze buffetten geétaleerde en aangekondigde, kan kiezen en kopen tegen directe betaling aan verkoopster of buffetbediende, waarna deze gerechten, spijzen of dranken ter plaatse geconsumeerd worden, meestal staande aan daartoe bestemde tafels of buffetranden. Als regel betaalt men geen fooien.

Cafeteria's zijn ingesteld op verkoop in grote kwantiteiten per artikel, waardoor deze laatste tegen zeer lage prijzen kunnen worden verkocht.

Een *Cafeteria* is een eetgelegenheid, waar men, aan tafels of aan een groot rond of ovaalvormig buffet zittend, uit een prijslijst en dagkaart spijzen, dranken en gerechten aan bedienjuffrouwen (serveuses) kan bestellen, waarna men deze gebracht (geserveerd) krijgt, terwijl de betaling slechts kan geschieden aan de cassa bij de uitgang, aan de hand van een daar af te geven bon, waarop de genuttigde verteringen in geldsbedragen door de bedienende serveuse aangestreept zijn. Fooien worden niet gegeven. De inrichting van een Cafeteria is ingesteld op een snelle, efficiënte bediening en een korte verblijfsduur der klanten.

Een *Lunchroom* is een bedrijf, waar men een zeker comfort in zitgelegenheid vindt, waar men uitsluitend aan tafels bediend wordt en na gebruik de verteringen met serveuse of kellner afrekent. Aan lunches en diners wordt door het dekken der tafels en door gesoigneerd serveren der gerechten, speciale zorg besteed.

In vele grotere Lunchrooms (zoals bij Ruteck's) wordt 's middags en 's avonds door orkesten concert- en amusementsmuziek ten gehore gebracht.

In Lunchrooms is het geven van fooien aan bedienend personeel gebruikelijk. De prijzen in Lunchrooms zijn over het algemeen lager dan in Café-Restaurantbedrijven.

Een *Milkbar* is een bedrijf, waarin als voornaamste artikelen melkgerechten worden verkocht, zoals diverse soorten melk-pap, melksoepen, milkshakes, velerlei ijscombinaties, yoghurt-gerechten en andere melkdranken, alsmede puddingen, koffie, chocolade.. Vele dezer gerechten in combinatie met vruchtensalades, -siropen en spuitwater.

Vooral de milkshakes zijn karakteristiek voor een Milkbar. Evenals in de Cafeteria's betaalt men ook hier direct contant aan de buffetten. Er is echter ruimere zitgelegenheid.

De redacteur op het matje

*‘Voor ik Uw briefje weg doe, een aanmerking op Uw taal of spelling. Gij schrijft: “wijzelijk vermelden wij niet”, enz. Moet dat niet zijn: wijslijk of wijselijk? Zooals: vreeslijk of vreeselijk; dwaaslijk of dwaselijk? Heuglijk (of heuchelijk?); ontzaglijk (of ontzachelijk?) zou men, al staan ze niet geheel gelijk, ook hierbij kunnen aanhalen. Beter nog lieflijk of liefelijk; gerieflijk of geriefelijk, enz.

Of z e g t u heusch: wijzelijk, met zachten klank? Zoo ja, zijn er dan meer van de genoemde woorden, waarin de zachte spirant in Uw uitspraak verschijnt vóór den uitgang -(e)lijk?

U ziet, mijn “terechtwijzing” gaat al over in een belangstellende informatie.’

Neen, heusch, de Redacteur zegt ‘wijzelijk’, en dat schrijft hij ook; hij is waarlijk een goede schrijver. Maar hij tikt (‘t i p t!’ zou Prof. Muller verbeterd hebben) execrabel. Zijn linker voorvinger, een e bedoelende, glijdt af en produceert een s; en als hij een s te voorschijn wil brengen, komt er een z. Vandaar dat wijzelijk. Profijtelijk in dit geval, want het heeft een lid van den Raad uit zijn tent gelokt. En dat is winst.

[Varia]

‘Wij schrijven: Gij zoudt, met -dt; gaat de stamklinker d terug op de -d van een infinitief “souden”?’

Zr. J.

□ - Neen, die d is van den uitgang ‘de’, van de zwakke verleden tijd. Ik zou, gij zoudt, komt van: ik zoude, gij zoudet. Een beetje geleerdheid: Wij hebben hier wat de taalkunde noemt een ‘praeterito-praesens’, een opgeschoven verleden tijd. De tegenwoordige tijd (zal) gaf oorspronkelijk den toestand te kennen, die het resultaat was van de voorafgaande handeling. Zo betekent b.v. Gotisch ‘wait’ (ons ‘weet’) oorspronkelijk: ik heb gezien, dus: ik weet. Zo is ook ‘zal’ oorspronkelijk een sterke-verleden-tijdsvorm; Got. ‘skal’, te vergelijken met de verleden-tijdsvormen: brak, stal. In den loop der tijden ging men in deze verleden-tijdsvormen een tegenwoordigen tijd zien, zodat de behoefte zich deed gevoelen er een zwakken verleden-tijdsvorm bij te maken. Got. skulda, Duits sollte, Nederlands zoude. Daar hebben wij die d.

‘Lang leven de geslaagden! Zegt men ook: Leven de geslaagden? Leven de prinsesjes? Of: leve..., zonder -n?’

Zr. J.

□ - Wij vinden in het W.N.T. de volgende citaten: ‘Leven de Belgen’ (Consc.). ‘Leven de jongeren!’ (Kloos).

‘Het woord gecommiteerde wordt in Koenen-Endepols geschreven met tweemaal m en eenmaal t. Het is, eveneens volgens K.-E., afgeleid van het Latijnsche “committere”, met tweemaal m en tweemaal t. Het woord comité echter wordt geschreven met eenmaal m en eenmaal t. Het aantal m's en t's in de beide afgeleide woorden lijkt mij onlogisch. Aannemende dat K.-E. het goed heeft, vraag ik naar de oorzaak daarvan.’

Sto.

§§ - Wat het woord gecommiteerde betreft, dit is ten onrechte door Koenen-Endepols met één t geschreven. In den nieuwsten druk (a^o 1947) staat het met twee, evenzoo in den zesden druk van Van Dale (a^o 1924) en in den nieuwen druk van dit woordenboek, die bezig is te verschijnen (bewerkt door de heeren Kruyskamp en De Tollenaere).

Waarom de Franschen ‘comité’ nu met enkele consonanten schrijven, dat weten wij niet; in 1650, toen ze het woord uit het Engelsch overnamen, schreven ze het ‘committée’. Wij moeten ons over dat ‘waarom’ maar niet al te druk maken; een wijziging die niet in onze taal heeft plaatsgehad!

‘U bezigde in het laatste nummer het woord gedrocht. Hoe is dat ontstaan; heeft het iets te maken met “dragen”?’ Er.

□ - ‘Gedrocht’ komt van het verouderde ‘driegen’, bedriegen. Oorspronkelijk betekende het hetzelfde als bedrog, inzonderheid zinsbedrog, doch in concrete opvatting toegepast op bedriegelijke verschijningen, door de macht van bovennatuurlijke wezens veroorzaakt.

In het Mnl.: visioen, droombeeld, spookverschijning, en vervolgens, bij uitbreiding, een schrikwekkend, afgrijselijk, spookachtig wezen, een monster, zoals men ze in visioenen pleegt te zien.

‘En dat “Misanthrope”, waar hebben wij dat vandaan?’ Er.

□ - Uit het Grieks ‘Misein’ is ‘haten’, en ‘anthropos’ is ‘mens’. Mensenhater.

‘Ik las onlangs het woord “gehengenis”, dat: gedoogen moest uitdrukken. Waar komt dit vreemde woord vandaan?’

Bu.

§§ - Gehengenis komt van ‘gehengen’, dat inderdaad: toelaten, gedoogen of dulden beteekent. Het grondwoord is ‘hengen, het causatief van ‘hangen’, dus: doen hangen. Zooals drenken is doen drinken, leggen: doen liggen. ‘Doen hangen’, maken dat iemand of iets in hangenden of zwevenden toestand verkeert. (Een bijvorm van hengen is: henken, dat eveneens beteekent: iemand ‘in zwevenden toestand doen verkeeren’, t.w.: ophangen, aan een galg. Vgl: henker, hangman, beul.)

Ons ‘hengen’ ziet op den teugel waarmee een paard bestuurd en in bedwang gehouden wordt. Als wij den teugel vieren, laten wij het paard den vrijen loop. Dan laten wij toe, gedoogen of dulden wij dat het dier zijn eigen wil volgt.

[Nummer 6]

Terwijl

‘Ik meen te weten’, schrijft een lezer, ‘dat “terwijl” een tegenstelling kan inhouden. B.v.: Piet werd ter dood veroordeeld terwijl Jan werd vrijgesproken. Neen, wordt beweerd: terwijl beteekent inmiddels, ondertusschen, intusschen.

Mag ik zeggen: “een toestel werd verplaatst terwijl er tevens een uitbreiding plaats had”??’

Terwijl, koppeling van ‘ter’ (te der) en den datief van Wijl(e), tijd, dus letterlijk: in den of dien tijd. In dien tijd, in dien tusschentijd, intusschen, ondertusschen, onder de hand. ‘My (ontbrak) tijdt om te antwoorden, mits my niet voeghen wilde zijn E. terwijlle onverzelschap te laeten’ (Hoofst).

Bij de uitdrukking ‘terwijl als’, die in het Mnl. niet zeldzaam in denzelfden zin werd gebezigd als ‘terwijl dat’, is soms de temporeele beteekenis op den achtergrond getreden, en wil het zooveel zeggen als: wanneer, als, ingeval dat.

Door weglating van het voegwoord ‘dat’ of ‘als’ is ‘terwijl’ voegwoord geworden; het wordt gebezigd ter uitdrukking van, korter of langer durende, gelijktijdigheid van twee gebeurtenissen (de gebeurtenis, in den bijzin genoemd, kan reeds eenigen tijd aan den gang geweest zijn als de andere plaatsheeft); dus: terzelfder tijd dat, in den tijd dat, op het oogenblik dat, gedurende den tijd dat.

Ook ter uitdrukking dat een gebeurtenis plaatsheeft binnen de tijdgrenzen van een andere: binnen den tijd dat, in dien tijd dat, zoolang als.

De vermelding, in een bijzin door ‘terwijl’ ingeleid, van een gebeurtenis waarmee een andere gelijktijdig is, kan ten doel hebben te doen uitkomen dat de bedoelde gebeurtenis zich bij die andere komt voegen, de handeling aanvult, versterkt, enz.; de bijzin met ‘terwijl’ kan dan vervangen worden door een nevenschikten zin, ingeleid met: en tevens, en daarbij, en bovendien. ‘Het gebouw zelf is een waardig gedenkteeken van den hechten, sierlijken bouwtrant der zeventiende eeuw; terwijl de stichter... hoog aangeschreven staat bij allen, die enz.’

De vermelding van de gelijktijdigheid der gebeurtenissen kan ook ten doel hebben te doen uitkomen dat de bedoelde gebeurtenis in zekere mate een tegenstelling vormt met die andere: de bijzin met ‘terwijl’ kan dan vervangen worden door een nevenschikten zin, ingeleid met: en tegelijkertijd toch, en daarentegen; of sterker: maar, doch; soms door een zin met: ofschoon; of met: en dat ofschoon (het laatste alleen als de bijzin met ‘terwijl’ op den hoofdzin volgt). Eenzelfde verschijnsel als wij opmerken bij ‘intusschen’ (‘ondertusschen’).

Als een gebeurtenis gelijktijdig is met een andere, kan zij de oorzaak, grond of aanleiding van deze zijn; treedt de gedachte daaraan op den voorgrond, dan wordt ‘terwijl’ hetzelfde als: omdat, aangezien, daar, doordat. Ook alweer een beteekenisontwikkeling die wij van elders kennen: bij ‘dewijl’, die wijle dat, in den tijd dat, terwijl, later gebezigd in den zin van: daar, aangezien, omdat, doordat.

Soms verflauwt de betekenis van ‘terwijl’ zoo, dat het alleen maar dient om twee zinnen aaneen te koppelen; dus niet veel meer uitdrukt dan: en. ‘De “marquises”, en al die figuurtjes “à la Watteau”,... schertsen - terwijl de tengere hand den waaier ontplooit...’ (Quack).

Eenige terughouding ten aanzien van het gebruik van ‘terwijl’ met simpel verbindende functie is aan te bevelen, vooral daar, waar de gedachte aan ‘gelijktijdigheid’ lachwekkend zou werken. Zoo bij de beschrijving van een feestavond: Mevrouw X vertolkte op ontroerende wijze Schuberts [...] ‘Wiegenlied’, terwijl het orkest de zaal ve[...]de met de machtige klanken van Beethovens [...]oïca.

Verbuiging

Ik zou U willen verzoeken eens een artikeltje op te nemen over de verbuiging van het bijv.n.w. voor onzijdige zelfst. n.w. Het is mij opgevallen dat de buigings-e tegenwoordig veel vaker wordt weggelaten dan vroeger gebruikelijk was. Zoo las ik: ‘Het lang niet malsch oordeel’; ‘het boeiend schouwspel’. In een boek van A. Coolen vond ik: ‘Het laag lommer van linde’; ‘herinneringen aan het goed land’; ‘het geurig jong koren’; ‘zij treedt haar hoog eenzaam huis binnen’; ‘het stil dorp’; ‘het groot wickenkruis’. Uit andere geschriften noteerde ik: ‘het eigenaardig timbre’; ‘het eenig dwingende voorschrift’; ‘zijn beroemd werk’. In al deze aanhalingen zou ik de buigings-e willen gebruiken. In ‘het volgend oogenblik’ hindert mij het ontbreken van de e minder, evenzo in: ‘het Friesch volkslied’, maar in ‘het Friesche volk’ zou de e toch niet gemist kunnen worden. Waarom ‘Het Friesch Rundvee Stamboek’, maar ‘het Friesche vee’? Wordt Friesch volkslied soms als een geheel gevoeld, evenals Friesch-rundvee-stamboek? Waarom hindert mij het weglaten van de e niet in: ‘het grijs verleden’ en b.v. in: ‘het middelbaar onderwijs’? Is dat ook weer doordat men grijs-verleden en middelbaar-onderwijs als samenhoorend beschouwt, zoals b.v. ook ‘het ver verschiet’?

Bu.

(Laat ons in dezen mogen verwijzen naar onze beschouwing onder het hoofd ‘Verbogen en Onverbogen Vormen’, met den ondertitel: Het Hooger(e), Lager(e) Onderwijs in de brochure van April 1947.

Inz. is van oordeel - terecht, dunkt ons - dat in ‘het Friesche volk’ de verbuigings-e niet gemist kan worden, maar in ‘het Friesch volkslied’ hindert hem het ontbreken van de verbuiging minder. Zegt men dit laatste dan werkelijk? een nabootsing van de Friesche uitdrukking?

‘Het grijs verleden’: overgenomen misschien uit de dichtertaal, en daar gevormd terwille van het metrum? Evenals ‘het ver verschiet’? In gewone taal zullen wij er toch niet aan denken de onverbogen vormen te gebruiken; het grijze verleden, het verre verschiet. Evenals het mooie weer, het zwarte paard. Red.)

Regelmatig

Bij het lezen van allerlei geschriften is het mij in den laatsten tijd opgevallen dat het woord ‘geregeld’ langzamerhand tot de vergeten woorden schijnt te gaan behooren en meer en meer door ‘regelmatig’ wordt verdrongen. In een Vlaamsch vakblad vond ik op één bladzijde driemaal ‘regelmatig’ waar het ‘geregeld’ had moeten zijn. Ook bij onze Zuidelijke burens schijnt door den invloed van het Duitsch het verschil in beteekenis tusschen de beide woorden niet meer gevoeld te worden. Zelfs in het F[...]sch heeft men al een woord naar het model van ‘regelmässig’ gefabriceerd, en ik heb het zien gebruiken als vertaling van het Ned. ‘geregeld’. Dat is dus een taalverrijking die op taalverarming uitdraait.

Bu.

Het doet ons genoegen dat de geachte inzender nog eens de aandacht vestigt op dit misbruik. Inderdaad, ‘regelmatig’ is aan het veld winnen, zoo zelfs, dat ‘geregeld’

ongebruikelijk schijnt te worden. ‘... kwam in Amsterdam het verlangen naar regelmatig congressen tot uiting’, lezen wij in de krant; en even verder: ‘Hoewel het aantal aanhangers van deze politiek nog betrekkelijk klein is, is dit toch regelmatig en gestadig uitgebreid sedert het einde van de oorlog’.

Het getuigt van weinig zorgvuldigheid bij het hanteeren van de taal, dit gebruik van regelmatig voor geregeld.

Wij doen het beste door ‘regelmatig’ alleen dan te gebruiken, wanneer er sprake is van een werking die niet door den menschelijken wil geregeld is. Bv.: Het ‘regelmatig’ getik van de klok. De ‘regelmatige’ opvolging der jaargetijden. Wat ‘regelmatig’ gebeurt, moet o.i. altijd iets automatisch' zijn. Oneigenlijk kan men het ook wel van menschelijke handelingen zeggen, maar dan geschiedt dat, omdat men het machinale er van wil doen uitkomen.

Men doet iets ‘geregeld’, wanneer men zich daarvoor vaste tijden heeft gezet. Uit den aard der zaak behoeven dan de tusschenpoozen tusschen twee opeenvolgende handelingen niet altijd even groot te wezen, wat bij ‘regelmatige’ handelingen wel het geval is. In een ruimer opvatting wordt ‘geregeld’ vervolgens ook gebezigd voor ‘telkens weer’, bv.: Dat kind komt geregeld te laat op school. Bezigt men in datzelfde zinnetje ‘regelmatig’, dan geeft men daarmee een zekere ironie te kennen.

Laat ons dit ‘regelmatig’ met argwaan beschouwen; tien tegen een dat wij het verkeerd gebruiken. En laat ons voorloopig maar, om ons te waarschuwen, den klemtoon op de eerste lettergreep leggen: régelmatig. Régelmatig, régelmässig.

Omdat - doordat

Dan is er nog een onderwerp, waarop in Onze Taal wel eens opnieuw mocht worden gewezen, nl. het gebruik van ‘omdat’ in de plaats van ‘doordat’. Zoo leest men ‘regelmatig’: ‘dat komt omdat...’.

Als men eenmaal op zulke dingen gaat letten, dan wordt het een ware ergernis. Bu.

Lollig en leuk

Over ergernissen gesproken: is het niet meer dan ergerlijk dat iemand die boeken bespreekt, van een der aangekondigde werken zegt: ‘Een lollig en leuk boek’? Het wil mij voorkomen dat deze schrijver niet veel smaak heeft; ik kan aan zijn oordeel over een boek niet veel waarde hechten.

Bu.

Ambtelijke taal

Hoe denkt U over het veelvuldige gebruik (misbruik?) van de lijdende vorm in ambtelijke stukken? Moet ik dit beschouwen (ambtelijk: moet dit worden beschouwd) als een overgeërfde stijl van de erflaters onzer vergeelde paperassen of moet ik de oorzaak zien (ambtelijk: moet de oorzaak gezien worden) in de zucht van de ontwerpers dier stukken, om als onpersoonlijke Overheid (met hoofdletter!) te fungeren, gepaard met de vrees voor persoonlijke verantwoordelijkheid?

Aldus een lezer. Wij antwoorden daarop dat het gebruik van den lijdenden vorm niet afgekeurd mag worden, zolang het niet leidt tot abnormale dialectische constructies.

* Het overmatig, en als zoodanig zeker te veroordeelen, gebruik van den lijdenden vorm, zal zijn oorsprong wel hebben in de behoefte of den wensch om in constateeringen de in het verband niet ter zake doende, dus overtollige, aanwijzing van de handelende en verantwoordelijke personen (c.q. colleges of groepen) te vermijden, of wel om geen onjuistheden of onvriendelijkheid te begaan in zoodanige vermelding. Ook de bedoeling, geboden en verboden zoo algemeen mogelijke geldigheid te verleenen, kan oorzaak geweest zijn. Een werkwoord in den actieven vorm eischt toch een onderwerp; in den passieven vorm is dit niet noodig. Het kan er alleen in een bepaling met ‘door’ (of vager: vanwege, van de zijde van, uit naam van, namens, enz.) worden aangehangen. Dat zulke algemeene toepasselijkheid en zulke onbepaaldheid, in officieele stukken vaak noodig zullen zijn, zal niemand ontkennen. Alleen, dit behoeft niet uitsluitend in het gebruik van het passief te worden gezocht. Het onbepaalde voornaamwoord ‘men’ kan denzelfden dienst doen, en met het meervoudige ‘wij’ kan men ook soms genoegzame onbepaaldheid verkrijgen. Ongetwijfeld vinden wij echter de omschrijving met ‘worden’ veel vaker gebruikt dan op deze gronden noodig schijnt. Daarin zullen gemakzucht en vermeende plechtstatigheid een rol spelen: gemakzucht, die van vaste loopjes houdt, en te traag is om het gepaste woord voor het onderwerp te zoeken; deftigheid, die zich in breed uitlopende zinnen openbaart. Zoo kregen we de manie voor den lijdenden vorm in de ambtenarentaal, die ons vermaakt of ergert, al naar onze stemming is.

Maar niet alleen in die kanselarijtaal doet zich dit euvel voor; de journalistiek heeft er ook een zwak op. Stellig wel uit soortgelijke oorzaken: men kan of wil zijn bron niet vermelden, weet niet goed hoe de vork in den steel zit, vindt dit worderij gemakkelijk te hanteeren, verbeeldt er zich den breeden zwier in, die het proza zoo goed staat. Nog altijd geldt ten onzent wel eenigszins, wat Voltaire zoo venijnig zei: ‘style hollandais, cent paroles pour une’.

Gemeente(lijke) gasfabriek

Een lezer vraagt ons iets te zeggen omtrent de vormingen: Gemeente Gasfabriek en Gemeentelijke idem. Is, vraagt hij, de eerste niet beter te achten dan de tweede?

Ja, stellig, zij het ook dat de vorming ‘Gemeentelijke’, ondanks bestrijding, in gebruik is gebleven.

Wat de afkomst van ons achtervoegsel -lijk betreft, aangenomen wordt dat de oudste woorden op -lijk possessieve composita waren van een zelfst. naamwoord, of anders een bijv. naamwoord met het zelfstandig naamwoord dat in het Nederlands

‘lijk’ luidt, en dit ‘lijk’ dan in de oude betekenis van ‘gestalte, lichaam’ (of wel, nog verder teruggaand: kenteken). Tenzij ons achtervoegsel zou samenhangen, niet met dit ‘lijk’, maar met ‘lijken’ (got. ‘leikan’), d.i.: behagen; of anders met ‘lijken’, in de betekenis ‘glad maken’ (vgl.: likken); of wel met (ge)lijk. Met het vormen van woorden door middel van -lijk moeten wij enige voorzichtigheid in acht nemen, willen wij niet vervallen in wat Bilderdijk met ‘mofferyen’ placht aan te duiden, navolgingen van het Hoogduits. ‘Landelijk’ b.v., dat volgens Bilderdijk in de tweede helft der 18de eeuw in Duitsland in gebruik is gekomen en van daar met ‘de sentimenteele ziekte’ naar ons land overgewaaid. Of ‘nachtelijk’, waarmede onze ‘schoone moedertaal erbarmelijk wordt verkracht’.

De vorming ‘gemeentelijk’ is ondanks bestrijding in gebruik gebleven. En bestrijding heeft zij gehad; en flink. Hoor wat het W.N.T. er van zegt:

‘In navolging van het Fransch en Hoogduitsch, waarin een aantal adjectieven plegen gebezigd te worden ter vervanging van den 2den naamval, is men ook in onze taal de bnw. op -lijk in dergelijke toepassing gaan gebruiken, in strijd met de ware kracht van het achtervoegsel, en met miskennis van de samengestelde woorden, die ons Nederlandsch bij voorkeur aanwendt. Zoo spreekt men ook van “gemeentelijk ambtenaar”, “gemeentelijke secretaris”, “gemeentelijke gasfabriek” enz. enz. Met de echte beteekenis van het woord zijn die uitdrukkingen niet overeen te brengen. In gezonde taal spreken wij van: gemeentebestuur, gemeentekas, gemeenteraad, gemeenteschool, gemeentebestuur, enz. Een “gemeentelijke school” zou een school zijn, naar den aard en de behoeften der “gemeente” ingericht, niet “een school der gemeente”, en dit laatste bedoelt men toch. In de woorden op -lijk moet altijd het begrip van den aard, de hoedanigheid van een persoon of van een zaak op den voorgrond staan.’

Dus: wij geven de voorkeur aan de vormingen met ‘Gemeente’ en schrijven ‘Gemeentegasfabriek’, in één woord, of, met koppelteken: Gemeente-Gasfabriek.

Taalbederf

Het is voor dengeen die het wel meent met de taal een teleurstelling wanneer hij ziet dat, ondanks alle waarschuwing, velen van ons vasthouden aan het gebruik van on-Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Wanneer de krant spreekt van rubberondernemingen die ‘in bedrijf’ gaan, dan wil men ons die uitdrukking als goed Nederlands presenteren, hoewel het niets anders is dan het Duitse ‘in Betrieb’.

Wij hebben voor ons liggen een bespreking van een muziekstuk, van Händel; blijkbaar met zorg geschreven. Toch lezen wij daarin van ‘typisch Haendelse kenmerken’; van passages, waarvan de schoonheid en de betekenis bij de eerste maal ‘beluisteren’ zonder voorafgaande toelichting aan de aandacht zou ontsnappen. Het spreekt van hoofdthema en ‘neven’ motief; over het ‘toonbereik’ van solisten. En dan maar weer dat ‘beluisteren’: ‘... een graag gezongen, maar ook graag beluisterd duet’.

Het is goed, de schoonheden der muziek tot ons te brengen, maar wat nut heeft het ons tegelijkertijd wat van even grote, zo niet van groter waarde is te ontnemen?

Straatnamen

Het is nu alweer meer dan tien jaar geleden, dat een lid van ons deskundig College in ons blad enkele opmerkingen maakte ten aanzien van de vraag of wij adjectieven van plaatsnamen (moeten) vormen door achtervoeging van -er of wel van -sche. En dit wel naar aanleiding van een vraag met betrekking tot de vorming: Waalsdorperweg.

Enkele opmerkingen slechts, want, zooals de schrijver aanvoerde: een volledig systematisch onderzoek zou te veel tijd kosten en ook te omvangrijk worden en te veel in bijzonderheden treden voor ons maandblad. (Wat niet wegneemt dat deze ‘enkele opmerkingen’ niet minder dan negen kolommen vulden in ons blad.)

De conclusie was: ‘Al kan men over een enkel geval dubieeren, de hoofdscheiding is duidelijk: -sch in den regel; -er alleen in enkele vaste verbindingen’.

De weg die naar Waalsdorp leidt wordt dus het best aangeduid met Waalsdorpscheweg; die naar Rijswijk, Loosduinen, of Scheveningen met Rijswijksche, Loosduinsche, Scheveningsche weg. Maar dit geldt niet voor straten die eenvoudig maar naar een gemeente of naar een ander aardrijkskundig begrip genoemd zijn, zonder daarmee in eenig wezenlijk verband te staan; straten, lanen, kaden in Den Haag b.v. genoemd naar de gemeenten Apeldoorn, Loenen, Soestdijk, Spakenburg, of naar het eiland Urk. Die zullen wij niet noemen Apeldoornsche laan, Loenensche straat, Soestdijksche kade, Spakenburgsche straat, Urksche straat, maar: Apeldoornlaan, Loenenstraat, Soestdijkkade, Spakenburgstraat, Urkstraat.

Men zal met sommige plaatsen moeite krijgen met de uitspraak: Zeiststraat, Soeststraat. Die late men dan maar weg; daarmee is geen man overboord.

Het Duitsch pleegt adjectieven te vormen van persoonsnamen door achtervoeging van -sch. Het is nog niet zoolang geleden dat wij ons hier aan zulke vormen bezondigden, getuige de (nu gelukkig verdwenen) uitdrukkingen: Weillsche ziekte, Geisslersche buizen, Plancksche constante om maar eenige te noemen. Gelukkig is dit misbruik nimmer doorgedrongen tot de naamgeving van straten: Krugersche straat, Trompsche laan zijn ons bespaard gebleven. Wij kennen slechts Krugerstraat, Tromplaan, Vondelkade enz.

Een straat naar Jan Swammerdam genoemd, heet Swammerdamstraat. Bodegraven zou een Zwammerdamschestraat kunnen hebben; Den Haag daarentegen Zwammerdamstraat.

Kromme taal

Die ‘afzeters, die van Uwe firma afhangen’ zal wel de ‘vertaling’ moeten voorstellen van ‘distributeurs, dépendant de...’.

Inderdaad, wij moeten maar niet te veel bij de Vlamingen in de leer gaan voor goed Nederlandsch (de groote Vlaamsche literatoren uitgezonderd). De Vlamingen zijn maar al te zeer geneigd, in plaats van goed Nederlandsch, een woordelijk vertaald Fransch te schrijven dat den naam Nederlandsch niet dragen mag.

Een paar voorbeelden: Aan een postwissel- of postpakketkaart bevindt zich links een strook, die de ontvanger desgewenscht kan behouden. Als de Belgische Posterijen die kaarten laten drukken vragen zij, voor den Nederlandschen (Vlaamschen) tekst, niet: ‘Hoe doet Nederland dat?’ Neen, zij vragen alleen: ‘Wat zet Frankrijk erop, dan zullen wij dat, hoe gebrekkig ook, zelf gaan vertalen.’ Zoo staat er dan op de strook: ‘Stam, die door den bestemming kan afgenomen worden’ (Coupon, qui peut être détaché par le destinataire). Inplaats van het Nederlandsche ‘Strook, die door den geadresseerde kan behouden worden’. Wat ze toch maar voor 't aflezen hebben van de honderden pakketten die elken dag uit Nederland in België binnenkomen.

Aan een vrij belangrijke firma in Gent waren uit Nederland per Spoor eenige pakketten gezonden. Met de aflevering ervan was iets niet in orde. De Gentenaar schreef, dat de pakketten hem waren aangeboden, niet door ‘een man van de Spooft’, neen, dat zou veel te Nederlandsch zijn, maar door... ‘een personaadje aan den ijzeren weg gehecht’ (une personne attachée au chemin de fer).

Een groote Antwerpse firma bood een Ne-

derlandschen kooper aan: Puimsteen in stukken (zooals wel door schilders gebruikt wordt om grondverf glad te slijpen). Bij dit artikel is de wijze van verpakking van belang. En de Antwerpenaar schreef: ... 'De puimsteen is gelogeed in zakken van 50 ko' (logée en sacs de cinquante kilos).

Het taalonderwijs in Vlaamsche scholen heeft nog niet zijn hoogtepunt bereikt. Ook niet in de uitspraak. Als op een zuiver Vlaamsche school in Brussel een kind in de klas voorleest: 'de houthakker hakt het hout' wordt dat uitdrukkelijk als fout aangerekend. Het moet zijn: 'de outakker akt et out'. Dàt is goed (historisch!)

Key.

Zo deftig!...

Een veteraan bij het M.O. in Amsterdam, een man van gezag in zake Nederlandse taal en letteren, wijst ons op een lelijke uitspraak van Nederlandse woorden, die bedoelt mooi - of liever: correct, beschaafd - te zijn.

Het is nu alweer een aantal jaren geleden dat wij in ons blad de aandacht vestigden op zekere eigenaardigheden bij onze uitspraak, onder andere dat in bepaalde gevallen een zachte spirant verscherpt wordt, 'z' b.v. overgaat in 's'. Wij zeggen zes, met z, maar zeggen niet zestig doch zestig; zeven, met z, maar zeventig weer met s.

Dat zeggen wij als wij 'natuurlijk' spreken, maar pas op als wij in het openbaar het woord voeren; dan kan onze 'natuurlijke' taal niet dienen, dan spreken wij 'mooi'. 'Mooi' bij wijze van spreken dan; bedoeld als mooi, als correct, als beschaafd, maar in werkelijkheid allesbehalve mooi, allesbehalve correct of beschaafd.

Geloof ge het niet? luister dan maar eens naar onze sprekers in het openbaar, door de radio b.v. Elke beschaafde Nederlander zegt 'gewoon': ik sal, wat segt U, met een zeer duidelijken scherpen sisklank; hij spreekt van: rooksuil, eetsaal, kwaksalver; hij zegt: affal, opfoeden, enz. Maar plaats onzen beschaafden Nederlander op een podium, of geef hem een microfoon, en luister dan maar eens goed naar zijn spiranten; geen zestig, zes en zestig, o foei, wat commun; zestig, zes en zestig, met een allerzoetst z'je. - Seventig? maar zo spreken de boeren ook; wat zouden mijn hoorders wel van mij denken! Zzzeventig, zó moet het zijn.

Een mal aanwensel, een dwaze gewoonte. Onze oude Trui, als zij 'gewoon' sprak, bracht ons de koffie binnen, gewoon maar onze koffie. Maar o wee als er bezoek was, 'deftig' bezoek; dan stevende zij binnen, het gelaat in een deftige plooi, deftig geplooid ook haar tulenmuts - zeker het is lang geleden - de kopjes koffie op het grote blad, maar dan was het geen koffie meer, o neen; 'Blijft Mevrouw Muller nog een kopje kofje?' En onze goede Trui, onze knappe, degelijke, ja werkelijk 'deftige' Trui, tuimelde dan subiet heel wat treden naar beneden; met haar 'deftige' taal, haar 'hypercorrectheid', haar... gebrek aan ontwikkeling.

Aan Trui gelijk is hij die, uit vrees zich te compromitteren, zich... compromitteert. Die niet ronduit zestig durft zeggen, zestig en seventig; bevreesd is voor langzaam; langSaam, met een s; persoon niet aandurft, onverzacht, - gewoon maar perSoon.

Woordvorming

De vraag is gerezen: hoe benoemen wij den man die zich met documenten bezighoudt? Documentator? Neen; dat is wel een goede afleiding, maar het geeft de bedoeling niet goed weer. - Documentalist? Ook dat niet; dat is een onjuiste afleiding. De zelfst. naamwoorden op -alist zijn gewoonlijk van adjectieven op -aal afgeleid, en het adjectief bij document is niet documentaal, maar: documentair. - Documentist misschien, naar analogie van pianist, violist? - Weifeling. Weet iemand nog iets anders voor te stellen? Daar komt een stem: documentaris, zou dat gaan? Immers wij kennen archivaris en dgl. vormen.

Documentaris? Het klinkt wel goed. Of het kans heeft er in te komen? Moeilijke vraag! Wat dunkt onzen Raad er van?

*'Ja, documentaris lijkt mij zeer geschikt. Vgl.: bibliothecaris, actuaris, notaris, secretaris, commissaris, auctionaris, actionaris, archivaris, pensionaris, titularis, functionaris, en vele andere. Alle gevormd van Latijnsche woorden (met den oorspronkelijken, ook Latijnschen uitgang: arius); en documentum is ook een zuiver Latijnsch woord. (De vorming: falsaris laten we maar terzijde; in het Middelnederlandsch had men ook: rudarijs.)

Zou men de afleiding op -ist willen vormen, dan moest het documentist zijn (journaal, sociaal + ist geeft nog iets redelijks voor ons taalgevoel, al zullen beide wel in hun geheel ontleend zijn, maar documentaal is niets).

Evenwel, de woorden op -ist dienen doorgaans voor andersoortige beroeps- of groepsbenaming: muzikanten, partij-aanhangers, militaire termen, taalgeleerden (Anglist en dgl.) Zie: lampenist, bloemist, drogist.

De uitgang -aris heeft al sedert de Middeleeuwen een plaats in onze taal; uit het oud-Fransch werd het ontleend als -arijs. Maar ik onderstel, dat een aantal rechtstreeks uit het Latijn bij ons zal zijn overgenomen, zij het onder inwerking van het -ijs (> is) van het Fransch. Bibliothecarius, notarius, pensionarius hoefden wij niet van de Franschen te leeren kennen.

Men kan niets beters, mooiers verlangen dan dit documentaris; het brengt den titularis in een eervolle groep, welker werkzaamheden veel verwantschap met het zijne vertoonen.'

Ziedaar. Zullen wij het dus nu maar op documentaris houden?

Amper

Batavia schrijft: ‘Men gebruikt hier het woord “amper” in de betekenis van “bijna”, wat me vreemd aandoet en waarover U me misschien wel kunt inlichten’.

Wij gebruiken ‘amper’ in den zin van: nauwelijks, ternauwernood, ook maar net; een klein stapje verder en wij komen tot: bijna.

Men heeft het willen doen voorkomen alsof Bogor òns zou kunnen inlichten omtrent de herkomst van ons woord; dat het uit het Maleis zou zijn. Immers wij kennen uitdrukkingen als: hampir, dicht bij, bijna; ampir siang, even voor den dageraad, dus: als het a m p e r dag is. Maar dat is niet zo; het kan zijn dat het Maleis het woord uit dezelfde bron heeft als wij, maar wij hebben het zeker niet uit het Maleis.

Het is een heel oud woord, amper; het bestond al in het Sanskrit, ‘amla’ of ‘ambla’, en dat betekende z u u r . Dat betekende het ook in onze taal, en in de omringende talen, al heel vroeg, en gedeeltelijk ook nu nog. Dat dit ‘zuur’ overgegaan is in de tegenwoordige betekenis: nauwelijks valt licht te verklaren. Het denkbeeld ‘zuur’ is nauw verwant aan dat van: moeilijk, met moeite. ‘Dat wart hem te sure’: dat kostte hem veel moeite, dat viel hem zwaar. Van ‘met moeite’ tot ‘nauwelijks’ is maar een korte stap, bij ons en in de naburige talen eveneens. Fr.: à peine; Du.: schwerlich, ‘kaum’.

Straks

Batavia heeft nog iets op het hart. ‘Hier in Indië heb ik “straks” horen gebruiken in geheel tegenovergestelde zin, dus als: “een korte tijd geleden”, evenals Quack dat doet in zijn “Herinneringen” (pag. 30, 2e druk) met: “Straks” wierp ik mij op Goethe, en liet mij geheel en al meeslepen door Shelley's gedichten, enz. - Kunt U mij nu vertellen of vroeger aan dit woord een andere betekenis werd gehecht dan tegenwoordig het geval is?’

Zeker, ‘straks’ bezigen wij in meer dan één betekenis. De gewone betekenis is: over korten tijd, op een naderend ogenblik; maar wij bezigen de uitdrukking toch ook wel om het begrip ‘zoëven, daareven, daarnet’ uit te drukken. ‘Daarstraks’ zeggen wij dan bij voorkeur; daarstraks ben ik hem nog tegengekomen.

Maar dat is niet het straks waar inz. over spreekt, het ‘straks’ van het citaat van Quack. Dat straks wil niets anders zeggen dan: vervolgens, een betekenisuitbreiding die gemakkelijk te verklaren is. Laat ons een ander citaat van Quack geven: ‘Het werd daar in de werkplaats een gedruisch, een gefluister, een gemompel, straks een gejuich, toen die bladzijden in proef het eerst werden gelezen.’ (Quack, Stud. 110).

Doctorandus

‘Het wordt meer en meer gewoonte de aanduiding “Doctorandus” vóór den naam te plaatsen, in plaats van er achter, dus als een soort van academischen titel. Ik vind dat dit gebruik afkeuring verdient.’

Aldus een inzender. Inderdaad ziet men de aanduiding ‘doctorandus’ meer dan vroeger vóór den naam staan, en wij zouden aan de oude wijze ook de voorkeur geven, en dan meer volledig; b.v.: de Heer X., Litt. Drs.

Maar erg afkeurenswaardig vinden wij dat voorop gestelde ‘Drs’ niet. Als wij ons niet vergissen, worden er wel meer academische titels gevoerd, hier of in het buitenland, die in oorspronkelijke beteekenis slechts aangeven dat men een bepaald deel van de studie met succes heeft verricht, of dat men toestemming heeft om naar den hooger en of hoogsten graad te dingen. Ook in de waardeering en in de beteekenis van deze historische termen is ontwikkeling, of liever verschuiving, mogelijk. Laat ons maar zien naar de geschiedenis van ‘candidaat’ en ‘licentiaat’: iemand die de bevoegdheid heeft verkregen, wien toegestaan is, naar het doctoraat te dingen: Licencié en Droit; ook Baccalaureus, Bachelier, Bachelor of Arts (B.A.).

In de praktijk kan het van belang zijn voor iemand, dat men weet hoe ver hij met zijn studie (tot het doctoraat) genaderd is. En dit klemt temeer, sinds niet alleen niet-gepromoveerde medici algemeen als ‘dokter’ worden betiteld, maar ook doctorandi in de rechten op den koop toe den titel Mr. (i.d.r.) verkrijgen; en ook de ingenieurs (niet gepromoveerd) een dergelijken titel vóór hun naam hebben aangenomen.

Wij kunnen er dus geen aanmerking op maken dat onze Doctorandi hun academischen graad als titel vóór hun naam plaatsen al geven wij, zooals gezegd, aan de plaatsing achter den naam de voorkeur.

Droogstempel

De Spoor gebruikt het werkwoord ‘droogstempelen’, d.w.z.: (een biljet) voorzien van een droogstempel. Is dat een geoorloofde samenstelling? Lo. Ja, de samenstelling is hier niet ongeoorloofd, nu er een nieuw begrip is ontstaan. Het wil niet zeggen een stempel dat droog (geraakt) is, maar een bijzonder soort stempel, te onderscheiden van die, waarbij de afdruk door inkt ontstaat. Heel wat anders dan dat verfoeilijke ‘kleinprijs’, dat tot onze beschaming nog steeds leeft; dat wil niets zeggen dan gewoon maar: een ‘kleine’ prijs.

‘Droogstempel’ is misschien niet fraai - men zou het eerste lid kunnen opvatten als den stam van het werkwoord ‘drogen’; een stempel dus dat ‘droogt’. Vgl.: droogdoek, droogkamer, droogmachine, droogolie, droogstok, droogstoof, droogzolder en vele soortgelijke verbindingen. Maar als terminus technicus is het te aanvaarden.

Dier met pretenties

Een dier dat, met betrekking tot de verbindingsklanken in zijn samenstellingen, nog al pretentief is uitgevallen, is het schaap.

In verbinding met zijn herder of zijn scheerder wenscht het geen tusschenklank: schaapherder, schaapscheerder. Een s vraagt het in verbinding met: kleeren, kooi, pokken. Den verbindingsklank e krijgen de samenstellingen met -lever, -schenkel, -schouder, -staart. Den meervoudsuitgang -en vinden wij in een reeks van samenstellingen: -bel, -bocht, -boer, -boter, -dief, -drek, -fokker, -hok, -horzel enz., teveel om op te noemen.

Wij kennen schaaps-, schape- en schapenleer; schaaps-, schape- en schapenvacht; schape- en schapenkeutel; schapen- en schaapskudde; schapekop, in eigenlijke beteekenis met schaapskop, overdrachtelijk; spreken van een schapenkudde en een schaapskudde.

Wat zegt de slager: schapenpoot of schaapspoot; schapebout of schaapsbout? Wij behoeven er ons niet druk over te maken, zoo is het niet; want wat wij ook bestellen, een malschen schapebout of een schaapsbout, het resultaat is hetzelfde.

Onmenschwaardig

Ik las onlangs - schrijft een lezer - den vorm 'onmenschwaardig'. Dat is fout, dunkt mij; het moet zijn: menschonwaardig.

Wij zijn dit niet met onzen lezer eens. 'Menschwaardig' is een vaste term geworden; vooral, naar wij in het W.N.T. lezen kunnen, in de uitdrukking: een menschwaardig bestaan, nabootsing van hd. 'menschwürdiges Dasein', dat sinds ongeveer 1848 een gewone term is bij hen die spreken over de verbetering van het lot der thans minder bevoorrechte klassen. Wij gevoelen in dit menschwaardig niet meer ten volle het begrip: in overeenstemming met de eisen der menselijke waardigheid. De uitdrukking heeft de waarde verkregen van: behoorlijk; tegenstelling: onbehoorlijk, onmenschwaardig.

Bi-oe

Wij Nederlanders zijn schrikkelijk goed in vreemde talen; Frans, Duits, Engels, Spaans, Italiaans, noem maar op. Met één woord liggen wij echter overhoop; het Franse voor juweel, kleinood. Daar zegt de Fransman b i j o u tegen; bi-sjoe. Dat is zijn recht, daar is hij tenslotte Fransman voor. Maar wij, eigenwijs, menen hem te moeten verbeteren: niet bi-sjoe, maar bi-oe, en wij schrijven 'byou'. Met reuzen letters, op de winkelruit, aan een hoofdplein in de hoofdstad. Wat moet een Fransman wel van ons denken als hij dat ziet!

(En nog een paar woorden: Email, dat wij weergeven met Emaillé; en Dijon (di-sjon) dat wij steevast Dyon (di-on) noemen.)

Vitaminereren of vitaminiseren

Men schrijft ons: In de literatuur en ook in de praktijk blijkt men het niet eens te zijn over het werkwoord, dat aan moet geven, dat aan een of andere stof vitaminen zijn toegevoegd. Men spreekt dan van b.v. ‘gevitamineerde melk’ of van ‘gevitaminiseerde melk’.

Gaarne zal ik van U vernemen, welk woord naar het oordeel van Uw genootschap juist is.

Wij zouden zeggen dat beide goed zijn. Evenals het Frans kennen wij beide vormen in dezelfde betekenis naast elkaar. Kr. Nyrop, de grote Deense romanist, zegt in zijn grammatica: ‘Le suffixe -iser empiète notablement sur le terrain de -er. Non seulement on le préfère dans beaucoup de créations modernes..., mais on l’introduit aussi dans les vieux dérivés en -er’. Hij maakt dan in een noot de opmerking, dat het Deens herhaaldelijk -iseren gebruikt als het corresponderende Franse woord -er heeft. Voor Nederlands: acclimatiseren, critiseren, practiseren, tegenover Frans: acclimater, critiquer, pratiquer, geldt de opmerking evenzo.

Houdt men een en ander in het oog, dan mag men dunkt ons concluderen dat vitaminiseren wat moderner klinkt dan vitamineren. Het laatste heeft echter wat vóór om zijn korteren vorm.

Leidraad

U schrijft over lei-draad. Maar is dit juist. Moet men niet spreken van leiddraad? Of hebt U wel eens gezien handruk in plaats van handdruk?

Dij.

Een grapje toch, willen wij hopen. Omdat bij samenstellingen met leid-, glijd-, rijd-, smeed-, scheid-, snijd- en dgl. als eerste lid, de d uitgeworpen wordt, daarom zijn wij toch niet verplicht die letter bij woorden als hand te elideren? Waarom dan wel in het eerst geval? Ja, waarom halen wij die d weer binnen bij afleidingen met -baar? Immers wij zeggen niet berijbaar, strijbaar of lijbaar, maar berijdbaar, strijdbaar, lijdbaar.

Het ‘waarom’ - beter: ‘waardoor’ - in taalzaken ligt niet altijd voor de hand. Althans niet bij ons, leken!

Hersteld evenwicht

Merkwaardig hoe zich in de natuur een verstoord evenwicht herstelt. Na een oorlog, wanneer het aantal mannen verminderd is, valt er een toeneming van het geboortecijfer van jongens te constateren. Nu wij het aantal ch's met kracht verminderd hebben - elk mensch heeft zijn aandeel moeten leveren, alle versche visch heeft haar staart moeten missen - nu verschijnen die ch's spontaan waar wij ze nooit eerder ontmoet hebben. Op een aanslagbiljet voor de heffingen in eens lezen wij: ‘De verplichting tot betaling wordt niet geschorscht door het indienen van een bezwaarschrift’.

Est modus in rebus.

-Teria of -eria?

In het nummer van April schrijft inz. Key. over vormingen met -teria (c.q. -taria) die hij in Italië ontmoet heeft. Maar - zo merkt een belangstellende lezer op - het is niet de uitgang -teria, maar -eria die deze inz. opgemerkt heeft (gelijkstaande met den fransen uitgang -erie, in b.v. pâtisserie, boulangerie). Het Italiaans kent panetteria, pasticceria, resp. 'broodbakkerij' en 'pasteibakkerij'. De schoenmakerswinkel heet er calzolería, maar naast deze voorbeelden staat cafetaria even vreemd als in andere Europese landen. Een koffiehuis houder heet in Italië n.l. caffettiere, zoals een broodbakker panettiere, een pasteibakker pasticciere heet. Bestond er in het Italiaans een woord voor koffiehuis, van caffettiere afgeleid, dan zou het 'caffetteria' luiden, maar dat zal men vergeefs in de woordenboeken zoeken.

'Het lijkt geen twijfel,' zo voegt een andere belangstellende lezer hier aan toe, 'het lijkt geen twijfel of cafeteria is uit Lat. Amerika - d.w.z. Cuba of Mexico - via de V.S. tot ons gekomen, zooals wij ook lunchroom en drugstore uit Amerika overgenomen hebben. Het Spaansch kent allerlei samenstellingen met cafe (steeds met één f), als cafeto (koffiestruik), cafetal (koffieaanplant), cafetero (koffiehuis houder), cafetera (kookster bij het bereiden der geogste koffievruchten).'

Ons taalonderwijs

In ons nummer van April j.l. merkt Me. op dat zijns inziens op de middelbare scholen niet voldoende aandacht geschonken wordt aan de Ned. taal; anders dan in zijn jonge jaren. En hij concludeert daaruit dat het onderwijs op het stuk van de taal sterk achteruitgegaan moet zijn.

Ten aanzien hiervan merkt een deskundige lezer op, dat wij niet mogen vergeten dat in des heren Me. jonge jaren de H.B.S.-leerlingen gerecruteerd werden uit zekere kringen en van huis uit allerlei woorden en zinswendingen tot hun beschikking hadden. Thans wordt de H.B.S. bevolkt (mede) door kinderen, die uit een milieu stammen, dat ze weinig of niets meegeeft. In enkele jaren het ontbrekende aan te vullen kan zelfs geen duivelskunstenaar. Een algemene vervlakking is daarnaast ook als oorzaak te noemen.

Dit alles en niet gemis aan toewijding en aandacht van de betrokken leraren diende m.i. door inzender als oorzaken genoemd te zijn.

Een 'grage' versnapering

'Een grage versnapering en gemakkelijke kalkversterking.' De bedoeling zal zijn: een graag genomen versnapering (in tegenstelling met versnaperingen die het kind opgedrongen moeten worden?). En 'gemakkelijke versterking', dat zal wel moeten beteekenen gemakkelijk in te nemen. Allicht; zou het anders een versnapering zijn?

To save one's face

Het grove anglicisme: zijn gezicht redden, (c.q. verliezen) krijgt men nog dikwijls te lezen, vooral in couranten. Waarom niet de juiste, typisch Hollandsche uitdrukkingen gebruikt: zijn figuur redden, c.q. een dwaas figuur slaan?

Ke.

Zich ‘inburgerende’ germanismen

Dat ‘zich inburgeren’ lijkt toch verd... pardon! miserabel veel op ‘sich einbürgern’, en we moeten het, hoe ook, vermijden ‘omdat het óók Duitsch is’, zoals wijlen Elout zou zeggen. Waarom niet: ‘gangbaar wordende’, ‘geijkt rakende’, ‘in zwang komende’, ‘zich indringende’ - het Nederlandsch is rijk genoeg.

Ta.

Spoorlooze vrouw

Ik las in de krant over een kind dat spoorloos was en dacht toen dat de zetter een woord moest hebben laten uitvallen. Nu echter zie ik uit het opschrift boven een berichtje in dezelfde krant dat wij hier met iets nieuws te doen hebben; het opschrift luidt: ‘Oude vrouw spoorloos’.

Me.

Practisch

‘Van officiële zijde wordt medegedeeld, dat sinds de evacuatie van de Republikeinse troepeneenheden uit Oost-Java men zich practisch [m.a.w. op doeltreffende wijze] overal veilig kan verplaatsen.’

El.

French without tears

‘Zijn toucher is in het pianissimo van een wonderlijke bekoring’ (d'un charme merveilleux). ‘De nachten zijn koel en ook de dagen niet van een tropische hitte’ (d'une chaleur tropicale).

Fauteuil

Wij hebben het woord ‘fauteuil’ uit het Frans; maar waar heeft het Frans het vandaan?

Uit het Germaans; got. faldan, vouwen; stuol, stoel. Vouwstoel dus, oorspronkelijk.

Schijn voor wezen

‘Hier lag schijnbaar een grote hoeveelheid zwavel opgestapeld, die een welkome prooi der vlammen werd.’ Domme vlammen, die den schijn voor het wezen namen!

El.

Beluisteren

Als wij een radio-uitzending ‘beluisteren’, wat doen wij dan ten aanzien van het televisiescherm? Beloeren? Bespieden? Begluren?

Acrobaat

‘Hij slingert met vrouwen rond en slaat die van zichzelf.’

El.

Service-dienst

Een garage heeft volgens opschrift op haar wagens een ‘service-dienst’. Kan het dienstvaardiger?

[Nummer 7]

De C.T.T. en haar werk

De Centrale Taalcommissie voor de Techniek; wat is zij en wat doet zij? Zij is een lichaam, in het leven geroepen door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, en zij stelt zich ten doel op het gehele veld der techniek de terminologie keurend te beschouwen, en die termen, die in onze taal niet thuisbehoren, door goed-Nederlandse te vervangen.

Het verlangen om onze taal te ontdoen van vele ingeslopen barbarismen en van veel dat haar karakter aantast of haar ontsiert, is niet nieuw; het is dit verlangen geweest dat nu al weer zeventien jaar geleden een aantal Nederlanders tezamen bracht om middelen te beramen die tot het beoogde doel konden leiden: Onze Taal ontstond. Het Genootschap, met zijn Raad van Deskundigen; met zijn maandblad, waarin de leden op ongedwongen wijze van gedachten konden wisselen over vragen van taalgebruik. Het blad, dat hun de gelegenheid bood verdachte woorden en uitdrukkingen aan te brengen, die dan door het deskundige College zouden worden gekeurd.

Dat is al spoedig een succes geworden; de lijsten van ter beoordeling ingezonden termen namen in omvang toe en onze Raad heeft stellig niet te klagen gehad over gebrek aan belangstelling.

Het waren aanvankelijk gewone dagelijkse woorden en uitdrukkingen die de leden aanbrachten, maar onder deze leden bevonden zich ook technici, die met woorden aankwamen, ontleend aan de terminologie, eigen aan hun techniek. En dat maakte de zaak wel wat moeilijk; het was immers niet te verwachten dat onze deskundigen, Neerlandici, zo maar in staat zouden zijn zich op het gebied der techniek te bewegen. Het eerste werk moesten dus de technici zelf doen en zo vormde zich dan ook spoedig een commissie van scheikundigen, die lijsten opstelde van woorden die herziening behoefden. Deze lijsten werden onzen Raad ter beoordeling aangeboden en zo ontstond de eerste publicatie van herziene termen op het gebied der chemische wetenschap.

Dit voorbeeld vond navolging; al spoedig verenigden zich belanghebbenden bij de luchtvaart, die op hun beurt de bij hen gebruikelijke terminologie aan een keuring wilden onderwerpen. De oude leden van ons Genootschap zullen zich de publicatie herinneren, die de vrucht was van dit overleg: Luchtvaartwoorden, een boekje van niet minder dan 63 bladzijden, dat enige drukken beleefde.

Maar het veld der techniek is groot, en dit veld geheel te bestrijken, daartoe waren de technici die lid waren van het Genootschap niet in staat. Toen was het dat het Koninklijk Instituut van Ingenieurs heeft ingegrepen, het lichaam waar beoefenaren van vele technieken elkaar ontmoetten; wanneer dit zijn schouders onder het werk wilde zetten, moest het wel slagen. En het is geslaagd; de Centrale Taalcommissie, met haar vele sub-commissies, die het gehele gebied der techniek bestreken, heeft prachtig werk gedaan. En doet dat nog. Men staat versteld over het aantal woorden, in de verschillende technieken in gebruik, die niet door den beugel kunnen; ware 'wonderen der techniek'. Lijsten van vijfhonderd woorden en meer, betrekking

hebbende op één techniek, zijn geen zeldzaamheid. De hoeveelheid werk die verzet moest worden, de eindeloze besprekingen die gehouden moesten worden voor zo'n lijst tot stand kon komen, zijn verbazingwekkend.

Wij hopen binnenkort eens iets uit deze lijsten over te nemen; het werk dat de C.T.T. verricht is menigmaal van belang ook voor ons, niettechnici.

Hanteren

Heeft ‘hanteren’ iets te maken met het Franse ‘hanter’? Ik heb het steeds met ons woord ‘hand’ in verbinding gebracht, maar kon dan de t niet thuisbrengen. Nu lees ik in een artikel kort na elkaar: ‘... die beter dan wie ook van zijn tijdgenoten onze taal heeft weten te hanteren’ en ‘Hij was... een voortreffelijk mensenkenner, gehanteerd door een passie voor ontleden en begrijpen’. Is dit een normaal gebruik van het woord ‘hanteren’, in de letterlijke betekenis van ‘hanter’?

Mu.

‘Hanteren’ heeft niet alleen ‘iets te maken’ met het Franse ‘hanter’, het is dat woord, op onze manier geschreven. Een woord van onzekeren oorsprong en onbekende afleiding, waarvan wij dus moeilijk de grondbetekenis kunnen bepalen. Maar uiteraard kon het oorspronkelijk geen verband houden met ons ‘hand’; dat verband hebben wij gelegd (en trouwens ook het Hoogduits, het Zweeds, het Deens).

Wij passen thans hanteren bij voorkeur toe in den zin van: bezigen, gebruiken, van gereedschappen b.v., van wapens en dgl. Oudtijds was het gebruik van hanteren zeer uitgebreid: wij spraken van: iemand hanteeren, met hem omgaan (het: dis-moi qui tu hantes), een plaats hanteeren (Hy ende ic hebben de schole altijt te samen gehanteert); feesten, partijen hanteeren, vreugde, solaa, wellust hanteeren, een spel, liefde, goedheid, de deugd, godsvrucht hanteeren; ook dwaasheid, dwaling, ijdelheid; bedrog, list; wet, gerechtigheid, orde; vrijheid, kunst.

Gewoon is nog: een beroep hanteren. Of ‘gehanteerd door een passie’ tot het normale gebruik behoort; dus het woord gebezigd in den zin van hanté, haunted: bezocht, bezeten? Wij zouden zeggen van niet.

Isch

Onder de woorden welke de lezers aanbrenge opdat wij ze in ons blad - en dan in afkeurenden zin uiteraard - kunnen vermelden, komen herhaaldelijk voor die, welke gevormd zijn door achtervoeging van -isch. ‘Duitsche woorden’, zegt men dan, ‘die we maar zoo spoedig mogelijk moeten zien kwijt te raken’.

Wel, wat ons betreft gebruiken wij ze nooit meer en gaan wij terug naar het vanouds bekende -iek. Electricisch te vervangen door electriek zal wel niet meer gaan, maar de strijd tegen energisch, identisch, fanatisch, physisch, behoeft niet bij voorbaat voor nutteloos verklaard te worden. En het zou de taal volstrekt niet schaden, dunkt ons, als wij ons eenigszins beperkten in het gebruik van provisorisch, puristisch en dgl.; om van rassisch, filmisch, postalisch enz. maar heel niet te spreken.

Alleen mogen wij adjectieven met -isch niet voor Duitsch uitkrijten. Een lid van onzen Raad heeft verklaard dat het achtervoegsel -isch, hoezeer van Duitschen oorsprong, geheel Nederlandsch is geworden. Gelukkig maar, zeggen wij, dat het in de uitspraak - met heldere i - het teeken zool niet van zijn vreemdelingschap dan toch van zijn vreemde afkomst heeft behouden.

Die vreemde - Duitse - afkomst staat wel vast: wij danken het gebruik van dit -isch aan de theologen der 16de eeuw en hunne volgelingen, die - met Luther's bijbelvertaling voor oogen - op ruime schaal adjectieven op -isch vormden: eerdisch, geschiedisch, heldisch, huichelisch, ketterisch, overspelisch, slavisch (voor: slaafs),

spottisch, tyrannisch, veehisch (van vee!), verraderisch; geestdrijvisch, uitlandisch, Jodisch, Nederlandisch, enz. Enkele van deze vormingen uit die vroege periode hebben zich weten te handhaven: afgodisch, evangelisch, wettisch.

Het latijnsche -icus, bij stam- en volksnamen, zou prachtig overgenomen kunnen zijn met -iek, maar het is geworden -isch: Belgisch, Frankisch, Gothisch, Pruisisch, Russisch, Semietisch, Slavisch. Zooals wij thans spreken van Friesch, Engelsch, Iersch, zoo spraken wij vroeger van: Gothsch, Pruisch, maar deze vormen hebben het tegen -isch moeten afleggen. Ook in verbinding met eigennamen is -isch productief gebleven: Draconisch, Epicurisch, Homerisch, Platonisch enz. Van bijbelsche namen zijn gevormd: Davidisch, Salomonisch, Mozaïsch, Paulinisch enz.

Pendel-

Het wordt nu spoedig tien jaar geleden dat wij in ons blad den vorm 'Pendeldienst' signaleerden; 'Pendeldienst van de Nederland', schreef een krant boven een berichtje.

Nu duikt deze uitdrukking weer op en wel bij de spoor, in den vorm van 'Pendelverkeer'.

Een lid van ons Genootschap heeft de aandacht van de Nederlandsche Spoorwegen op dit gebruik gevestigd en de spoorwegen hebben daarop geantwoord, door te zeggen dat het woord pendel 'als zo vele germanismen in onze taal (dient) beschouwd te worden als een aanduiding, die langzamerhand bestaansrecht heeft verkregen, althans in de spoorwegtaal'. 'Pendelverkeer of pendeldienst', zo voegt men er aan toe, 'duidt in de spoorwegdienst uitdrukkelijk aan, dat dit verkeer of deze dienst onderhouden wordt met hetzelfde materieel, dat op en neer gaat. Zowel in de reizigers- als in de goederendienst kan deze uitdrukking niet meer gemist worden'.

Tot zover de spoor. Een beetje jammer is het wel.

Lijdende vorm

Er gaat een afdeling soldaten naar Indië; eerst marcheren ze, en dan: 'vandaag werd afscheid genomen en morgen wordt vertrokken'.

Het is toch net of je een klap in het gezicht krijgt, als je zo iets leest. Maar hoe is het gesteld met de man die dit schrijft?

Hu.

Phonetisch Engels

Engels is dikwijls moeilijk om te schrijven. Zie hier een poging om het ons gemakkelijk te maken; door een lid gevonden in een Engels tijdschrift.

We are in complete accord with Bernard Shaw's campaign for a simplified alphabet. But instead of immediate drastic legislation, we advocate a modified plan.

In 1947, for example, we would urge the substituting of 's' for soft 'c'. Certainly students in all cities of the land would be receptive to this.

In 1948 the hard 'c' would be replaced by 'k' since both letters are pronounced identically. Not only would this clarify the confusion in the minds of spellers, but typewriters and linotypes could all be built with one less letter and all the manpower and materials previously devoted to making 'c's' could be used to raise the national standard of living.

In the subsequent blaze of publicity, it would be announced that the troublesome 'ph' would henceforth be written 'f'. This would make words like 'fonograf' 20 percent shorter in print.

By 1949 public interest in a phonetic alphabet can be expected to have reached a point where more radical procedures are indicated. We would urge at that time the elimination of all double letters which have always been a nuisance and decided deterrent to accurate spelling.

We would also agree that the horrible mess of silent 'e's' in our language is disgraceful. Therefore, in 1951, we could drop these and continue to read and write merrily along as though we were in an atomic age of education. Since by this time it would be four years since anyone had used the letter 'c' we would then suggest substituting 'c' for 'th'.

Continuing this process year after year, we would eventually have a really sensible written language. By 1975 we venture to say we would be no more or less terribly troubled by difficulties. Even Mr. Yaw we believe would be happy in the end to let his dreams finally come true.

Loftuiting

Wij hebben ons tot regel gesteld geen namen te vermelden van hen, wier overtredingen op het stuk van de taal wij aan het licht stellen; immers wij signaleren taalverschijnselen, geen taal-zondaars.

Wanneer wij in de volgende regels daarvan afwijken, geschiedt dit omdat het toch waarlijk een genoegen is een gelijkgezinde 'eervol te vermelden'.

Ons lid de Heer Vo. schrijft: 'Met genoegen heb ik in een advertentie van De Bijenkorf N.V. gelezen, dat deze zaak een "volslagen" bediende voor de eene of andere afdeling vraagt. Er zijn dus toch nog mensen die een Nederlandsch woord kennen voor "all-round"!'

Pessimistisch

Een lezer schrijft: ‘M.i. is “pessimistisch” een Duitse vorm en moet men hiervoor schrijven: “pessimist”. Wat is Uw oordeel?’

Wij antwoorden hierop dat ook wij vroeger eens getracht hebben het woord pessimist als adjectief ingang te doen vinden, maar een lid van onzen Raad heeft zich daar tegen verklaard. Pessimist worde gebezigd als zelfst. nw.; het adjectief worde gevormd door achtervoeging van -isch. Over dat ‘Duitse’ -isch zie het artikel in dit nummer.

Persoonlijk

Een vervoermaatschappij verzekert ons dat als wij ‘persoonlijk’ ergens aanwezig moeten zijn, zij, de maatschappij, ons in minimum van tijd er heen zal brengen. Als wij er ‘onpersoonlijk’ aanwezig moeten zijn, dan niet, natuurlijk.

(Dat ‘persoonlijk aanwezig zijn’ is een voordelige zaak; voor ons, wel te verstaan, niet voor de vervoermaatschappij. Deze laatste - een unicum in onze op winst beluste samenleving - beschouwt ons, indien wij ons aan haar toevertrouwen, als haar gast. En een gast presenteert je wat lekkers natuurlijk. Zo ook onze altruïstische maatschappij: ‘Als gast van onze Maatschappij worden U verversingen aangeboden’.)

Gecommitteerde

In de aflevering van Mei j.l. werd het woord ‘gecommitteerde’ besproken. Dit wordt zeer terecht van het Latijnse committō 3 afgeleid; evenals ook commissie hiervan afstamt.

Comité is evenwel afgeleid van het Lat. comitatus 4 = geleide, gezelschap van reizigers, karavaan etc. (Zie grote editie Larousse). Ook Znd. comiteit en Hong. comitat (district, provincie) stammen hiervan af. Hiermede wordt ook 't verschil in betekenis tussen een commissie (die een opdracht uitvoert) en een comité (dat zich meestal zelf vormt) verklaard.

Br.

Recalcitrante schoenwinkel

Wij hebben een schoenwinkel opgescheld en gevraagd ons een avondschoentje thuis te brengen; wij hadden zo'n schoentje nodig. Maar dat ging niet, antwoordde men: er werd niet meer thuis bezorgd; wij moesten maar aan den winkel komen. En of wij ons nu al beriepen op de advertentie waarin men zei ‘een keurig zwart satijnen avondschoentje te brengen’, dat gaf allemaal niets. ‘Wij moesten niet zo flauw zijn’, werd ons gezegd.

Corruptiedienst

Er bestaat in Nederland, zo lees ik in de krant, een... corruptiedienst!

Reinigingsdienst = dienst die zich bezig houdt met reinigen. Ophaaldienst = dienst die iets ophaalt. Dus: Corruptiedienst = dienst die zich bezig houdt met corruptie te plegen!??

Ware: ‘Dienst voor het opsporen van corruptie’ niet beter Nederlands? Onze taal verdraagt nu eenmaal niet altijd, dat men allerlei woorden zo maar aan elkaar plakt!

Lu.

Doctorandus

Aan hetgeen wij in onze aflevering van Juni j.l. in dezen opmerkten worde toegevoegd dat de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het gebruik van den titel Drs (c.q. Dra) vóór den naam afkeurt. In de van het Ministerie uitgaande stukken wordt dit gebruik vermeden.

E-schaarste

De krant schrijft over ons hoge College van Staat, den Raad van State. De leden van dit College dragen den titel van Staatsraad. Gewoon maar ‘Staatsraad’. Maar er zijn ook Staatsraden, die buitengewoon zijn; dat zijn de ‘buitengewoon Staatsraden’. De krant vermeldt enigen hunner bij name; o.a. den buitengewoon staatsraad Cleveringa, den buitengewoon Staatsraad Bosch van Rosenthal, en nog enkele van deze buitengewoon dignitarissen.

Een nieuwe snof?

Is er weer een ‘nieuwe mode’ op komst? Ik las onlangs een artikel over het friese nationale bewustzijn. Ik dacht eerst, dat die meneer een kleine letter f schreef, omdat hij de Friezen niet ‘au serieux’ nam. Maar dat was klaarblijkelijk niet het geval en nu krijg ik kort na elkaar twee schrifturen onder de ogen, waarin ook ‘nederlands’, ‘engels’ enz. voorkomt. Wat heeft dat voor zin? Wil men de Duitsers ook hierin nadoen?

Mu.

Verpassen

De krant schrijft: ‘Naar onze mening verspeelt men dus doende een goede gelegenheid enz.’. Een gelegenheid verspelen, dat kan, zeker; of: haar laten voorbijgaan, verzuimen. Maar niet ‘verpassen’; dat is geen Nederlands en de krant dient dan ook niet als hoofdje boven haar artikeltje te schrijven: ‘Gelegenheid verpast’.

Playing the fool

Er wordt mij een boek aangeboden (en nog wel een op aesthetisch gebied!) dat aangeprezen wordt als ‘een ter zake kundige bron van inlichtingen’; het boek heeft ‘48 full-page foto’s’.

Als iemand zo slecht Nederlands schrijft, is het te begrijpen, dat hij zijn toevlucht neemt tot het Engels.

Mu.

Bennen wij...?

Een krant vraagt ons: ‘Bent U nog geen abonné?’ Jawel krant, dat bennen wij, al lang. Maar als gij, krant, U niet wilt gewinnen behoorlijk Nederlands te spreken, dan blijven wij het niet. Stellig niet.

Anglicisme?

Een lezer hekelt het woord ‘prominent’; een anglicisme, zegt hij, voor: proéminent. Wij zijn dit niet met onzen lezer eens; het Latijn kent immers prominens. Waarom zouden wij daarvan niet mogen uitgaan?

Artse

Onlangs trof ik in de krant een advertentie aan, waarin een oproep stond voor een artse. Zou het ook aanbeveling verdienen voortaan een vrouwelijke ingenieur een ingenieuze te noemen?

St.

Demobiliserenden

‘Demobiliserenden in vaderland terug’, schrijft de krant. De bedoeling zal wel zijn uit te drukken, dat zij die gedemobiliseerd zijn, dus de ‘gedemobiliseerden’, in het vaderland terug zijn.

Vo.

Onder de loupe

De krant nam onlangs twee elftallen ‘Onder de loupe’; twee en twintig man onder het glas. Een andere krant deed hetzelfde met de Cathedraal te Chartres. Een prestatie om trots op te zijn.

All-round

Een garage beroemt er zich op, dat zij ‘all-round’ is. De voordelen van zulk een bouwwijze ontgaan ons.

Kan het maller?

Een firma te Rotterdam nodigt mij uit tot haar ‘Mayfair’ en noemt dit ‘Nederlands grootste machine-show’. Kan het maller?

Mu.

Cheffins

Een regenkledingfabriek vraagt ‘cheffins’; natuurlijk, wij spreken immers ook van boerins, gravins en koningins.

Ausprobiert

‘In het Amerikaansche militaire kamp werden deze voertuigen, welke alle onderling verschilden, verder uitgeprobeerd.’

El.

Mehrere

‘Door de gemeente-politie werd aangehouden zekere V., die in het afgelopen jaar meerdere inbraken heeft gepleegd.’

El.

Genitivus mirabilis

‘Nederland hield het spel open en maakte veelvuldig gebruik der switch.’

El.

Twée fouten in één klap

‘... indien men het op de Rijksbegroting uitgetrokken bedrag gelijkelijk over de gemeentes verdeeld.’

El.

Kruipend doel

‘Ook in de laatste minuten der eerste helft kroop het Zweedse doel door het oog van de naald.’

El.

Betalingen

De penningmeester zal het op prijs stellen de bijdragen der leden over het lopende jaar, alsmede de abonnementsgelden der lezers, voor zover nog niet voldaan, thans te ontvangen op de postrekening van het Genootschap, No. 181661.

[Nummer 8]

‘Het bepaalde in...’

‘Bij het bespreken van een ontwerp-verordening werd opgemerkt, dat het gebruik van een uitdrukking als: ‘het bepaalde in (of bij) artikel... vindt overeenkomstige toepassing (of lijdt uitzondering)... enz.’ uit een oogpunt van taalzuiverheid verwerpelijk is. Men meende, dat de redactie zou moeten luiden: ‘Hetgeen in artikel... is bepaald, vindt... enz.’.

Aldus een lezer, die nu om ons oordeel vraagt.

* De moeilijkheid ligt hier niet in den vorm ‘het bepaalde’, maar in de plaats van de daarbij gevoegde bepaling: ‘in (of: bij) artikel...’. Die plaats is niet achter het zelfstandig gebruikte verleden deelwoord, maar er vóór: het in art.... bepaalde.

De oorzaak der moeilijkheid ligt in het tweeslachtig karakter der attributief gebruikte verleden deelwoorden: als bepaling van een substantief zijn ze bijvoeglijke bepaling, sterke overeenkomst vertoonend met adjectiva, maar als werkwoordelijke vormen houden ze nauwe aansluiting bij het werkwoord met zijn groote ruimte van adverbiale bepalingen. Vooral in ambtelijken stijl (dien men om misbruik en excessen toch het recht van bestaan niet ontzeggen mag) kan men dat opmerken. ‘Het voor buitenlandsche hulp beschikbaar gestelde bedrag; de aan de Marshall-hulp verbonden verplichtingen; een onder de auspiciën van de Commissie van Goede Diensten gehouden vergadering; de hiervoor in de Memorie van Toelichting gegeven redeneering’ - wij lezen deze voorbeelden voor den vaak op uit een heel klein stukje krant. Uit spraakkunsten voegen wij er bij: een daarna ter plaatse door een verzekeringsraad ingestelde enquête; de door B. en W. in overleg met de Regeering ontworpen nieuwe regeling. De laatste bepaling vindt de taalkundige criticus wat lang; men moest liever zeggen: de nieuwe regeling door B. en W. in overleg met de Regeering ontworpen. Onzes inziens ware dan nog beter de omschrijving met een bijzin: die B. en W. in overleg met de Regeering hebben ontworpen (of: die door B. en W.... is ontworpen). Maar wij voor ons hebben hier heel geen bezwaar; de deelwoord-constructie is kort en duidelijk, en maakt door haar compactheid een krachtiger indruk dan de aangehangen bijzin; de plaatsing der heele constructie achter het substantief doet echter te rhetorisch (of poëtisch) aan voor zakelijk bedoelde uitdrukkingwijze.

Evenals de adjectiva die doorgaans substantieven bepalen, ook zelf als substantief kunnen optreden, komen ook deze attributieve participia wel gesubstantiveerd voor; de medegedeelde feiten: het medegedeelde; het gehoorde, geziene, verlangde, gevraagde, gekochte, geleverde, het bepaalde; de beschuldigde, aangeklaagde, verdachte, terechtgestelde, gekozene, verpleegde, enz. Voor deze subst. geworden deelw. is de afstand van het werkwoord grooter dan bij de adjectivische, zooals in het algemeen substantief en adjectief te dien opzichte veel verschillen. Vooral het persoonsbegrip staat die nauwe verbinding met het werkwoordskarakter in den weg, meer nog dan de algemeene of collectieve dingvoorstelling van het onzijdig. De

soepelheid, waarmede men allerlei werkwoordsbepalingen kan behouden bij het adjectivisch gebruikte deelwoord is daarom niet te vinden bij deze substantiveeringen. Bij persoonsbenaming komen zulke bepalingen zeer zelden voor, en zij doen dan nog gedwongen aan: de gisteren, de in Neurenberg terechtgestelde? Toch vreemd. De te Waterloo

gewonden? Onmogelijk! (De gewonden te Waterloo beteekent iets anders.) Het onzijdig gaat misschien iets beter: het gisteren geschrevene, het in Amsterdam gekochte (het gekochte in Amsterdam beteekent iets anders; het kan een pand zijn, dat in Amsterdam gelegen is, dat ik - daar of elders - gekocht heb).

De plaats van zulke bepalingen bij gesubstantiveerde verleden deelwoorden in het onzijdig is uiteraard dezelfde, waar zij ook voorkomen bij het adjectivisch aangewende deelwoord. De in art. 18 vastgestelde procedure (het is onmogelijk te zeggen: de vastgestelde procedure in art. 18), dus ook: het in art. 18 vastgestelde; het bij art.... bepaalde. Het is ook de meest gewone plaats der bepalingen, wanneer bij de persoonvormen van het werkwoord het verleden deelwoord gebruikt wordt: Wij hebben gisteren in overleg met den notaris ten behoeve van de gezamenlijke erven te Amsterdam een huis gekocht. Er is hier variatie mogelijk, ook gedeeltelijke plaatsing achter het deelwoord, maar de plaats er vóór blijft toch steeds noodzakelijk bezet.

Al is de besproken constructie tot enkele gevallen beperkt, wij gelooven niet dat men ze als foutief wraken mag. Zij zal echter wel in gebruik gekomen zijn in nauwe aansluiting bij, naar analogie van, de veelvuldig voorkomende constructie bij het adjectivische verleden deelwoord.

Een onderhoud ‘voeren’?

Een lezer is op zijn vingers getikt en wel omdat hij de uitdrukking ‘een onderhoud voeren’ gebezigd had. ‘Dat ging niet’, zo luidde het oordeel; ‘een gesprek voert men, maar een onderhoud heeft men’. En of Onze Taal nu maar even...

En dus zet Onze Taal zich aan het denken. Een onderhoud voeren? Wat ongebruikelijk, stellig, maar fout? Moet iemand daarvoor op zijn vingers getikt worden? Een onderhoud hebben, natuurlijk, dat gaat; zo'n kleurloos woordje, zo'n passepartout, dat gaat altijd en overal. Maar of dat nu de alleenheerschappij moet hebben? ‘In het gisteren te Uwent gevoerde onderhoud’, dat kan men zeggen, maar met ‘hebben’ moet men een andere constructie gebruiken, een langere; dan wordt het: In het onderhoud dat wij gisteren met U mochten hebben...

Wij durfden hier niet oordelen; er was een dubium en in dubio... den Raad maar vragen. Wij vonden Dr. Van Lessen bereid de kwestie voor ons op te lossen. Ziehier wat zij schrijft:

* ‘In zijn allereigenlijkste betekenis past bij “onderhoud” inderdaad “hebben” beter dan “voeren”. Maar aangezien het woord toch sinds lang als volkomen synoniem met “gesprek” moet worden beschouwd, zie ik niet in, waarom het dan ook niet bij het werkwoord *v o e r e n* als object kan staan. Het enige dat men kan zeggen is, dat de verbinding niet bijzonder gebruikelijk is, maar ik zou de steller van de vraag graag de vrijheid geven de uitdrukking te bezigen. Mij dunkt dat gij, redacteur, er zelf ook zo over denkt. Uit het briefje van uw correspondent krijg ik trouwens de indruk

dat hij de pen wel weet te voeren, en zo iemand kan men gemeenlijk zijn gang wel laten gaan.’

Tot zover Dr. Van Lessen. Het belangrijkste van deze uitspraak schijnt ons wel te liggen in den slotregel: zo iemand kan men gemeenlijk zijn gang wel laten gaan. M.a.w.: als wij behoorlijk nadenken over ons taalgebruik, als wij ons rekenschap geven van het voor en het tegen van een woord of zinswending, en zo doende ons taalgevoel voortdurend ontwikkelen, dan behoeven wij bij een enigszins ongebruikelijke constructie niet angstvallig te informeren of onze uitdrukking, onze constructie wel goed-Nederlands is. Dan maken, vormen wij Nederlands. Dan blijven wij binnen de grenzen van ons recht; dan mogen wij onbevreesd ‘onzen gang gaan’.

‘Ter voormelde(r) griffie’

Een lid schrijft: ‘Wij bezigen herhaaldelijk de uitdrukkingen: ter griffie van, ten parkette bij een Gerecht. Hoe wordt het nu bij gebruik van het adjectief “voormeld”? Ter voormelde griffie, of: Te voormelde(r) griffie; Ten voormelden parkette, of: Te voormelden parkette? Voor wat betreft de laatste twee uitdrukkingen heeft mijn vraag ook betrekking op de nieuwe spelling’.

De eerste vraag komt daar op neer of bij invoeging van de bepaling ‘voormeld’ het bepalende lidwoord weggelaten kan, c.q. dient te worden. Wij zouden denken van niet; wij spreken immers over een bepaalde griffie, een bepaald gerecht. Heel iets anders dan bij uitdrukkingen als: te juister tijd, waar men niet het oog heeft op een bepaald, reeds genoemd tijdstip.

En dan wat betreft de tweede vraag: Te, in dezen zin, komt alleen voor in vaste verbindingen, die uit een ouder taalgebruik overgebleven zijn: verbonden met een datief. (Men wil deze overgeleverde vormen wel eens ‘versteende’ uitdrukkingen noemen, of, met volkomen miskenning van de waarde van dit taalgoed, schamper spreken van ‘taalfossielen’.)

Wij kunnen zeggen: in het huis van den Heer X, maar het is onmogelijk te zeggen: te het huis, of: te het kantoor; daar eischt ons taalgevoel, onverschillig of wij nu ‘vereenvoudigers’ zijn of niet, den ouden vorm: ten huize, ten kantore.

‘Ten’, ‘ter’, of: ‘te’. Zeker, met zoo'n verleden deelwoord mist het zelfst. naamw. wel eens het bepalende lidwoord.

‘Te bezorgen aan voormelde griffie’; ‘Voorgenoemde getuige had hiervoor een andere verkla-

ring'; 'Gezegde, bedoelde uitspraak zou te vinden zijn'. Dat lijkt ons een 'verkorte' spreekwijze: het bepalende lidwoord hoort er te staan, maar zonder dat lidwoord is geen verkeerd begripen mogelijk. Eenigszins dus als in de uitdrukkingen: over, op, aan zee; aan, over land. In de plechtige, ouderwetsche verbindingen die ons lid geeft, lijkt ons echter de volledige vorm het meest op zijn plaats: ten voormelden parkette. Zoo ook: ter voormelder griffie, liever dan: te voormelder griffie. Ter voormelder griffie, of: ter voormelde griffie; daar zou men even bij kunnen twijfelen. Maar als wij vergelijken: te (ter) goeder trouw, ter nauwer nood, te (ook wel: ter) goeder uur, ook: ter bestemder plaatse, - dan is er geen twijfel mogelijk: de r hoort er bij, met of zonder bepalend lidwoord.

Zoo was het dan ook de doorgaande regel in het Middelnederlandsch, en in den tijd van Vondel; en wij zouden zeggen, als wij zulke oude, cachet gevende uitdrukkingen gebruiken, dan moeten wij ze ook onveranderd aanhouden.

Moeten wij uit de vraag van ons lid begripen dat de vorm: 'te (ter) voormelde griffie' in officieel gebruik voorkomt? Zoo ja, dan zal dat denklijk wel komen doordat de uitdrukking 'ter griffie' verreweg het meeste voorkomt, en het maar een enkele maal noodig zal zijn er het deelwoord 'voormelde' bij te voegen, - dat men dan neemt uit den nominatief en accusatiefvorm: de voormelde griffie. Maar dan dient men 'ter' en 'te' ook te vervangen door: bij de, of: bij.

Tabakkers

Een werker is iemand die werkt, een spreker is iemand die spreekt, een bakker is iemand die bakt, en een Amateur Tabakker is dus iemand die... tabakt.

Dit naar aanleiding van de 'Nederlandsche Vereeniging Van Amateur Tabakkers'. Ik tabak, jij tabakt, wij hebben getabakt. Krijgen wij straks ook een vereen. van Nederl. Beroeps Aardappelpers, en een Nederl. Vereen. van Geiters?

Onze werkwoordenschat zal zich zodoende aanmerkelijk uitbreiden en eerstdaags kunnen wij overgaan tot het oprichten van een Rijksbureau voor Werkwoorden.

Ha.

Tabakker, in den zin van: tabak-teler, is een vorm, die in Indië ontstaan is. Toegepast op onzen amateur, den man die in zijn schrale tuintje enkele exemplaren van Nicotiana Tabacum heeft, in de - helaas zoo dikwijls ijdele - hoop daar een genietbaar product van te krijgen, heeft het woord een schertsenden klank.

Het is niet waarschijnlijk dat dit 'tabakker' afgeleid is van het werkwoord 'tabakken', in den zin van: tabak verbouwen. Zulk een gebruik kent Indië niet. Bij ons kwam het vroeger voor, in dezen zin. 'Dat ik met plaisier zag, was, dat gij aan het tabakken zijt.' 'Vroeger... werden er te Amersfoort omtrent 500 en te Nijkerk ruim 1100 bunders getabakt.'

De meer gebruikelijke beteekenis van tabakken was echter rooken; taback, toeback, toubak blaesen, drincken, suygen. 'De kan is uyt Meester, wilt ghy geen bier meer, so tijt an 't tabacken.' 'Schaamt jou! dat jy hier lecht en Tabackt en quylt, en rookt.'

Ook tabakkeeren kwam voor. 'Heeren, Die na de mode Tabakkeeren.'

Neen, op tabakker mogen wij geen aanmerking maken.

Er is echter toch wel iets, waarover wij zachtjes het hoofd schudden. Onze inzender knipt ten bewijze van het gebruik van het door hem in geding gebrachte woord een advertentie uit, en in die advertentie komt iets voor dat niet door den beugel kan (tenzij wij den beugel zoo hoog maken dat er een koe onderdoor kan; maar dan is het geen beugel meer, maar een triomfboog). Wij lezen: ‘Onder controle van de Ned. Ver. van Amateurtabakkers zal in onderstaande plaatsen tabak worden ingenomen ter verwerking enz.’ En verder: ‘Inname data's en plaatsen zijn: enz.’. Tabak die wordt ‘ingenomen’, op ‘Inname data's’. Innemen, Inname, Data's!

Taalverrijking

Met vreugde begroet ik de verrijking van onze taal en haren invloed op die der burenen! Dagelijks lees ik woorden, die de taalregels ‘doorkruisen’ en mij raadsels opgeven omtrent hun afkomst. Zoo zie ik in een orgaan een artikel, getiteld: Buitenlandsche *I n v e s t a t i e s* in de Westduitsche Industrie. Reeds zijn wij gezegend met den term ‘investeeringen’, nauw verwant aan het Engelsche ‘investments’, maar waar haalt men ‘investatie’ vandaan? Zeker niet uit het Fransch, dat wel het woord ‘investissement’ kent.

In het zelfde artikel zie ik dat de Hugo Stinnes Industries Inc. de Stinnesmijnen, enz. *c o n t r o l e e r t*. Mijn Engelsche woordenboek zegt dat ‘to control’ beheeren, besturen, regeeren, beheerschen en *s o m s* controleeren beteekent. Maar, het is natuurlijk niet ‘up to date’, want anders zou het voor ‘to realize’ niet ‘beseffen’ of ‘zich voorstellen’, doch het ‘all-round’ Nederlandsche werkwoord ‘zich realiseeren’ geven. Ook verneem ik uit bedoeld artikel, dat koersen worden *o m g e r e k e n d*. Vroeger bezigden wij voor dit begrip ‘herleid’ maar zelfs de Duitschers vinden ons woord ‘omrekenen’ zoo mooi, dat zij het ook zijn gaan gebruiken en derhalve van umrechnen spreken.

Inderdaad, wij kunnen de aanwinsten van onze taal en haar invloed op die der Engelschen en Duitschers niet genoeg ‘onderstrepen’ of ‘naar voren brengen’ en de tijd zal niet ver meer af zijn dat de Franschen, in navolging van ons spraakgebruik, de termen: *p o l i c i o n n e l*, *s e d i s t a n c i e r* en *f i n a n t i e r* gaan bezigen.

Vo.

Corruptiedienst

Vele lezers zijn opgekomen tegen hetgeen inz. Lu. in de aflevering van Juli j.l. terzake van den vorm corruptiedienst opmerkte. Zij willen niet bestrijden dat dikwijls een omschrijving beter is dan een lange samenstelling, maar zij kunnen zich niet verenigen met de stelling: Corruptie dienst = dienst die zich bezighoudt met het plegen van corruptie.

Inderdaad, zo eenvoudig gaat het bij samengestelde woorden niet toe; zoals een der inzenders opmerkte, is het niet juist uit te gaan van de opvatting, dat in samenstellingen het verband tussen grondwoord en bepalend woord steeds hetzelfde is. Verre van dien. En wij mogen ook niet samenstellingen van twee substantieven onder een hoedje brengen met die, waarbij het eerste lid gevormd wordt door den stam van een werkwoord.

Onze inzender zal er stellig niets op tegen hebben den dienst die zich bemoeit met hier te lande vertoevende vreemdelingen aan te duiden met: Vreemdelingendienst.

Waarom?

Waarom spreekt de krant, tweemaal in één berichtje van een ‘enquettecommissie’? Toch niet naar analogie van ‘operette’ en ‘estafette’? En waarom blijft men steeds vasthouden aan dat ‘verzorgen’, waar het Nederlands ‘bezorgen’ vraagt? Winnen wij er iets mee als de krant, sprekende over een feestelijke gelegenheid waarbij voordrachten werden gehouden, zegt dat deze voordrachten ‘gedaan’ werden? En wat beweegt onze krant om ons te vertellen dat sinds 1938 de wereldbevolking met 15.000.000 ‘heeft’ toegenomen?

Persoonlijk

Als de kranten melden dat Prof. Logemann ‘persoonlijk’ iets zag of hoorde, of dat de Commissaris der Koningin even ‘persoonlijk’ urnen over de grens bracht, dan willen zij ongetwijfeld doen uitkomen dat deze autoriteiten dit zelf deden; niet afgingen op wat anderen gehoord of gezien hadden, niet anderen uit hun naam het over de grens brengen lieten bezorgen. Zou het dan niet beter zijn in deze gevallen het woord ‘zelf’ te gebruiken? Daar zal niemand aanstoot aan nemen.

Vo.

Uit de krant

‘Tienduizend emigranten naar Canada. De eerste jaren zijn hard en moeilijk voor nieuwkomers.’ Nieuwkomers is geen woord; men zou als men al wilde kunnen spreken van de nieuwgekomenen, maar beter zal het zijn het begrip maar te omschrijven.

‘Er zal een afscheidsavond plaats vinden’. Dat een ‘avond’ plaats vindt, is weer wat nieuws; gaan wij straks zeggen dat de avond zal gebeuren, geschieden?

Flesschentrekkerij

Het is ons verboden goederen te koop en met het oogmerk, zonder volledige betaling zich of een ander de beschikking over deze goederen te verzekeren; althans daar een beroep of een gewoonte van te maken. ‘Flesschentrekkerij’ heet dit door artikel 326/a van het Wetboek van Strafrecht gewraakte gebruik.

Hoe komen wij aan deze uitdrukking: flesschentrekken, of, zooals wij vroeger zeiden, op flesschen trekken? Onze neiging om een welgeslaagden coup, onder gelijkgezinde vrienden, met een goede flesch te vieren?

Potje met (slechte) pieren

Verslechteren, voor: slechter worden. Bereik, voor: gebied, sfeer of ressort. Gelding, en geldend maken, voor: geldigheid en doen gelden. Opbrengen, voor: te voorschijn roepen. Vorderen, voor: opvorderen, requireeren. Het gaat er om, voor: het is er om te doen, het betreft. Contact opnemen, voor: verbinding tot stand brengen, zich verstaan met. Front, voor: groep.

Me.

Leuk

Inderdaad, een woord als leuk is alleen op zijn plaats in een brief van een schoolmeisje aan een vriendinnetje. De Pers maakt het soms nog erger: overhevelen voor overbrengen, stopzetten voor staken, uitsmeren voor verdeelen, uitkammen voor zuiveren of selecteeren. Dit alles leest men dagelijks. Armoede?

Me.

Ook een ‘lijdende vorm’

Het heeft er de schijn van dat de soldaten die naar Indië uitgestuurd worden, hun beste tijd gehad hebben; zij lopen allen stuk voor stuk ‘stram’. Seniele aftakeling? Rheumatiek misschien? Zou men de mannen helemaal dan niet gekeurd hebben?

Hu.

Chique

Een tijdschrift spreekt over een ‘chique’ restaurant. Weet men wat dat wil zeggen? Een restaurant waar de geachte clientèle tabak pruimt, een ‘kees’ achter de kiezen heeft; waar men ten behoeve der gasten naast de tafeltjes een cuspidor heeft geplaatst. ‘Chique’!

Verplichtend

Vaak lees ik nog ‘verplichtend’ in plaats van verplicht of vereist.

Wo.

‘Verplichtend’, lezen wij bij Koenen-Endepols, ‘bn. en bw. (noodzakelijk, verbindend): het gymnastiekonderwijs verplichtend maken’.

Behoort tot een...

De term: ‘behoort tot een’ is geslagen. Onlangs las ik over iemand die het nog veel verder had gebracht: hij behoorde volgens een schriftstuk ‘tot de enigste...’. Hij verdient in deze wedloop zeker de hoofdprijs!

We.

[Nummer 9]

En weer: verbindingsklanken in samenstellingen

Een lezer vraagt:

1.
 - a. Waarom spreekt men van snelheidsmeter en dichtheidsmeter, maar van drukmeter en van olietemperatuurmeter?
 - b. Waarom krachtmeting en krachtproef, maar ‘de zwaartekrachtmetingen van Vening Meinesz’?
 - c. Waarom machtsverheffing en machtsvertoon, maar machthebber?

2. Is het: drukpuntverloop of drukpuntsverloop - standaard-dichtheidhoogte of standaard-dichtheidshoogte - temperatuurstijging of temperatuursstijging - vermogenkromme of vermogenskromme - vermogenverlies of vermogensverlies - weerstandcoëfficiënt of weerstandscoëfficiënt?

Vraag 1 werd beantwoord door het lid van onzen Raad Mej. Dr. J.H. van Lessen. Zij merkt op:

‘Zelfstandige naamwoorden op -heid hebben, voor zover ik weet, zonder uitzondering een verbindings-s in de compositie; de beide eerste samenstellingen zijn daarmee dus verklaard. Drukmeter vertoont dunkt mij niets bijzonders, en olietemperatuurmeter is voor mijn gevoel een monsterachtige samenstelling, waarvan ik niet graag de maker zou willen zijn.

Wat vraag 1. b. betreft: samenstellingen waarvan het eerste lid wederom een compositum is hebben tussen beide leden graag een s. Het ingewikkelde woord wordt daardoor nl. wat overzichtelijker. Vandaar krachtmeting tegenover zwaartekrachtmeting.

En tenslotte vraag 1. c. Composita met macht als eerste lid hebben, als ze niet oud zijn, nogal eens een s als verbindingsklank. Machthebber is echter geen samenstelling (hebber is immers geen woord), maar een samenst. afleiding van macht en de stam van hebben met -er. Het kan daarom met de andere woorden niet worden vergeleken.’

Dr. H.E. Buiskool, de adviseur van de C.T.T., merkt ten aanzien van het sub 2 gevraagde op, dat ‘de verbindingsklank, in dezen de s, de grens markeert tussen de beide leden der samenstelling. Hij wordt vooral gebruikt als het eerste lid zelf een samenstelling is of een afleiding met zwaar suffix (-heid, -ling enz.).

Op deze grond hebben alle in vraag 2 genoemde composita een s. Alleen het door vragers genoemde vermogensverlies vormt een apart geval. Ondanks de nieuwe functie der s (nl. die van tussenklank) heeft de s toch voorliefde voor composita waarvan de beide leden tot elkaar in genitiefverhouding staan (draagkrachtscoëfficiënt = coëfficiënt der draagkracht, drukpuntsverloop = verloop des drukpunts enz.). En zo is er verschil tussen vermogensverlies (= verlies des vermogens) en vermogenverlies (= verlies aan vermogen). Verg. hiervoor watersnood (= nood (oorspr. = dwang) des

waters) en waternood (= nood (behoefte) aan water). Zo kan men ook gezichtsverlies onderscheiden van gezichtverlies (resp.: verlies van het en verlies aan gezicht(svermogen)). (Deze tegenstelling betreft echter, gelijk het gehele gebruik van de s, slechts een tendentie en gaat dus niet altijd op. Men spreekt bv. in beide betekenissen van gewichtsverlies)'.

Dordrecht versus Harderwijk

Mijn vrouw (Harderwijksche) gebruikt vaak woorden en uitdrukkingen, die ik niet ken, als ‘wierig’, beteekent: levendig, blij. Hij keek zoo wierig uit zijn oogen.

‘het begroot mij zoo’, bet.: ik vind het zoo jammer.

‘heisteren’, bet.: onrustig zijn. Zit nu eens rustig kind, je moet niet zoo heisteren.

Anderzijds uitdrukkingen en woorden van mij (Dordtenaar), die zij niet kent:

‘te hei of te fij’, bet.: van het eene uiterste in het andere. Het is met hem te hei of te fij (Dan wil hij dit, dan weer dat).

‘aangewind’ en ‘afgewind’. ‘Aangewind’ naar spreker toe. Ik heb de explosie niet gehoord; het was dan ook afgewind.

‘fornuiskruiptje’, bet.: een zeer kleine volwassene.

‘alewaal’, bet.: (in mijn gevoel voornamelijk) een meisje, dat er raar bijloopt, slordig, onopgemaakt. Het is een echte alewaal.

‘straks’, in vele beteekenissen: 1) in de nabije toekomst (als gebruikelijk) 2) in de niet-nabije toekomst. En straks (over eenige jaren misschien) komen de moeilijkheden. 3) in het nabije verleden. Ik heb het (daar) straks nog gezegd.

Zijn alle deze uitdrukkingen en woorden alleen plaatselijk of ook algemeen bekend? Le.

Van de ‘Harderwijksche’ uitdrukkingen mogen wij zeggen dat zij in wijden kring bekend zijn. ‘Wierig’ is misschien het minst in gebruik, maar Koenen-Endepols vermeldt het zonder commentaar. ‘Begrooten’ wordt naar wij in het WNT lezen gebezigd met de zaak als onderwerp die men te duur vindt, of die, in ruimeren zin, iemand aan het hart gaat. ‘Begrootelijk’ wordt volgens het WNT alleen gewestelijk gebruikt, b.v. in Noord-Holland. ‘Begrootelijk geld’, dat men betaalt zonder er eigenlijk genot van te hebben.

Van ‘heisteren’ zegt het WNT dat het bekend is in Friesland, Groningen (ook in Oost-Friesland), Gelderland, N.-Holland, Brabant en Vlaanderen; in hoofdzaak met de bet.: in verwarring brengen, ontredderen, en als onz. ww.: drukte, rumoer, rommel, omhaal maken. Waarschijnlijk is dit ww. een afleiding van het grondwoord van ‘haast’ en ‘heftig’.

Het Dordtsche ‘te hei of te fij’ mag ook gerekend worden in algemeen gebruik te zijn, in de bet.: nooit is het goed, iemand is nooit te voldoen. ‘t Is (met hem, haar) zoo hei, zoo fij’: nu de hoogste lof, straks de sterkste afkeuring. Vrijwel algemeen in gebruik is ook het ‘straks’ in de verschillende toepassingen.

Maar ‘aangewind’ (boven den wind) en ‘afgewind’ (onder den wind), ‘fornuiskruiptje’ en ‘alewaal’, dat schijnen ons uitdrukkingen toe van plaatselijk gebruik.

‘Rente’ en ‘interest’

Een lezer in België schrijft: ‘Voor het Franse intérêt hebben wij in 't Nederlands “interest” en “rente”. In België wordt, waarschijnlijk onder invloed van het Frans, vooral interest gebruikt, terwijl in Nederland meer spraak is van rente. Moet er onderscheid gemaakt worden tussen beide woorden?’

‘Interest’ heeft, naast vele andere betekenissen, in den loop der tijden die gekregen van: percentsgewijze vergoeding voor het gebruik van geleende gelden of wegens een onafgedane schuld, en is dus als zodanig synoniem met rente. Zowel interest als rente hebben wij uit het Latijn; het eerste van ‘interesse’ (inf.), of interest (3de pers. sing. praes. ind.), - het tweede van lat. ‘rendita’.

Wij kunnen dus de woorden interest en rente doorelkaar gebruiken, zij het dat de officiële taal gaarne spreekt van interest. Kapitaal en interest. De som, het geld als ‘interest’ verkregen, noemt men doorgaans: de rente; men leeft, niet van zijn interest, maar van zijn rente.

Wij spreken van samengestelden interest, maar niet van interest op interest; dan zeggen wij rente op rente.

Het woord rente leent zich gemakkelijker tot het vormen van samengestelde woorden dan interest: renteloos voorschot, rentelast, renteschuld, rentevergoeding, rentevoet, enz.

Afname - toename

Men vraagt ons: ‘Wat is precies het verschil tussen afneming en afname, toeneming en toename? Kunnen deze woorden door elkaar worden gebruikt? Het valt op, dat in “Koenen” toename en afname niet voorkomen, hoewel deze termen toch veelvuldig gebruikt worden. Zijn het geen goed Nederlandse woorden?’

Wij hebben de kwestie -neming/-name herhaaldelijk in ons blad besproken en wij en vele leden met ons hebben onze voorkeur voor den vorm op -ing niet onder stoelen of banken gestoken. Maar wij zijn steeds aan den veiligen kant gebleven en hebben ons er wel voor gehoed te decreteren dat de vorm met -name geen goed Nederlands zou zijn of als germanisme is te beschouwen. Maar onze C.T.T. neemt geen blad voor den mond. Dr. Buiskool verklaart boudweg: ‘Het verschil tussen afname en toename enerzijds en afneming en toeneming anderzijds bestaat hierin, dat de vormen met -name germanismen zijn, die met -neming zuiver Nederlands. Op die grond heeft de C.T.T. alle samenstellingen met -name verworpen. Alleen (fotografische) opname handhaaft ze ter onderscheiding van (fotografische) opneming, resp. de aanduiding van de concrete zaak (de foto) en de werking van het opnemen’.

De taal en négligé

In den laatsten tijd lees ik in dagbladen en tijdschriften woorden, die duidelijk het gebrek aan begrip voor z.g. vreemde woorden aantonen. Sedert eenige maanden kennen wij het woord ‘volksdemocratie’, naar ik hoor, van Russisch maaksel. In een tijdschriftartikel over Goebbels staat dat hier kan worden gesproken van echte volksdemagogie. Mijn krant spreekt in een bericht over Gréville van filmregisseurs die omringd zijn door een phalanx van ‘hulpassistenten, leerlingen en bijzitters’. Gaan wij op dezen weg verder, dan verwacht ik woorden als: vogelornitholoog, dierenzoöloog, sterrenastronoom, etc. In een blad lees ik ook dat de Grieksche guerilla's op een terugtocht zijn. Oorlogen op den terugtocht? Onlangs kwam ik zelfs het woord guerillaoorlog tegen!

De taal komt aldus wel in haar hemdchemise te staan!

Vo.

‘Verzorging’ of ‘zorg’?

Verleent een ziekenfonds aan zijn verzekerden ‘geneeskundige verzorging’ of id. ‘zorg’?

Wie de werkwijze van onze ziekenfondsen kent, zal aarzelen een dezer beide woorden te gebruiken; hij zal eerder komen tot ‘hulp’ of ‘bijstand’ of zo iets. Ook de verpleging in een ziekenhuis is ziekenhulp.

‘Goed; maar dat wordt U niet gevraagd; gevraagd wordt te kiezen tussen verzorging en zorg.’ Welnu, dan maar niet ‘zorg’. ‘Zorg’ is te onbepaald; enerzijds doet het denken aan een persoonlijke gezindheid - en daarvan is in ons geval geen sprake -; anderzijds kan de geboden hulp zeer partieel zijn (ook uit geneeskundig oogpunt) en toch nog ‘zorg’ heten.

Dus dan maar verzorging? Iemand ‘verzorgen’, wat wil dat zeggen? toch wel hem doen toekomen al wat nodig is. ‘Al’ wat nodig is; dat is geen klein beetje. Maar goed, verzorging dan. Laten we het ideaal hoog houden.

‘Sluizen’

Wij hebben een graandroogmachine, fabrikaat ‘Sluis’. Het proces, dat het graan volgt door het drogen in deze Sluis-machine wordt ‘sluizen’ genoemd door degenen, die met de machine werken. Kan dit woord worden aanvaard? ‘Drogen’ alleen is geen voldoende aanduiding; een omschrijving heeft het nadeel van omslachtigheid.

Ve.

Als ‘terminus technicus’, in beperkten kring, is er tegen deze vorming niets in te brengen. En als het gebruik van de machine er in komt, dan gaan wij misschien allemaal spreken van ‘sluizen’. En als wij dan later vergeten zijn hoe wij aan het woord zijn gekomen, gaan wij het ‘verklaren’ en zeggen: Dit of dat onderdeel van de machine doet denken aan een ‘sluis’ waar het graan doorheen moet. En ‘zodoende’...

Afslaan

Onlangs zag ik een plaatje in een dagblad van een schip in nood; volgens het onderschrift kon men op deze foto de davits der booten zien, welke ‘afgeslagen’ waren; bedoeld was gestreken, uitgezet, of buiten boord gezet.

Men vraagt zich vaak af waar onze journalisten de gekke woorden en uitdrukkingen vandaan halen, waarmede zij aan hun berichten een zekere gekruideheid willen verlenen. Voor zoover ik kon nagaan is hier geen sprake van een Anglicisme, een Gallicisme of een Germanisme.

Me.

P.S. Plotseling schiet mij te binnen, dat de steller van het onderschrift misschien wel eens gehoord heeft dat de zeilen afgeslagen worden. Het is merkwaardig, dat onder ons ‘zeevarende’ volk zoo weinig schrijvende menschen op de hoogte zijn van de op de scheepvaart betrekking hebbende woorden en uitdrukkingen. Er zouden heel wat staaltjes van onwetendheid of fouten op dit gebied aangehaald kunnen worden.

Datief

‘Het is voor Boris te hopen, dat hij niet, met voorstel en al, de (open) deur wordt gewezen.’ Het is voor den schrijver te hopen dat ‘hij’ het gebruik van de datief-constructie duidelijk wordt.

Vo.

(Wij hadden reeds meermalen gelegenheid op te merken dat de positie van den datief zwak wordt. De heren worden verzocht, men wordt verzocht - niemand die er zich thans nog aan stoot. Men herleze wat wij dienaangaande schreven in de aflevering van Juli 1943. Prof. Overdiep vermeldde den vorm: Door wie werd hij opengedaan - ‘opendoen’ blijkbaar opgevat als synoniem met: ontvangen, binnenlaten. Zelfs: Wij zijn gezelschap gehouden door Pietje - ‘gezelschap houden’ denklijk opgevat als: bezighouden.

Het is wel jammer dat het dezen weg opgaat; het klinkt zoo onverzorgd. Het zou er op uit kunnen lopen dat wij in dezen de Engelschen gaan navolgen; met hun: I was told, I was given. Red.)

Den Raad van State gehoord

Wat men ook van de nieuwe spelling mag denken, van één taalkundig monstrum althans heeft zij ons afgeholpen; ik bedoel den door niets gerechtvaardigden accusatief in den alle wetten ontsierenden aanhef: ‘Den Raad van State gehoord’. Deze zinsnede is ongetwijfeld niets anders dan een uit het Latijn overgenomen ablativus-absolute-constructie, waarin voor een buigings-n geen plaats is. De Grondwet had helaas dit treurig misbaksel erkend, ja zelfs gewettigd. Laten we blij zijn dat we het kwijt zijn. ‘Den Raad van State’ ruste in vrede!

Ku.

- Wij verwijzen ten aanzien van deze absolute constructies naar onze aflevering van Sept. 1941.

Geëigende maatregelen

De krant spreekt van ‘geëigende’ maatregelen; ten onrechte naar het ons schijnt. ‘Zich eigenen’ werd vroeger gebruikt, in den zin van: zich toeëigenen, tot zijn eigendom maken. Het verleden deelwoord ‘geëigend’ werd gebezigd in den zin van: in beslag genomen. Het WNT vermeldt een citaat uit 1532, waarin ‘eigenen’ gebruikt wordt voor: in het genot van eigendom stellen. Maar dat alles heeft niets te maken met de beteekenis, door de krant gehecht aan ‘geeigend’, t.w.: geschikt, gepast, doeltreffend; dat is een grof germanisme. Laat de krant, als zij dat ‘geëigend’ in dezen zin niet wil, of meent niet te kunnen missen, er dan eerlijk voor uitkomen dat zij een germanisme niet zoo erg vindt, en dit demonstreeren door in plaats van ‘maatregelen’: *m a a t n a m e n* te zeggen.

Kleefmiddelen

Onder kleefstoffen verstaan wij stoffen, die door haar aard zich vasthechten of vastgehecht blijven. Kleven is onovergankelijk: wij kunnen niet iets ‘kleven’, wel: doen kleven, d.i. *p l a k k e n*.

Wij kunnen ‘plakken’ in den zin van ‘kleven’ bezigen: hij was zoo bezweet, dat zijn haren hem aan het voorhoofd plakten.

‘Kleven’ voor: plakken is een germanisme, een veel voorkomend, hinderlijk germanisme. Voor wie niet vast in zijn schoenen staat, kan het volgende hulpmiddel dienst doen: voor ‘kleven’ kan men zeggen: pikken. Waar men dit niet kan zeggen bezige men plakken.

Dank zij...

‘En dan moet ik aanvangen met te vermelden, dat dank zij de oorlogsjaren 1940-1945 de gemeente hare werkzaamheden wel zeer heeft moeten uitbreiden.’

De gemeente is er natuurlijk niet dankbaar voor dat zij hare werkzaamheden heeft moeten uitbreiden; het is een last, haar op de schouders gelegd door den oorlog. En dat ‘dank zij’ is maar een uitdrukking, gedachteloos gebruikt. Men kan, ironisch sprekende, ‘dank zeggen’ voor ‘wijten’ bezigen, maar dan moet de ironische bedoeling duidelijk zijn. Gedachteloos gebruikt wordt het een hinderlijk cliché.

Bord voor het hoofd

In Onze Taal werd een vraag gesteld over de uitdrukking: ‘iemand die met een bord voor zijn hoofd loopt’. Deze uitdrukking is, naar ik meen, ontleend aan het Duitsch, waarin ‘Ein Brett vor dem Kopf haben’, in den zin van traag van begrip zijn, een zeer gebruikelijke zegswijze is.

Ku.

- Stellig, de genoemde uitdrukking is in het Duitsch gebruikelijk, maar dat alleen is niet voldoende om ons gebruik een navolging daarvan te noemen.

Ongeoorloofde handelingen

Een belangstellende lezer schrijft over wat hij noemt: ongeoorloofde samenvoegingen. Hij heeft daarbij op het oog vormen als: sterkstroom, zwakstroom, en dgl. Onze lezer aanvaardt deze termen, althans hij wil er niet tegen opponeeren. De beoordeeling wil hij overlaten aan de heeren technici zelf, doch hij betreurt het dat deze woorden toegang verkregen hebben tot de dagelijksche spreektaal.

Waarom - zoo vraagt hij - zou het noodig zijn te zeggen dat op een vergadering de gemoederen 'tot hoogspanning geladen waren'? Zoo voortgaande zou men kunnen zeggen dat 'het bestuur onder hoogdruk tot een besluit gedwongen werd'. Van een inrichting wordt getuigd dat zij 'geheel volautomatisch' werkt. 'Nieuwbouw' en 'hoogbouw' zijn termen die ook buiten de techniek veelvuldig gebezigd worden, zelfs een woord als 'snellift' komt men tegen. Een artiest wordt aangekondigd als een ster aan den hemel van de 'kleinkunst'.

Hoe komen wij er uit, vraagt onze lezer.

Zich realiseren

Acht U het de moeite waard nogmaals - ik meen n.l. dat het al eens eerder geschied is - de aandacht te vragen voor 'zich realiseren'? Se réaliser (Fr.) beteekent werkelijkheid worden of te gelde maken, to realize (Eng., niet wederkeerend werkw.) beseffen. Zich realiseren, hoe vaak men het tegenwoordig ook hoort en leest, is een bastaard-uitdrukking, zou ik zeggen, ontstaan door een verhaspelen van Fransch en Engelsch.

Me.

De verhemde tuinman

Onlangs wilde ik op een Zaterdagavond mijn tuinman spreken. Deze kon mij echter niet te woord staan, want hij was zich aan het 'verhemden'.

Ro.

Zindelijk

'Beiden drukten hun gedachten en opvatting in zindelijke, nauwkeurige taal uit.'

Ro.

Bedorven maaltijd

'Ook het openluchtspel van gisteravond mocht zich weer in grote belangstelling verheugen, al gooide het noodweer, dat boven onze stad woedde, wel enigszins roet in het eten voor de bezoekers.'

El.

Nestvogel

'Toch bevindt dit soort vliegtuig zich nog steeds in de kinderschoenen.'

Het kan nog niet eens zijn vleugels uitslaan.

El.

Mededeling

Secretariaat en Redactie zullen gedurende de maand September niet per telefoon te bereiken zijn.

[Nummer 10]

Ter nagedachtenis van P.C. Smit

De slag is gevallen. Ten slotte toch nog vrij onverwacht. Zondag 26 September is onze Heer Smit ontslapen. Voor hen, die de algemene gezondheidstoestand

1879-1948

van de Heer Smit, feitelijk een moedig gedragen, langzaam slopend, pijnlijk ziekteproces, kenden, zullen het ontbreken in het Septemhernummer van ons maandblad van enige reactie op de grote nationale gebeurtenissen in die maand en de korte mededeling aan het eind van dat nummer, dat secretariaat en redactie de eerste tijd niet per telefoon bereikbaar zouden zijn, reeds een waarschuwing geweest zijn dat een acute instorting had plaats gevonden. Donderdag 30 September heeft de begrafenis plaats gehad, overeenkomstig de wens van de overledene in alle stilte. Voorzitter en secretaris van Uw bestuur mochten ons Genootschap vertegenwoordigen. Maar de Heer Smit is tot het laatste zijn wens steeds op de achtergrond te blijven getrouw gebleven.

Hij dreef dit zover dat menig lid niet zal begrijpen dat ik van ‘onze’ Heer Smit spreek en niet zal weten wat hij bij het leven voor ons Genootschap betekende en welk verlies wij door zijn heengaan lijdten. Zijn naam komt in de tekst van ons tijdschrift zover ik weet slechts enkele malen voor. In het eerste artikel ‘Ter Inleiding’ in het eerste nummer van ons tijdschrift van Maart 1932 verschijnt zijn naam tussen haakjes, om tenminste de anonimiteit op te heffen van de ‘Handelsbladlezer’ die in dat eerste artikel werd genoemd en die in twee artikelen van wijlen onze eerste president en later ere-

lid, de Heer C.K. Elout, aanleiding had gevonden om zich met deze in verbinding te stellen, om tot de oprichting te komen van een vereniging tot het onderling beoefenen van zuiver Nederlands. De Heer Elout is toen op dit initiatief ingegaan en het resultaat is geweest de geboorte van ons Genootschap.

Dit eerste noemen van zijn naam zal wel op aandringen van de Heer Elout zijn geschied, want nadien heeft de Heer Smit er zorgvuldig tegen gewaakt dat zijn naam weer naar voren zoude komen. Alleen toen de Duitse bezetters dwingend voorschreven dat ieder uitkomend blad of tijdschrift de naam van de verantwoordelijke redacteur moest noemen, heeft hij ten behoeve van de instandhouding van ons blad aanvaard dat hij als zodanig in een onopvallend regeltje werd genoemd, maar toen de bezetting verslapt, reeds in Maart 1945, werd zelfs dat regeltje weer weggelaten.

Maar in welke absolute tegenspraak met de indruk die hij door deze bescheidenheid naar buiten wilde maken, stond de werkelijkheid.

Hij was het die de leden van onze Raad van Deskundigen, het college dat van de aanvang af de kroon van ons Genootschap was, waardoor het zo nodig met gezag kon spreken, er toe wist te brengen deze functie te aanvaarden. Hij was het die de volle redactionele zorg voor ons tijdschrift van de aanvang af droeg. Gelukkig zal zijn markante stijl nog menigmaal in ons tijdschrift kenbaar zijn, daar hij, zijn broze gezondheid kennende, veel vooruit heeft gewerkt. Hij was het ook die steeds op de bres stond als het gold de belangen of de positie van ons Genootschap te behartigen of te verdedigen, die door onaflatende zij het ook naar buiten niet zo sprekende propaganda het aantal lezers van ons tijdschrift opvoerde tot een zesduizendtal. Hij was het die er in slaagde, de gehele bezettingstijd door, ons tijdschrift als zuiver Nederlands tijdschrift te handhaven en toch ononderbroken te laten verschijnen en de daartoe nodige medewerking van Nederlands voelende autoriteiten te verkrijgen, naast de vanzelf gegevene van de drukker. En al dit werk deed hij volkomen belangeloos, zelfs ten koste van zijn eigen belangen, zodat het op zijn kantoor duidelijker was dat men zich in het administratieve en redactionele centrum van 'Onze Taal' bevond, dan in dat van zijn handelsonderneming.

Met zijn grote liefde voor onze Nederlandse taal had hij zich daarbij een kennis eigen gemaakt, die verre boven de gewone lekenkennis uitging en die hem in het redactionele werk zeer te stade kwam.

In de Heer Smit verliest ons Genootschap dan ook niet alleen de man die tot zijn oprichting de stoot gaf, maar tevens de bezielende drijfkracht. Door zijn karakter, zijn kennis, en de vlotheid van zijn pen is de Heer Smit in staat geweest de vele moeilijkheden te overwinnen, de tegenstellingen te overbruggen, die bij het omhoog brengen van een genootschap met een algemeen doel als het onze zich onvermijdelijk voordoen. Hij is er door in staat geweest ook buiten ons genootschap bevruchtend te werken, waar het de belangen van onze taal betrof. Mocht hij dan ook wars zijn van alles wat naar uiterlijke erkenning zweemde, innerlijke voldoening heeft zijn werk hem zeker verschaft. Moge de door hem op zo vele plaatsen gewekte belangstelling voor onze mooie Nederlandse taal nog lang verdere vruchten dragen.

Het zal voor het bestuur van ons Genootschap een moeilijke taak zijn het zo sterk op de eerste initiatiefnemer gedreven hebbende werk over te nemen en voort te zetten. Wij zijn ons echter bewust onze dankbaarheid voor het door hem in liefde voor onze taal verrichte niet beter te kunnen tonen en zijn nagedachtenis niet beter te kunnen eren, dan door 'Onze Taal' een bolwerk van onze taal te laten blijven. Wij hopen naast de ruggesteun van onze Raad van Deskundigen ons daarbij verzekerd te mogen houden van de steun van onze leden.

Namens het bestuur,

Ir. J.T. DUYVIS, Voorzitter.

Verscheiden(e)

Men heeft ons gevraagd, nu wij zo dikwijls het goede recht van de ‘e’ bepleiten, of wij er ons mee kunnen verenigen dat die e bij ‘verscheiden(e)’ zo dikwijls weggelaten wordt, en zo ja, waarom dan.

Het is een beetje moeilijk hierop met een enkel woord antwoord te geven; de gevallen zijn zo verschillend. En lange uiteenzettingen wil men veelal niet in ons blad. Daarom zullen wij ons maar beperken tot enkele voorbeelden van het gebruik; daar valt ook wel iets uit te leren.

De verbuiging dus van bijvoeglijke naamwoorden op -en; en ook op -er.

Onverbogen: Houten, koperen, gouden: houten lepels, koperen kettingen, gouden horloges. Open en eigen: open steden, eigen gebreken. Verleden deelwoorden: aangeboden diensten, de verbonden Mogendheden. Vrouwelijk enkelvoud: de aangebeden vrouw (maar natuurlijk: de aangebedene), de geschonden eer. (Bij deze laatste twee in verheven taal misschien toch een e?) Comparatieven van twee lettergrepen; verbogen: de kortere duur, de kleinere opbrengst, het strengere vonnis, de grotere veldheer. Veellettergrepige comparatieven; onverbogen: de geloofwaardiger voorstelling, een hachelijker onderneming. Omtrent de woorden ‘rechter’ en ‘linker’ bestaat geen twijfel: de rechter zijde, de linker helft, onverbogen.

Uit de gegeven voorbeelden volgt dat wij bij ‘verscheiden’ zonder gewetensbezwaar de verbuigings-e kunnen weglaten. Dat wij hierbij een zekere twijfel gevoelen, zal komen doordat zich bij ‘verscheiden’, in bepaald gebruik, nl. als onbepaald telwoord, de ‘e’ gehandhaafd heeft. Nietwaar, wij spreken immers van: enige, ettelijke, weinige, sommige, en komen dus van zelf tot: verscheidene.

Mocht het...

Een inzender leest in de krant: ‘..., mocht het ooit tot een nieuw wereldconflict komen...’. Hij vindt dit ‘mocht’ hier niet op zijn plaats; ‘mocht’ - oordeelt hij - ‘drukt een wenselijkheid uit en wij wensen stellig geen nieuw wereldconflict. Beter ware het geweest te schrijven: zou het ooit tot een nieuw wereldconflict komen; of: indien het ooit enz.’

Wij gevoelen dit ook zo en hebben daarvan enige keren in ons blad ook blijk gegeven; wij bezigen deze vorm van ‘mogen’ gaarne ter uitdrukking van een wenselijkheid. Als een verzekeringmaatschappij in een polis schrijft: mocht de verzekerde op... niet meer in leven zijn - dan kunnen wij ons niet onttrekken aan de indruk dat het de maatschappij welgevallig zou zijn indien de verzekerde voor de genoemde datum het leven zou eindigen.

Toch zou het niet verantwoord zijn de gewraakte term ‘fout’ te noemen. De toepassing van ‘mogen’ is zeer uitgebreid en die als modaal hulpwerkwoord om het begrip van een optatief uit te drukken, is maar een van de vele. ‘Mogen’ betekende namelijk oudtijds *k u n n e n* en ‘mocht’ kon dus gebedigd worden voor: zou het kunnen zijn, zou het gebeuren, neutraal, zonder bijgedachte aan mogelijke wenselijkheid.

Het m a g geen kwaad, staat gelijk met het k a n geen kwaad. ‘Mogen’ in de zin van: kunnen, in staat zijn, vermogen, vindt men herhaaldelijk in oude geschriften. ‘Ons vianden sijn vele... Sonder u en mogen wij die niet wederstaen.’

‘Mogen’, ter aanduiding van vrijheid, van verlof tot iets, is al oud; ‘Soo verre dat in eenich poinct... partije midts redenen begeerde gereleveert te zijn, sal t'zelve moghen versuecken aen Borgemeester ende Schepenen’ - een optekening uit 1582. Het gebruik als zodanig heeft zich tot op heden gehandhaafd.

Niet tot de dagelijkse taal behoort het gebruik van ‘mogen’ als modaal hulpwerkwoord om het begrip van een mogelijkheid, een potentialis uit te drukken; in zinnen dus waar ‘mogen’ vervangen zou kunnen worden door: wellicht, allicht, misschien, waarschijnlijk. ‘Wie mag hem deze anecdote hebben meegedeeld?’

Daarentegen is veelvuldig de toepassing van mogen met concessieve betekenis: Hij mag dan zo knap zijn als hij wil... enz.

‘Mogen’ in de zin van: van iets houden, beschouwen velen als een ontlening aan het Hoogduits, maar het is wel gebleken dat het gebruik in het Nederduits ouder is dan dat in het Hoogduits.

‘Het’ en ‘de’ stek

Men heeft ons gevraagd naar het grammaticale geslacht van ‘stek’. Sommigen spreken van ‘de’ stek (vr.), anderen van ‘het’ stek. Zou het, zo vroeg men, zo kunnen zijn dat men spreekt van ‘de’ stek wanneer men één exemplaar bedoelt, en ‘het’ stek bezigt als verzamelnaam?

Ja, zo schijnt het te zijn; stek als collectivum wordt in tuinderskringen onzijdig gebruikt. Dr. Van Lessen is het daar ook mee eens. In het W.N.T. noemt Dr. Van der Meulen stek in de betekenis van bergplaats; eig. plaats waar men iets in- of wegsteekt, wegbergt. Vgl. de samenstelling ‘houtstek’. Ten aanzien daarvan merkt Dr. Van Lessen op dat men hier niet zo zeer moet denken aan ‘plaats waar men iets in- of wegsteekt’, dan wel aan ‘geheel van staken, latten en planken, dat als bergplaats dient’. Daar is ‘stek’ dus ook als collectivum gebruikt, en stek in de zin van ‘houtstek’ is immers onzijdig? En dan vervolgt Dr. Van Lessen: ‘... heb ik het gevoel dat de bet. 3) van Van der Meulens artikel [namelijk die van staketsel. Red.] ook het onzijdige stek is, al blijkt het uit geen van de voorbeelden. Maar een staketsel is toch ook een samenstel van ‘stekken’?’

Plank voor het hoofd

In het nummer van 'Onze Taal' van September vind ik iets over de uitdrukking 'met een bord voor het hoofd lopen'. Ik ken deze uitdrukking alleen iets anders, nml. 'met een plank voor het hoofd' en dit komt nog meer overeen met het Duitsche 'ein Brett vor dem Kopf haben'. Hieraan wilde ik nog toevoegen, dat in het Groningsche dialect deze uitdrukking ook bekend is en wel zóó: een bret voor de kop hebben.*) Naar ik meen, heeft deze uitdrukking in het Groningsch alleen de beteekenis: een olifantshuid hebben. Bij Koenen-Endepols vind ik bij 'een plank voor het hoofd hebben' twee beteekenissen, nml. onbeschaamd zijn en zeer onbevattelijk zijn. Of de bedoelde Duitsche uitdrukking meer dan één beteekenis heeft is me niet bekend. Koenen-Endepols vermeldt niet: 'een bord voor het hoofd'.

Dat de uitdrukking bij ons geen navolging van het Duitsch is blijkt m.i. wel mee uit het feit, dat ook een van onze dialecten de uitdrukking kent. Of zij ook in andere Nederlandsche dialecten bekend is, weet ik niet.

V.H.

Lossen

De Nederlandsche Bank heeft het in een harer laatste 'deviezenbekendmakingen' over 'Coupons, dividenden en lossingen'. Dat laatste woord vind ik niet fraai, het bestaat feitelijk niet en is m.i. min of meer als beursjargon te beschouwen. In de financiële wereld wordt de Nederl. taal helaas sterk verwaarloosd. Men heeft het over 'paraisseeren', provenu, stringent, enz., termen waarvoor een goed Nederl. woord te vinden is. Dat woord lossing zouden we, althans in onze officieele taal, voor goed in den ban moeten doen. Daarnaast zou onze centrale credietinstelling ons moeten voorgaan in het weren van slordige taal, vooral in haar bekendmakingen.

Ro.

Ja, over dat 'lossen' hebben wij het al meer gehad. Het is òf een archaïsme, òf een woord gebezigd onder invloed van het Duitsch; het laatste denklijk in vele gevallen. Inderdaad, in bankkringen heeft men niet altijd een voldoende ontwikkeld gevoel voor de taal; getuige dat eeuwige 'vergoeden' voor betalen.

Misschien leest de Nederlandsche Bank deze ontboezeming en misschien... Ja, waarom niet? Wij kunnen altijd hopen!

Smakelijk eten

Op de contrôlebon van het bewijs van toegang voor de 51ste Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs leest men:

'Deze bon wordt door de Jaarbeurscontrole ingenomen'. Wel moge het haar bekomen!

V.

Aardrijkskundige namen als bepaling.

*) Het Gr. 'bret' beteekent 'plank'.

Men vraagt ons naar onze mening ten aanzien van de schrijfwijze Colorado-kever, al of niet aaneengeschreven; zo niet, dan verbonden door een koppelteken; en Colorado al of niet met een hoofdletter.

Wij voor ons zouden deze koppelingen liefst willen vermijden; waarom zouden wij spreken van Amerika-appelen, Siam-tweelingen, als wij de adjectieven Amerikaans, Siamees kunnen gebruiken? Onze hond is een Belgische herder; hij zou er bepaald bezwaar tegen maken als wij hem zouden aanduiden met België-herder.

Maar goed, als sommige van deze koppelingen er nu eenmaal inzitten, dan zullen wij ze niet bestrijden; maar dan verdient het toch wel aanbeveling de samenstelling goed te laten spreken. De naam van het land met een hoofdletter, en dan met het tweede lid verbonden door een koppelteken. Colorado-kever; evenals Santos-koffie, Java-rijst, Havana-sigaar.

Pertinent

De krant bericht dat een zekere, met name genoemde man ‘pertinent’ onschuldig is aan een gepleegde overval. Een lezer kent het gebruik van het woord in deze zin niet; blijkbaar, zegt hij, wordt bedoeld: geheel, volstrekt, bepaaldelijk onschuldig.

Het gebruik van pertinent in de zin van ‘stellig, beslist’ is o.i. niet af te keuren.

Fr. ‘pertinent’ (‘partenant, pertenant’) is gevormd naar lat. ‘pertinens’, tegenw. deelw. van ‘pertinere’, betrekking hebbende op, behoren tot. ‘Pertinens ad rem’, omschrijft Kiliaan, ‘appositus, decens, commodus’. ‘Wel pertinent ende in goede forme.’ ‘Pertinent ghewicht’; ‘naem ende pertinenten dach’; ‘pertinente aenteekeninge’. Een pertinent protocol, register; een pertinente rekening; pertinente (zee)kaarten. Bij uitbreiding wordt pertinent gebezigd in de zin van: nadrukkelijk, beslist, of: afdoende, definitief, zo dat er niets tegen in te brengen is. Een pertinent verbod, pertinent liegen.

Nog een Dordtenaar

Naar aanleiding van het echtelijk geschil in 't laatste nummer van ‘Onze Taal’ een paar opmerkingen.

Dat Dordtenaar ‘begroten’ en ‘begrotelijk’ niet kent verwondert me. Zelf ben ik geboren in de buurt van Dordt, op 't eiland IJselmonde en ken die woorden van mijn jeugd af uit het gebruik, ook op andere eilanden. Voor aangewind en afgewind verwijs ik naar de 1e afl. van 't 1e deel van 't Supplement op 't W.N.T. Naar alewaal zal vermoedelijk de weg voeren 't oude aalwarig; zie W.N.T. op aalwaardig.

Z.

[Nummer 11]

‘Voorleggen’.

Een correspondent schreef ons eens: ‘Wilt U zoo vriendelijk zijn mijn opmerkingen te bevoegder plaatse voor te leggen’. Het kwam ons voor, dat er in die zin iets verkeerd was. Maar wat? Te r bevoegder plaatse, met een r? Of is het slot een germanisme misschien?

Wij maakten onzen correspondent deelgenoot van onze verdenking, maar deze wierp de mogelijkheid dat de zin niet in orde zou zijn verre van zich. Wij spraken toen af, dat wij onze bedenking tegen de gebezigde zin in Onze Taal zouden publiceren, onze correspondent zou dan zijn standpunt toelichten en dan hoopten wij dat een lid van onze Raad uitspraak zou willen doen.

Aldus geschiedde. Een paar regels in Onze Taal - ‘wij leggen niet voor, zoo maar, wel kunnen wij iets “aan iemand” voorleggen’ - en een uitvoerig verweer van onzen opponent.

‘U zegt dat U den zin: “Wilt U zoo vriendelijk zijn mijn opmerkingen te bevoegder plaatse voor te leggen” iets zeer bedenkelijks vindt. Ik voel deze uitdrukking in het geheel niet als verkeerd aan. Ik deel Uw meening, dat wij bij voorleggen steeds direct denken aan een persoon aan wien wordt voorgelegd. Ik voel echter niet de noodzakelijkheid dezen persoon ook uitdrukkelijk te noemen wanneer uit het zinsverband duidelijk is dat het voorleggen aan iemand geschiedt. Deze duidelijkheid kan naar mijn gevoelen heel goed ontstaan door een plaatsbepaling. Wanneer men zegt iets te bevoegder plaatse voor te leggen, dan denkt men dadelijk aan den persoon aan wien deze voorlegging zal geschieden.

Op zichzelf zit dat ook reeds in de uitdrukking “te bevoegder plaatse” want het is toch zeker niet de plaats die bevoegd is, maar de persoon die de plaats inneemt. Ik acht dit laatste echter geen eisch voor de juistheid van den zin. Wanneer het voor het verkrijgen van iets noodig is een of ander papier aan b.v. een burgemeester voor te leggen, dan voel ik niet de noodzakelijkheid om de aanduiding van den persoon in den zin niet alleen in gedachte maar ook in werkelijkheid op te nemen. Ik heb dan geen bezwaar tegen den zin: “dit stuk moet te Amsterdam worden voorgelegd” maar om dezen zin aanvaardbaar te maken moet het voor mijn gevoelen wel heel duidelijk zijn aan wien dat voorleggen geschiedt.’

En nu een lid van ons deskundig college:

* ‘Zijn opmerkingen te(r) bevoegder plaatse voorleggen.’ Dat is geen Nederlandsch; het klinkt puur Duitsch.

Al kunnen wij in bepaald verband wel: voorstellen, mededeelen, aangeven (bij de politie), aanbrengen (dito), aan-, opgeven (bij de belasting-ambtenaren), bekend maken, en enkele andere werkwoorden, die een lijdend en een belanghebbend voorwerp (of verwante voorzetselbepaling) tezamen bij zich hebben -, al kunnen wij die voor een volledige voorstelling ook gebruiken zonder dien belanghebbenden persoon te noemen, dit geldt toch alleen voor sommige veel gebruikte uitdrukkingen,

en kan niet leiden tot den algemeenen regel, dien de inzender van den brief schijnt te bedoelen. In dit 'voorleggen' van iets aan iemand zit vaak iets van terechtwijzing, zooals we dat sterker vinden in: iets aan iemand 'voorhouden'. Zal vrager er ooit toe komen te zeggen: men moet dit ter bevoegder plaatse eens voorhouden? Hier hoort de persoon,

ofwel groep van personen, uitdrukkelijk vermeld te worden en kan men hem niet weglaten, als uit het verband wel duidelijk zou zijn, wie bedoeld werd.

‘Dit stuk moet te Amsterdam worden voorgelegd!’ Het krijst mij in de ooren. Meent inzender het werkelijk, dat dit Nederlandsch zou zijn. Ik denk dat hij ons voor het lapje houden wil.

Wij kunnen opmerkingen, bezwaren, ter bevoegder plaatse i n d i e n e n , ietwat ouderwets ook: berichten en dgl. a a n d i e n e n ; in beide uitdrukkingen ligt nog heel duidelijk de verhouding tusschen den berichtgever en den berichtontvanger uitgedrukt. Stukken (akten, verklaringen, enz.) kunnen aan den burgemeester worden o v e r g e l e g d : dat is een goede Nederlandsche zegswijze, bij hem worden ingeleverd, aan den ambtenaar worden overhandigd, overgegeven. Maar v o o r g e l e g d klinkt wat onbeleefd, en ook minder juist: er bestaat toch geen twijfel of geschil, en wij zijn niet zoo gemeenzaam met hem.

Nederlandsch ‘voorleggen’ en Duitsch ‘vorlegen’ verschillen heel veel van elkaar.’

En nu het laatste woord aan onzen correspondent, wiens brief tot deze vriendschappelijke discussie heeft geleid. Hij dankt het lid van onzen Raad, dat zich moeite gegeven heeft om de zaak toe te lichten, voor zijn hulp. Het woord ‘voorleggen’ was in dezen terecht gebezigd, daar het een vraagstuk betrof ten aanzien waarvan twijfel opgekomen was, die deskundige voorlichting noodig maakte. Dat voorleggen zonder den belanghebbenden persoon te noemen geen goed Nederlandsch is, beaamt hij ten volle; alleen is hij van meening dat, wanneer een of andere aanduiding volkomen in de plaats van de vermelding van dien persoon kan treden, zulk een aanduiding voldoende geacht mag worden. Dus: niet e l k e plaatsaanduiding, doch alleen die, welke onmiddellijk naar dien persoon wijst, geen andere opvatting toelaat. Dat deed, voor hem, ‘bevoegde plaats’, de aanduiding ‘plaats’ op te vatten als: persoon die deze plaats inneemt. Maar hij erkent gaarne, dat dit een persoonlijke, subjectieve, opvatting is.

Gemak.

Bij Van Lennep leest men: ‘een dier ruime ledikanten..., met lakens, waaronder zes personen op h u n g e m a k konden geborgen worden’. De schrijver, merkt het W.N.T. op, bedoelde: zonder moeite. Daarvoor echter zegt men ‘m e t g e m a k’. De personen konden er op h u n g e m a k liggen. Maar m e t g e m a k geborgen worden.

Ons g e m a k is het mnl. bnw. ‘gemac’, dat in verschillende wijzigingen de beteekenis vertoont van: passende (bij), geschikt (voor), aangenaam, zacht; een afleiding van den stam m a k , verbinden, samenvoegen, waartoe ook het bnw. m a k (gevoeglijk, handelbaar), het znw. m a k k e r (‘verbondene’) en het ww. m a k e n (samenvoegen, tot een geheel verbinden) behooren. Uit het denkbeeld van: voegen, passen, te pas komen, gerieflijk zijn, laten zich de verschillende beteekenissen, waarin gemak voorkomt, gereedelijk verklaren.

Een lezer schrijft: Ik lees in O.T.: ‘Het werd een van de eerste en makkelijkst aanleerbare handgrepen...’. Is U het niet met mij eens, dat het woord ‘makkelijk’ eigenlijk niet in een blad als Onze Taal moest voorkomen, vooral niet in een antwoord van redactioneel zijde? Wij zeggen toch ook niet ‘het mak dient den mensch’!

Dergelijke woorden worden in het dagelijksche leven meer gebezigd. Zoo hoort en leest men dikwijls ‘het hoeft niet’ inplaats van ‘het behoeft niet’, maar niemand zal zeggen dat hij ‘hoeft’ aan iets heeft.

Of het werkelijk aangaat ‘makkelijk’ te veroordelen op grond van de omstandigheid dat wij ook niet ‘mak’ voor ‘gemak’ zeggen (en ‘het hoeft niet’, omdat niemand zal zeggen dat hij ‘hoeft’ aan iets heeft), wagen wij te betwijfelen. Maar dit daargelaten. Zal men het met inz. eens zijn dat de vorm ‘makkelijk’ in een blad als O.T. eigenlijk niet behoorde voor te komen?

Het W.N.T. zegt: Makkelijk, bijvorm van ‘gemakkelijk’, die vooral in Holland zeer gewoon is.

Ontbloten

Een lezer vestigt de aandacht op het gebruik van ‘ont-’ in woorden als: ontbloten, ontslaken en dgl. Het voorvoegsel, zegt hij, drukt hier niet uit verwijdering, of ontneming, m.a.w. het heeft hier geen ‘privatieve’ functie; maar wat drukt het dan wèl uit?

Wij hebben vroeger reeds over vormingen met -ont gehandeld, en daarbij vermeld dat bij verscheidene werkwoorden met -ont de betekenis van het voorvoegsel niet duidelijk blijkt. Wat wil ‘ontledigen’, ‘entleeren’, ‘dévider’ b.v. anders uitdrukken dan ‘ledigen’?

Ook het Latijn kent deze vormingen. Het spreekt terecht van: emedullare, ontdoen van merg (medulla), enervare, ontzenuwen, (van ‘nervus’), maar waarom spreekt het van evacuare, terwijl vacuare voldoende zou zijn?

Ons ‘ontbloten’ nu (en de overeenkomstige termen: denudare, dénuder, dénuer); noch het -ont van ons woord, noch het Latijnse ‘de’, of het Franse ‘dé’, kan bevredigend verklaard worden. Moet dit ‘-ont’ misschien slechts dienen ter versterking? Of hebben wij hier te doen met een contaminatie, een vermenging van begrippen: ontdoen van bedekking, zodat ‘bloothed’ ontstaat?

Afwezend

Men vraagt ons het woord afwezend als een germanisme te brandmerken. Dit kunnen wij - mogen wij - niet doen. Wel is waar ontkennen wij niet dat mogelijk hd. 'abwesend' in dezen invloed geoefend heeft, ook is het niet zonder belang dat het W.N.T. bij 'afwezend' vermeldt: Hd. abwesend, maar dit alles maakt het woord nog niet tot een germanisme.

Ziehier wat Matthijs de Vries er van zegt. 'Het woord is even goed gevormd als "aanwezend", reeds in den Statenbijbel gebruikt, en voldoet werkelijk aan een behoefte, daar het zich van "aanwezig" eenigermate onderscheidt. Door den vorm van een tegenw. deelwoord stelt het een persoon als handelend voor; terwijl "afwezig" blootelijk den toestand te kennen geeft, waarin de persoon verkeert. Vandaar dat in de ééne beteekenis, die van "niet te huis, van zijn woonplaats verwijderd", thans bijna alleen "afwezig" gebezigd wordt: het geldt hier den toestand van den persoon, die geheel lijdelijk kan zijn. Maar in de andere opvatting, die van "niet aanwezig, niet tegenwoordig", t.w. bij een handeling waarvan sprake is, zijn "afwezend" en "afwezig" beide in gebruik. Het laatste is dan algemeener, het laat de beteekenis van het afzijn geheel in het midden, het zegt alleen dat men er niet bij is: "afwezend" daarentegen stelt het afzijn zelf als een daad voor, het zet dus op den voorgrond, dat men zich van de handeling onthoudt, er geen deel aan neemt. Met andere woorden, "afwezig" is meer het tegenovergestelde van "aanwezig", maar "afwezend" van "tegenwoordig". Het onderscheid moge niet algemeen erkend en in het gebruik aangenomen zijn: het is echter wezenlijk in den vorm der woorden gegrond. De juistheid van uitdrukking zal er bij winnen, indien het in acht genomen wordt. Zeer terecht heeft dan ook de wetgever voor het feit, dat iemand na ontvangen dagvaarding niet ter terechtzitting verschijnt, de woorden "afwezend" en "afwezendheid" gekozen, maar in betrekking tot het bloote afzijn van iemand, wiens verblijf onbekend is, "afwezig" en "afwezigheid" gebezigd.'

Aantrekken

Een grote industriële onderneming schrijft ons: 'Wij zullen gaarne van U vernemen, of het werkwoord "aantrekken" in een zin als hieronder vermeld, mag worden gebruikt.'

De zin in kwestie luidt: 'Wij zijn er in geslaagd 500 arbeiders aan te trekken,' en dit moet dan betekenen: wij zijn er in geslaagd 500 arbeiders in ons bedrijf te werk te stellen.

Een andere zin met dit 'aantrekken' luidt: Wanneer onze vervoermiddelen langs A. geleid worden, kunnen wij ook daar nog arbeidskrachten aantrekken.

Ja, is aantrekken hier terecht gebruikt, of moeten wij er een germanisme in zien. Een Nederlands woord is het zonder twijfel: trekken, met het richting-bepalende 'aan'. In welke betekenis bezigen wij aantrekken, figuurlijk dan natuurlijk. 'Iemand door het opwekken van een onweerstandbare begeerte tot zich trekken; c.q. nopen of aanlokken naderbij te komen. Aanlokken, bekoren.' Wij kunnen de omstandigheden (de 'verhoudingen'!) bij de genoemde industriële onderneming niet beoordelen;

misschien zijn die zo dat zij bij een arbeider ‘een onweerstaanbare begeerte opwekken om naderbij te komen’, hem ‘bekoren’, en dan is ons woord terecht gebezigd.

Zou dat echter niet het geval zijn, dan zou er o.i. niet de minste reden zijn het te gebruiken. Zou het b.v. slechts de bedoeling zijn uit te drukken dat men er in geslaagd is een zeker aantal arbeiders te werven, welnu, dan kunnen wij dat zeggen. Werven, aanwerven. Een minder gunstige bijgedachte, zoo iets als ronselen? Waarom? Ronselen is bepaaldelijk werven, pressen, met list of geweld; die bijgedachte heeft werven zelf niet. Wij vinden het altijd prettig als men nieuwe leden voor ons genootschap werft.

Een vraag: Zou men op de gedachte komen in het gegeven geval ‘aantrekken’ te bezigen, als er geen woord ‘heranziehen’ bestond?

Doorkruisen

Het Ministerie van Financiën publiceert een communiqué: ‘... teneinde te voorkomen, dat de voorschriften op het stuk van de geldzuivering het bepaalde in de op de vrijwillige zekerheidstelling betrekking hebbende resolutie van den Minister van Financiën dd. 16 Juni 1945 No. 5 - Nederl. Staatscourant dd. 19 Juni No. 9 - doorkruisen’.

Lijkt het niet gewenscht dit Deutsche woord eens te signaleeren, want het wordt meer en meer gebezigd, ook in gevallen, die minder officieel zijn.

Vo.

- Dat doen wij gaarne; het lijkt ons niet moeilijk daarvoor een goede Nederlandse uitdrukking te vinden. In strijd komen met, te niet doen - is dat misschien hier de bedoeling?

En dan, als wij toch aan het wijzigen zijn, mag de redactie ook eens een wens uiten? Het bepaalde ‘in de op de vrijwillige zekerheidstelling betrekking hebbende resolutie’. Goed natuurlijk, niets op aan te merken; geen constructie die men in familiale stijl zal gebruiken, maar wij hebben hier te doen met officiële, ambtelijke taal. Alleen, wie wat kort van adem is, die krijgt het bij zulk een constructie licht te kwaad. Zou het zó mogen zijn: teneinde te voorkomen dat de voorschriften op het stuk van de geldzuivering in strijd komen met het bepaalde in de resolutie... betrekking hebbende enz.? Een geringe omzetting maar, die echter het lezen wel vergemakkelijkt.

Verwisselingen

Er is, meen ik, al eens gewezen op de verwisseling van geregeld en regelmatig, een fout welke nog altijd veel voorkomt, m.a.w. geregeld gemaakt wordt.

Even vaak echter wordt verschillend gebruikt in plaats van verscheiden. De man en de vrouw hebben verschillende kennissen; dit zou moeten beteekenen dat de man andere kennissen heeft dan de vrouw. De kans is groot evenwel dat men heeft willen zeggen dat man en vrouw beiden, of te zamen, een aantal kennissen hebben.

Zoo wordt ook vaak geschreven dergelijke, terwijl zoodanige bedoeld wordt. Hij had een dergelijken afkeer van den man, i.p.v. een zoodanigen. Goedgunstig wordt gebruikt, terwijl alleen gunstig op zijn plaats zou zijn. Ik ontving onlangs bericht dat de Ontvanger der Belastingen goedgunstig op mijn verzoek beschikt had, terwijl ik dezen ambtenaar toch niet om zijn goede gunsten gevraagd had en hij iets toegestaan had dat hij in verband met de wettelijke bepalingen niet kon weigeren.

Wettig en wettelijk, vijandig en vijandelijk, rede en reden ziet men ook herhaaldelijk verwisseld. Om niet te spreken van de werkwoorden welke scheidbaar en onscheidbaar gebruikt kunnen worden, als overleggen; zekere stukken werden overlegd. Of: deze man was gemakkelijk te overhalen.

Me.

Uit één krant

‘... maar dat maakt deze zendingen juist zo aardig en voelt men, dat het niet alleen materiële hulp is, die hier geboden werd.’ (Aunt Betty).

‘Deze handelwijze noemen wij on-Nederlands en stuit ieder goed geaard Nederlander tegen de borst.’ (4de naamval, 1ste naamval).

‘Wanneer men oordeelt naar de letterlijke tekst van het Bijbelwoord, dan zou men het zó verstaan, dat het hier handelt om een lastgeving van Jahwe.’ (‘Zich handelt’, of, beter nog: Sich handelt).

Fijnwasserij

Zoontje: Vader, wat betekent dat fijnwasserij?

Vader: Kijk eens, je kunt iets fijnstampen, of fijnhakken of fijnwrijven, en die fijnwasserij wast de hemden en zakdoeken fijn, zodat ze aan rafels thuis komen, is het niet zo, moeder?

Moeder: Ze bedoelen dat ze de fijne was netjes behandelen, maar ze zeggen het een beetje mal.

F.

Textielpomp en watertram

‘In de treurige kledingtoestand der bevolking is door het inpompen van grote hoeveelheden textiel in het door de Nederlandse troepen gecontroleerde gebied een opvallende verbetering gekomen.’

‘Daarom moet ook het Gemeentelijk Trambedrijf roeien met de riemen, die het heeft.’

El.

[Varia]

‘Waar komt de uitdrukking “oude paai” (voor: ouden man) vandaan? Staat het in verband met: iemand (met beloften) paaien?’

J.O.

§§ - Paai is een woord uit de zeemanstaal, overgenomen uit het Maleis-Portugees ‘pay’ (Port.: pãe, vader). Het is de benaming voor den persoon (gewoonlijk een oud, bevaren matroos) die belast is met het toezicht bij een der masten enz. en met het aangeven der touwen of wat er verder nodig is. Paai van de mast. Paai van 't kabelgat, - van de zeilkooi. Deze ‘paaien’ moeten bekwame matrozen zijn en men neemt doorgaans hiervoor oude lieden. Het Zuidafrikaans kent het woord in de verbinding ou'paai. In de Ndl. volkstaal werd paai waarschijnlijk tegen het einde der 17e eeuw overgenomen. De betekenis is dan: oude man, en het woord wordt dikwijls verbonden met het bnw. ‘oud’ of ‘grijs’. ‘Zij trouwd een oude Paay. 't Is waar, maar die paay heeft Schyven.’ Dikwijls enigszins minachtend gebezigd: oude kerel, vent.

‘Paaien’ is een ander woord; het wil zeggen: bevredigen, tot rust brengen. (Naar fr. payer, en dit van mlat. ‘pagare’, lat. ‘pacare’. Van: Pax, pacem, vrede; een woord dat wij kennen uit: Pax vobiscum, vrede zij Ulieden. Pax intransibus, vrede zij die binnenkomen; en uit het gevaarlijke: Si vis pacem, para bellum, indien gij den vrede wilt, bereidt U ten oorlog!)

Paaien wordt veelal gebezigd in de zin van: door een handeling, voorspiegeling, geschenk enz. iemands mogelijke ontevredenheid tot zwijgen brengen.

‘Een dezer dagen schreef ik o.m. het volgende “mocht hij betaling erlangen dan zal ik hem betalen en U daarvoor alsnog belasten”. Ik werd daarover aangevallen, want zo zei men: “erlangen” betekent volgens Van Dale “verkrijgen, verwerven, bekomen”. Ik weet het, het staat er, inderdaad. Dus de lezer van mijn brief zou het geschrevene opvatten als: “mocht hij betaling verkrijgen (verwerven, bekomen) dan zal ik hem betalen en U enz. enz.”. Dat is natuurlijk onzin.

Ik leerde 'n 40, 45 jaar geleden van mijn leraar het trapje: “vragen, erlangen, gebieden, eisen”. Dus “erlangen” iets sterker dan vragen en zwakker dan gebieden. Had in vroeger dagen het woord een andere betekenis dan thans?’

Jo.

§§ - Voor zover wij weten heeft ‘erlangen’ nooit een andere betekenis gehad dan die van: verkrijgen, verwerven, bekomen. Wij onderstellen dat de leraar gesproken heeft van: vragen, v e r langen, gebieden, eisen, en dat in de herinnering van onzen correspondent in die 40, 45 jaar de ‘v’ is ondergedoken. Dit ‘er’ is een Duitse formatie, die wij - in sommige, in de gewone taal vrij ongebruikelijke uitdrukkingen - hebben overgenomen. Ook in het Duits echter wordt ‘erlangen’ voor zover wij weten in geen andere zin gebruikt dan die van verwerven, verkrijgen.

‘Zoudt u uw oordeel willen geven over het woord “zwarthandelaar”? Mij doet dit (nog) altijd vreemd aan. Mogen we analogie met “zwartkijker” aannemen, dan bestaat er misschien tegen het woord geen bezwaar? Zo niet, dan houd ik het toch liever op “zwarte” handelaar voor mijn taalgevoel.’

Dw.

§§ - Zwarthandelaar is een compositum dat wij niet goed weten thuis te brengen. Is het te vergelijken met zwartkijker, of dwarskijker, waarbij ‘zwart’ en ‘dwars’ bepaling zijn bij de handeling? Men heeft zwart voor een substantief willen houden, zwart goed, en als dat zo zou zijn, zou er tegen zwarthandelaar evenmin iets in te brengen zijn als tegen houthandelaar b.v. Maar wij zeggen nooit: ik heb ‘zwart’ gekocht, in de betekenis van ‘zwart goed’; wel: ik heb d a t zwart gekocht.

Laat ons het maar houden op ‘zwarte handelaar’ en wie er tegen wil aanvoeren dat de man toch niet zwart is, dien antwoorden wij dat een ‘valse munter’ ook geen valsaard is. Schwarzhändler, Falschmünzer, Duitse termen, die wij maar niet moeten nabootsen.

[Nummer 12]

[P.C. Smit]

Velen van de vrienden welke onze betreurde Redacteur, de Heer P.C. Smit zich met zijn werk en met zijn persoon verworven had, hebben het Bestuur hun deelneming betuigd bij zijn overlijden. Het Bestuur is hun allen daarvoor zeer erkentelijk en vindt daarin een aansporing om alle krachten in te spannen, opdat zijn werk op een hem waardige wijze wordt voortgezet. Het ververtrouwt daarbij niet alleen op de belangstelling, doch ook op de krachtige medewerking van leden en lezers van 'Onze Taal'. Zonder dien steun komt zijn werk in gevaar.

Naamgeving

Hoe zullen we den nieuwen wereldburger noemen?

Wel, dat is toch geen probleem, natuurlijk naar zijn grootvader! Ja, maar dat is het nu juist, hij heeft geen grootvader, en eigenlijk is hij ook geen wereldburger. Ik hoop echter wel, dat hij spoedig ingeburgerd zal zijn, en, onder ons gezegd en gezwezen, zijn naam is daarvoor van de grootste beteekenis! Ik geloof, dat ik het al weet: hij moet maar Schimmelpenninck heeten.

Of dit gesprek ooit gevoerd is? Ik zou het U niet kunnen zeggen. Maar of Schimmelpenninck ingeburgerd is, dat behoeft U niet eens aan een rasechten rooker te vragen, de vooroorlogsche spoorboekjes wisten U er al van te vertellen:

Schimmelpenninck?

Ja, die ken ik!

Naamgeving, dat is iets, waar fabrikanten telkens mee te maken hebben, en zij spelen zodoende een belangrijke rol in de taalvorming. Natuurlijk komt het reclame-element daarbij sterk op den voorgrond. Dikwijls geeft men een nieuw artikel den naam van een bekend persoon, wiens portret dan nog gebruikt wordt om de verpakking te versieren en zoo het artikel een aantrekkelijken vorm te geven.

Denk maar aan de sigarenbandjes!

Ook de banketbakkers bedienen zich van klinkende namen, wie kende vroeger niet hun beroemde Wellingtons?

Vele uitvinders en fabrikanten hebben hun eigen naam vereeuwigd door hun product naar zichzelf te noemen: nog altijd fietsen we op een Fongers en rijden we in een Ford. Ja, deze heeren kennen we nog wel!

Maar het kan ook gebeuren, dat de man allang vergeten is, hoewel zijn naam voortleeft in zijn producten. Niemand weet meer, waar die namen vandaan komen. Wie zou het nog beseffen, dat onze kiekjes, die we gelukkig weer naar hartelust kunnen maken, hun naam te danken hebben aan den Leidschen fotograaf Kiek? En wie denkt, als hij een flikje oppeuzelt, aan den chocoladefabrikant Caspar Flic? Dan hebben we nog onze lekkere Haagsche hopen; ze zijn weer overal te koop

en in veler mond, maar wekken zij bij ons nog herinneringen op aan den heer H o p ?
Ik vermoed, dat de meeste hopjessnoepers en -snoepsters nooit van hem gehoord hebben.

Sedert de 19de eeuw hebben vele nieuwe producten zeer geleerde namen, samenstellingen uit

het Grieksch of het Latijn, die een kenmerkende eigenschap van het product aanduiden. Zulke namen hebben inderdaad de wereld veroverd, ze zijn internationaal geworden, zooals: telegraaf, letterlijk vèr-schrijver, telefoon, letterlijk vèrklinker, en automobiel, letterlijk zelfbeweger.

Vreemde producten worden dikwijls genoemd naar het land of de stad, waar ze vandaan komen. Zoo is het met vele wijnsoorten gegaan: Bourgogne, Bordeaux, Médoc, Malaga, Samos. Op den duur gaat de herinnering aan den plaatsnaam verbleeken, het woord wordt niet meer met een hoofdletter geschreven: champagne, madera; ook havanna, manchester, damast. Bovendien hebben zulke woorden vaak een belangrijke wijziging ondergaan, zij zijn met de taal meegegroeid; zoo is het b.v. gegaan met krijt (Creta), krent (Corinthe), magneet (Magnesia). Ook komt ellips voor, d.w.z. er is een gedeelte weggelaten, de woorden zijn verkort b.v. panama uit panamaoed, Moezel uit Moezelwijn en dan onze vriend de kalkoen, die eigenlijk een kalkoensche haan is en volgens de geleerden uit Calcutta stamt.

Er zijn nog meer wegen, waarlangs de dingen aan hun naam komen. Wanneer men iets ziet, valt vaak het eerst de stof, waarvan het gemaakt is, op. Bijna elke stofnaam is tevens overgedragen op één of meer bepaalde voorwerpen. De verkoopster pakt het verkochte artikel in een p a p i e r, de huisvrouw hanteert een b l i k, de apotheker doet een k u r k op het medicijnfleschje, een stoute jongen gooit zijn vriendje met een s t e e n. En dan het g l a s: Cornelis had een g l a s gebroken! Hij trok er zich echter niet veel van aan, want nadat hij zijn g l a s had leeggedronken, trachtte hij met behulp van het g l a s, dat hij van den meester gekregen had, de poten van een duizendpoot te tellen; hij vergat ondertusschen den tijd, ook al doordat hij zijn horloge niet bij zich had: het g l a s was er den vorigen dag uitgevallen! Bovendien kon hij niet op de klok zien hoe laat het was, daar hij juist zijn bril naar den opticien had gebracht om er een nieuw g l a s in te laten zetten. Hij wist waarschijnlijk niet, dat zijn bril een verkorting was uit den stofnaam berillus; mogelijk leefde bij hem nog wel het besef, dat de mooie kralen van zijn moeder eigenlijk koralen waren.

Kleuren en verven

Wat verstaan wij onder ‘kleuren’ en wat onder ‘verven’? Verven, in het algemeen, is: het bedekken met een laag pigment-met-bindmiddel. Met zinkwit-en-lijnolie kan men verven. De verflaag kan dik zijn en dekkend, dun en doorzichtig, oppervlakkig hechten of diep in de ondergrond doordringen, het blijft een laag; wat het Frans noemt couche, het Engels coat. Een methode van kleurgeven, die geen laag veroorzaakt, zal men niet zo licht verven noemen. Hout kan men kleur geven door het doen inwerken van een stof, ammonia bv.; dat noemt men niet verven, maar beitsen. Er wordt daarbij geen laag gevormd.

Als men aan een vloeistof een kleurstof toevoegt die daarin geheel wordt opgelost, of in suspensie gebracht, zegt men niet dat de vloeistof geverfd is, maar gekleurd; met aniline bijvoorbeeld. Het is daarom niet goed, wat men wel eens hoort, te spreken van ‘aniline-verfstoffen’ voor levensmiddelen, maar van aniline-kleurstoffen.

Het gelaat van een vrouw kan een lieflijke kleur hebben, zij kan ook ‘kleuren’, ‘een kleur krijgen’, een natuurlijk proces; maar als zij een kunstmatig procedé te hulp roept om het verlangde effect te bereiken, als zij b.v. er wat ‘rouge’ oplegt, dan ‘verft’ zij zich.

Het Duits kent de onderscheiding ‘verf’ en ‘kleur’ niet; beide begrippen geeft het Duits met ‘Farbe’ weer. ‘Schämrröte färbte seine Wangen; das Laub färbt sich schon; etwas durch gefärbte Brillen, Gläser sehen’. In al deze gevallen zeggen wij kleuren, gekleurd. ‘Hautfarbe’ geven wij weer met huidkleur; wij hebben wel een woord ‘huidverf’, maar dat wil zeggen verf, die op de huid van schepen aangebracht wordt, om corrosie of aangroeiing tegen te gaan. Alleen in dichtelijke taal gebruiken wij het - germaanse - woord verf nog voor kleur; wie in het dagelijkse gebruik verf (verven) voor kleur (kleuren) bezigt, maakt zich schuldig aan een germanisme.

Ongeschoold

‘De Nederlander is taalkundig weinig geschoold’ zoo luidde de uitspraak eens van een lid van ons deskundig College, en wij, ‘Nederlanders’, doen ons best ons deze uitspraak waardig te betonen. Wij hebben voor ons liggen een knipsel uit de Gelders Overijsselse Courant, waarin wij enige merkwaardige staaltjes van taalbeheersing vinden. Een correspondent vermeldde: ‘Met algemene stemmen werd mej. X. tot onderwijzeres benoemd, waaraan een knipcursus was verbonden...’. Een employé op kantoor, die meende alle kwaliteiten te bezitten om als procuratiehouder voor de firma te kunnen optreden, wendde zich tot zijn chefs met de, ongetwijfeld goed bedoelde, mededeling: ‘Onze procuratiehouder is gestorven. Aangezien ik hetzelfde kan doen, verzoek ik U beleefd, zijn plaats te mogen innemen’. Een zekere heer verzocht aan de Secretaris van zijn vereniging: ‘om hem te krabben of door te halen als lidmaatschap’. Een radio-specialist adverteerde: ‘Pruts niet zelf aan Uw toestel! Laat dat een vakman doen!’

En een litterator drukte zich, meegesleept door zijn gevoel, aldus uit: ‘Vele jaren waren sinds de moord verlopen, maar de gewetenswroeging knaagde aan het merg van de nog niet ontdekte moordenaar en spoedig moest hij in het gras bijten, dat over de zaak was gegroeid’.

Plastic

Het lijkt mij van belang dat bijtijds gewaarschuwd wordt tegen een nieuwen indringer in onze woordenschat, n.l. het Engelsche woord ‘plastic’ als aanduiding van synthetische producten welke als constructie-materiaal worden gebruikt. Als gevolg van de steeds stijgende belangstelling voor deze materialen en van het feit dat de voorlichting thans grootendeels uit Engeland en de V.S. komt, is dit woord op weg om alle andere aanduidingen te vervangen. Ik weet niet hoe U erover oordeelt, maar persoonlijk vindt ik ‘plastic’ een weinig aantrekkelijke verrijking van onze taal, al ware het slechts omdat de volksmond, zooals ik reeds heb kunnen waarnemen, er ‘plastic’ van maakt, zoodat dit reeds bestaande woord een dubbele beteekenis krijgt.

Wat dan wel te gebruiken? Wij hadden reeds het woord ‘kunststoffen’, dat m.i. wel een beetje Duitsch aandoet, maar toch te verdedigen valt op grond van de analogie met kunstmest, kunstbeen e.d.

Br.

Plastics is door de C.T.T. en door een andere Commissie, die rechtstreeks met het woord te maken had, vervangen door plastic, ook als verzamelnaam. Dat dit woord ook ‘beeldhouwkunst’ betekent, kan geen bezwaar vormen daar hetzelfde verschijnsel zich ook in Engeland en Frankrijk voordoet en daar blijkbaar niet als hinderlijk wordt gevoeld. Plastics: plastic beantwoordt geheel en al aan elastics: elastiek. ‘In deze winkel verkoopt men allerhand soorten plastic’. Als verkleinwoord: plasticje. Iemand op zijn verjaardag ‘een plasticje cadeau geven’ (verg. ‘een elastiekje’).

Het bijbehorende bijv. nwd. is plasticen, verg. elastieken. ‘Een plasticen kous’ (verg. ‘een elastieken kous’).

In zijn nopjes

Wat - vraagt een lezer - is de betekenis van ‘nop’ in de uitdrukking: in zijn nopjes zijn.

Een nop is een oneffenheid, een knoop, een propje, waardoor een weefsel of wel een harige of vezelachtige stof wordt ontsierd. ‘De Noppers zullen gehouden zijn de Laeckens schoon te noppen, niet alleen aende rechter, maer oock aende averechte zijde, hangende draden, grove noppen ende knopen af te noppen’. Staring vroeg Pegasus, het gevleugelde paard, even ho te houden, opdat de dichter gelegenheid zou hebben 's beests schone manen van de klitten te zuiveren en de noppen uit zijn staart te lezen.

Van de, met behulp van een nopijzer, verwijderde noppen maakte men wel een slechte kwaliteit wol. Met nop werd ook wel aangeduid een oneffenheid, pluisje en dgl. aan de oppervlakte van een geweven stof, ontstaan door een bijzondere wijze van weven en bewerken. Bij een oud kledingstuk zijn de noppen afgesleten: ‘Zijn zwarte staatierok is glans en noppen kwijt’.

Met ‘noppen’, ‘nopjes’ werden ook verschillende geweven stoffen aangeduid. Nopjesgoed, nopjeslaken. Bij uitbreiding werd noppen, nopjes gebezigd voor: klederen, aanvankelijk blijkbaar: nieuwe klederen, waar de noppen nog opzitten. ‘In zijn nopjes zijn’ betekent dus eigenlijk: zijn nieuwe kleren aanhebben, maar het

wordt oneigenlijk gebruikt voor: in zijn schik zijn. (Voor: in zijn schik zijn, zegt men ook wel: in zijn sas zijn; waar dat 'sas' vandaan komt, weten wij niet.)

Heisteren

Het woord 'heisteren', waarover 'Onze Taal' van September het heeft, is mij, als geboren Groninger, natuurlijk heel goed bekend. Mag ik de aandacht vragen voor nog drie andere werkwoorden met verwante betekenis, die echter ieder weer hun eigen nuance hebben? Zij zijn alle in Groningen gebruikelijk.

'Douwelen, juchteren, hissebissen'. Zij onderscheiden zich alle drie hierin van 'heisteren', dat er tenminste twee personen voor nodig zijn. Men kan op zijn eentje 'heisteren'; de drie andere bezigheden kan men alleen in gezelschap beoefenen. 'Douwelen' en 'juchteren' komen beide ongeveer overeen met 'stoeien', maar er bestaat tusschen de twee woorden nog een subtiel onderscheid. 'Douwelen' is lichtelijk vijandig, ten hoogste plagerig vriendschappelijk. 'Juchteren' heeft een erotischen inslag: men juchtert 'mit de wichter' (meisjes).

'Hissebissen' geschiedt alleen met den mond; het is een zwakke vorm van kijven of bekvechten. In 'Holland' heb ik geen dezer drie woorden ooit hooren gebruiken.

Mr. K.

Paneel

De tegenwoordige betekenis van paneel is: een rechthoekig vak of gedeelte van iets, bv. vak of afdeling van een houten beschot, een deur, een luik, de zijden van een wagen enz., gewoonlijk bestaande uit een vlak van dunne platen in een raam opgesloten en rechthoekig van vorm. Een stuk hout dat bestemd is om er met olieverf op te schilderen.

Het woord komt van Lat. pannus, lap, stuk goed; ml. panellus is het verkleinwoord daarvan. De oude betekenis van paneel is dan ook: kleed dat tot zadel dient of onder het zadel gelegd wordt, paardedek. 'Paneel' werd ook gebruikt als benaming van een soort van eenvoudig zadel, thans nog in Vlaanderen in de zin van: vierkant stuk stof waarmede de zitplaats van koetsier of voerman belegd wordt. Eertijds ook in de zin van: kussen. 'Opstaan eer de duivel zijn paneel schudt', d.i. 's morgens heel vroeg. Gewestelijk, bv. in het Land van Waas, oneigenlijk voor: slechte, versleten klederen die men alleen buiten het gezicht der mensen draagt. 'Als de boer zyn vlas gaat in de root steken, hangt hij zijn paneelen op zijnen riek.'

Schaats

In de tegenwoordige betekenis sedert de 16de eeuw. In Kiliaan's tijd kende men schaetse in onze betekenis, merkwaardigerwijze naast die van het oudere: stelt, en steunlat, en kruk om bij het gaan op te steunen. De taalkundige gaat voor het woord in alle betekenissen uit van oudnoordfr. escace, escache, n. fr. échasse: steigerjuffer, stelt. Het Engels heeft voor 'stelten': scatches (eng. 'skate' is wellicht aan het ndl. ontleend).

Het lijkt enigszins moeilijk de begripsovergang van de onbeweeglijke steigerjuffer, de stuntelige stelt, de kruk des ouderdoms tot de snelle schaats te verklaren; misschien moeten wij bij ons woord denken aan een oud germaans woord dat in het ags. bv. luidde scêacere, hetwelk betekende: rover, schaker (van een vrouw of meisje). Roven, schaken (althans het schaken van een vrouw of meisje) doet men niet op zijn elfendertigst; het doet denken aan: het snelle grijpen, de snelle beweging. Nu is er een oudsaksisch woord 'skakan', dat 'snellen' betekent, het ags. sceacan, scacan, snellen, zich snel bewegen [...]'s 'schudden'; eng. to shake). Dit verklaart dus onze 'schaats', maar laat ons weer ten aanzien van de andere woorden in het duister.

In het teeken

Volgens de krant stond de Beurs onlangs in het teeken van de claims Koninklijke Petroleum. Hoe zou dat teeken er uitzien?

Merkwaardig is het dat het beursjargon het woord claim kent. De Engelschen noemen dergelijke bewijzen van recht van voorkeur of inschrijving 'rights'. Dit lijkt mij juister, want het claimer e c h t wordt uitgeoefend. Doch het zal wel vechten tegen de Bierkaai worden, wanneer wij gaan strijden tegen de terminologie van de Beurs, waar de Olie 'eerder iets lager was', 'bestens gehandeld' wordt en de prijs 'zich hooger of lager stelt'. Ik bedoel hier geen Duitse Beurs, zooals de argelooze lezer op grond van genoemde termen zou kunnen meenen, doch de Amsterdamsche.

Vo.

Knarsetanden

Vroeger spraken wij van tandenknarsen, maar tegenwoordig hoort men vaak den toch wel wat vreemden vorm: knarsetanden. Hoe vervoegen wij zoo'n vorm: knarsetand, knarsetandde, knarsetandend, geknarsetand?

Os.

(Zeker, knarsetanden is minder logisch dan tandenknarsen, maar een uitvinding van de nieuwere tijd is het niet; bij Kiliaan vinden wij al: knarseltanden. Latere vormen waren: knarstanden, kners(e)tanden.

Kloos heeft: 'Zóó slecht kan iemand nooit geschreven hebben, of onzer is de taak het geschrevene te lezen, al zouden ook onze zielen er bij knarsetanden...'

'Schuddebollen' is ook zo'n formatie. Red.)

Grap

Franck-van Wijk verklaart *grap* voor een woord van onbekenden oorsprong. Aangezien de betekenis ‘*grap*’ van allerlei grondbetekeningen kan uitgaan (N.B. nld. ‘*mop*’, ‘*bak*’, ‘*ui*’ enz.), is de combinatie met ‘*graben*’, *grabbelen* mogelijk. Oudnld. ‘*grapen*’ (*grijpen*) is niet oud; waarschijnlijk naar ‘*schrapen*’ gevormd.

Het W.N.T. zegt ten aanzien van ons woord: Nnd. *grappe*, *grap*, met betekenissen als: zonderling begrip, dwaze opvatting; vandaar: zotte inval, *gril*, *kuur*, en eindelijk: gekheid, aardigheid, pots, enz. Het is dus niet onwaarschijnlijk dat *grap* in verband staat met werkwoorden als *grapen*, *graben*, *grabbelen* (die alle in hoofdzaak: *grijpen* beduiden); ‘eigenaardig begrip aangaande iets’ zou dan de oorspronkelijke betekenis moeten zijn.

Falen

‘... ditmaal hebben zij... er slechts mee aangetoond, dat Girandoux faalde die lichte, wat weemoedige comedie te schrijven, welke hem voor de geest zweefde.’

Dat is wel een eigenaardige constructie: *falen*, in de betekenis van ‘tekortschieten’, verbonden met een onbepaalde wijs. Gewoonlijk zeggen wij: *falen* in iets. Wij kennen wel voorbeelden van het gebruik, maar uit heel oude tijd. ‘Den scheerprechter faelde hem den slach in den hals te gheven, ende slouch veel slaghen, eer hij ter doot quam’. Verouderd.

Stond den schrijver misschien het Engelse ‘to fail’ voor de geest: ‘he failed to write...’?

Kippensoep (in welverzorgde taal)

Houdt de bus eerst even in kokend water ± 5 minuten. U kunt dan den inhoud gemakkelijker uitnemen. U kunt deze zeer fijne ‘kippensoep’ [dat plaatsnemen van het woord *kippensoep* tusschen aanhalingsteekens is kostelijk; zooiets als: nu ja, *kippensoep*; het kind moet een naam hebben] daarna serveren. De voortreffelijke smaak is door de zeer zorgvuldige conserveering volkomen behouden. Zout naar smaak toevoegen. Wij garanderen elk blik voldoet aan de hoogst gestelde voedings eischen en wordt daardoor ten zeerste aanbevolen en staat steeds onder scheikundig toezicht.

Be.

Apparatuur

Op een metalen plaatje in een nieuw rijtuig van de Spoorwegen staat: ‘Electrische uitrusting geleverd door..... N.V.’

Goed zo!

F.

Advertenties

Een onderneming zocht eenigen tijd geleden volgens een dagblad-advertentie eenige betere krachten. Niet vleidend voor de menschen die daar reeds in dienst zijn.

Me.